

O gorečem mlinu

o

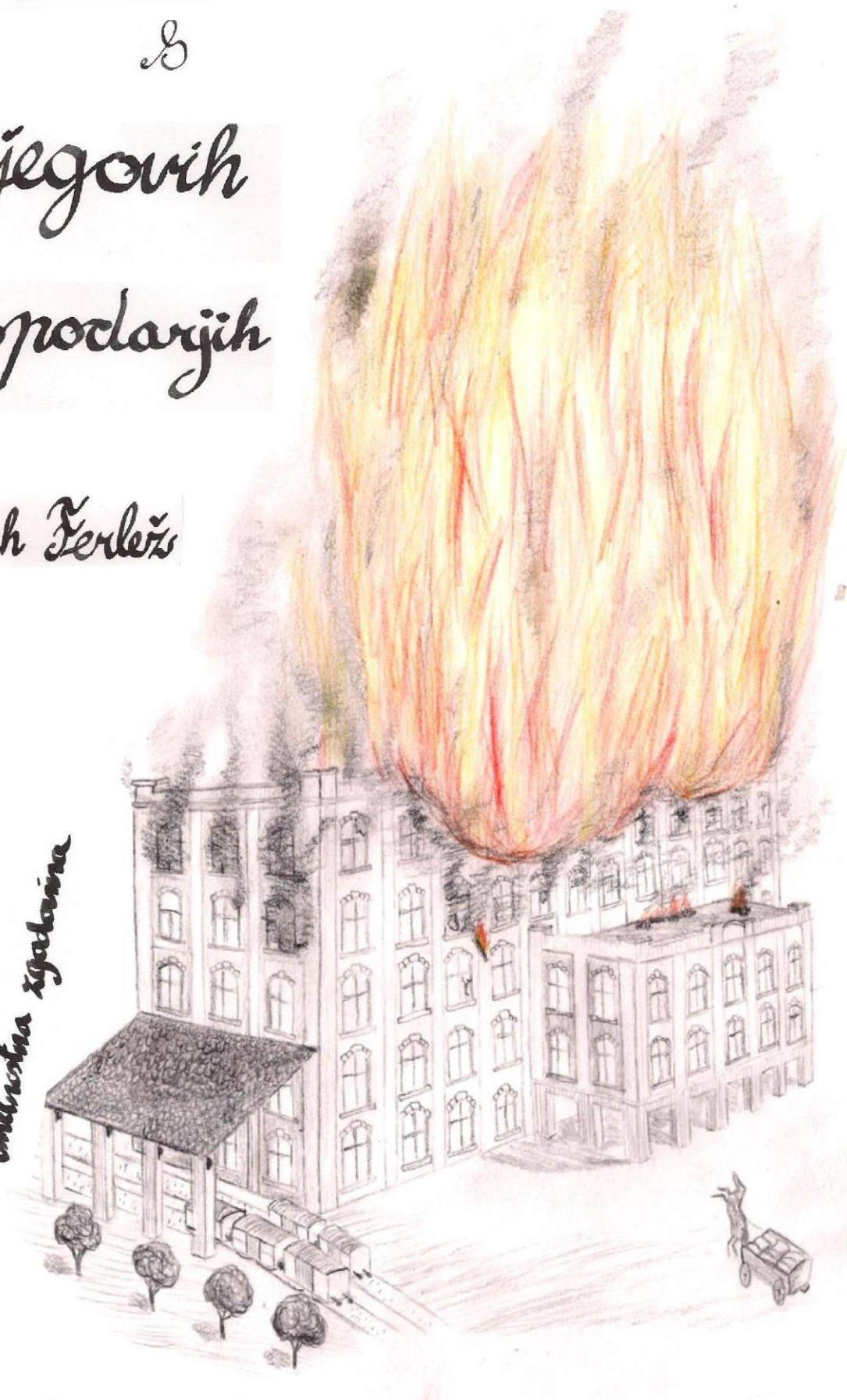
mjegovih

gospodarijih

Urh Ferlež

Raziskovalna naloga

Univerzitetna izdava

O GOREČEM MLINU IN NJEGOVIH GOSPODARJIH

RAZISKOVALNA NALOGA

UMETNOSTNA ZGODOVINA

Avtor: Urh Ferlež

Mentorja: Vesna Milojević in Marko Moškotevc

CELJE, 2016

Lorsque Pierre Gringoire arriva sur la place de Grève, il était transi. Il avait pris par le Pont-aux-Meuniers pour éviter la cohue du Pont-au-Change et les drapelets de Jehan Fourbault ; mais les roues de tous les moulins de l'évêque l'avaient éclaboussé au passage, et sa souquenille était trempée. Il lui semblait en outre que la chute de sa pièce le rendait plus frileux encore. Aussi se hâta-t-il de s'approcher du feu de joie qui brûlait magnifiquement au milieu de la place. Mais une foule considérable faisait cercle à l'entour. « Damnés Parisiens! se dit-il à lui-même, car Gringoire en vrai poète dramatique était sujet aux monologues, les voilà qui m'obstruent le feu! Pourtant j'ai bon besoin d'un coin de cheminée. Mes souliers boivent, et tous ces maudits moulins qui ont pleuré sur moi! Diable d'évêque de Paris avec ses moulins! Je voudrais bien savoir ce qu'un évêque peut faire d'un moulin! est-ce qu'il s'attend à devenir d'évêque meunier? S'il ne lui faut que ma malédiction pour cela, je la lui donne, et à sa cathédrale, et à ses moulins!

(Victor Hugo, Notre-Dame de Paris, 1831, Ebooks libres et gratuits, Livre dixième, Gringoire a plusieurs bonnes idées de suite rue des Bernardins, pages 536 et 537.)

– Qu'avez-vous donc tant qui vous attache à la vie? – Ah! mille raisons! – Lesquelles, s'il vous plaît? – Lesquelles? L'air, le ciel, le matin, le soir, le clair de lune, mes bons amis les truands, nos gorges chaudes avec les vilotières, les belles architectures de Paris à étudier, trois gros livres à faire, dont un contre l'évêque et ses moulins, que sais-je, moi? Anaxagoras disait qu'il était au monde pour admirer le soleil. Et puis, j'ai le bonheur de passer toutes mes journées du matin au soir avec un homme de génie qui est moi, et c'est fort agréable.

(Hugo, Notre-Dame de Paris, Livre deuxième, Besos para golpes, page 90.)

Ko je prišel Pierre Gringoire na trg La Grève, je bil ves premražen. Krenil je bil čez mlinarski most, da se je ognil gneči na menjalniškem mostu in zastavicam Jehana Fourbaulta; a kolesa vseh škofovih mlinov so ga mimogrede poškopila in mu premočila haljo. Razen tega se mu je zdelo, da je še bolj premrl zato, ker mu igra ni uspela. In podvizal se je, da bi prišel čimprej do kresa, ki je veličastno gorel sredi trga. Žal se je že gnetla okoli njega gosta množica. »Vražji Parižani,« je rekel sam sebi (saj je bil Gringoire pravi dramatski pesnik in je samogovor jako cenil), »vidiš, mi že zapirajo ogenj! In vendar sem tako potreben toplega kotička; v čevljih mi kar žvrka, in tisti prekleti mlini so me čisto premočili. Da bi te besplental, pariški škof, s tvojimi mlini vred! Prav radoveden sem, čemu naj bo škofu mlin; ali čaka morda, da postane iz škofa mlinar? Če mu je za to potrebno samo, da ga jaz prekolnem, potem to prav rad storim, in sicer zanj, za njegovo stolnico in za mlino!

(Victor Hugo, Notredamski zvonar, Ljubljana: Mihelač, 1992, str. 51.)

– Kaj vas le tako veže na življenje? – Ej, koliko stvari! – Katere pa, če smem vedeti? – Katere? Zrak, nebo, jutro, večer, mesečina, dobri prijatelji, rokomavhi, kratkočasenje z lahkomišelnimi deklinami, veselje do proučevanja lepih pariških stavb, moje tri knjige, ki jih pišem in med katerimi je ena naperjena proti škofu in njegovim mlinom, in kaj vem, kaj še vse. Anaksagoras je dejal, da je na svetu zato, da občuduje sonce. Povrh tega pa še to srečo, da preživljam cele dneve, od zore do mraka s čudovitim človekom, to je s samim seboj, kar je zelo prijetno.

(Victor Hugo, Notredamski zvonar, Ljubljana: Mihelač, 1992, str. 331.)

KAZALO

I UVOD	1
II O RAZISKOVANJU	2
2.1 NAMEN NALOGE	2
2.2 HIPOTEZE	2
2.3 POTEK DELA	3
2.4 ISKANJE VIROV	3
III TEORETIČNI DEL	4
3.1 MLINARSKA INDUSTRIJA V CELJU	4
3.2 ZGODOVINA TRGOVINE V CELJU	6
3.3 INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA V CELJU, V MONARHIJI IN V EVROPI	10
IV PRAKTIČNI DEL	13
4.1 O MLINU	13
4.1.1 ZGODOVINA MLINA	13
4.1.2 UMETNOSTNOZGODOVINSKI ORIS MLINA	21
4.1.3 DRUGE NEPREMIČNINE RAKUSCHEV	23
4.2 O RAKUSCHIH	27
4.2.1 ZGODBA DRUŽINE	27
4.2.2 JULIUS RAKUSCH, OD VICE- DO ALTEBÜRGERMEISTRA	32
4.2.3 ARBOR FAMILIAE RAKUSCH	39
4.2.4 ZGODBA TRGOVINE RAKUSCH	40
4.2.5 KAKŠEN PEČAT SO RAKUSCHI VTISNILI CELJU?	45
V ANKETA	46
VI PRILOGE	52
VII ZAKLJUČEK	68
VIII LITERATURA	69

KAZALO SLIK

Slika 1: Majdičev mlin leta 1989 (Vir: www.kamra.si , 4. 2. 2016)	4
Slika 2: Glava dopisa podjetja – Prvi mestni mlin Celje (Vir: ZAC)	5
Slika 3: Logotip podjetja Klasje (Vir: www.studiomi.si , 4. 2. 2016).....	6
Slika 4: Joštov mlin med obema vojnoma (Vir: www.kamra.si , 5. 2. 2016)	6
Slika 5: Današnja Stanetova ulica med obema vojnoma, na desni strani Rakuscheva trgovina (Foto: Josip Pelikan, ZAC).....	8
Slika 6: Današnja Prešernova ulica med obema vojnoma. Na vogalu je trgovina Stermecki (pred modernizacijo), za njo trgovina steklarja Raucha. (Foto: Josip Pelikan, Vir: ZAC)	9
Slika 7: Celjsko Gaberje na začetku 20. stoletja. Dimniki v ozadju pripadajo Cinkarni. (Foto: Josip Pelikan, ZAC)	10
Slika 8: Ljubljanska stara elektrarna je eden redkih primerov revitalizirane industrijske arhitekture, obratovati je začela leta 1898, danes pa je v njej dvorana za prireditve. (Vir: www.ment.si , 4. 2. 2016)	11
Slika 9: Zunanost mlina – hotela (Vir: www.panacomp.net , 4. 2. 2016)	12
Slika 10: Beograjski mlin, ko je še propadal. (Vir: www.turizam.bg-info.org , 4. 2. 2015)	12
Slika 11: Notranjost in velike stare okenske odprtine ob moderno oblikovanem stopnišču (Vir: www.graftlab.com , 4. 2. 2016)	12
Slika 12: Najstarejša fotografija mlina na razglednici iz leta 1904 (Vir: arhiv MNZC)	13
Slika 13: Stroji v mlinu (Vir: www.kamra.si , 1. 3. 2016)	14
Slika 14: Rakushev mlin v prvih letih po 2. svetovni vojni. Stavba za njim (»dvojček«) je bila skladišče za veliko železo Rakuscheve veletrgovine, stavba levo je bila skladišče za moko (pekarna), večja stavba ob cesti pa upravno poslopje. (Vir: arhiv MNZC).....	15
Slika 15: Čas, ko je v mlinu delovalo eno najuspešnejših jugoslovanskih podjetij. (Vir: MNZC).....	17
Slika 16: Notranjost mlina in skladišče leta 1960 (Vir: MNZC).....	17
Slika 17: Rakushev mlin pred požarom (Vir: http://www.delo.si/ , 1. 3. 2016)	18
Slika 18: Čakanje gasilcev (Vir: http://www.mojvideo.com/uporabnik/tilkomilko/slika/slika-505989/505989 , 1. 3. 2016).....	19
Slika 19: Rakushev mlin po požaru (Vir: www.delo.si , 1. 3. 2016)	19
Slika 20: Ideja Kreativopolisa (Vir: http://fadiploma.info/?p=18 , 28. 2. 2016)	20
Slika 21: Načrt Rakuschevega mlina. Lepo so vidni vsi zgoraj opisani prizidki. Prirejeno po: Strokovna pobuda za ohranitev Rakuschevega mlina, dostopno na: http://www.pravapeticija.com/signatures/ohranimo_rakushev_mlin_v_celju/ . (2. 2. 2016).....	21
Slika 22: Upodobitev mlina, ki je vrsto let krasila dopise podjetja. (Vir: ZAC)	22
Slika 23: Notranjost pred požarom (Vir: http://fotoyurko.blogspot.si/2007/01/velikokrat-s-pogledom-poboava-staro.html , 1. 3. 2016).....	22
Slika 24: Sistem opornikov v četrtem nadstropju leta 2012 (Vir: arhiv ZVKD)	22
Slika 25: Trgovina Rakusch pred prenovo (Vir: arhiv MNZC)	23
Slika 26: Zgradba trgovine Rakusch danes (Foto: Urh Ferlež).....	24
Slika 27: Železni dvor pred 1. svetovno vojno (Vir: ZAC)	25
Slika 28: Stavba nekdanjega Železnega dvora danes (Foto: Urh Ferlež).....	26
Slika 29: Celjski Otok ob koncu 19. stoletja. Rakuscheva vila je leva spredaj. (Vir: ZAC).....	26

Slika 30: Najstarejši oglas za trgovino Rakusch iz leta 1814, v naslednjih sto letih jih je bilo natisnjenih še na stotine. (Vir: Intelligenzblatt zu Laibacher Zeitung, 13. 12. 1814).....	27
Slika 31: Julius in Johann Rakusch (drugi in tretji z leve) na fotografiji celjskega Nordpol kluba (Vir: www.kamra.si, 1. 3. 2016)	29
Slika 32: Podpis Villija Rakuscha starejšega (Vir: ZAC)	30
Slika 33: Družina Rakusch v salonu. Od leve proti desni so Marta, Leopoldine, Julius in verjetno Villy. Akvarel, podpisan s H. Iser, hrani Pokrajinski muzej Celje. Verjetno je slika iz prvega desetletja 20. stoletja. (Vir: www.kamra.si, 25. 2. 2016)	31
Slika 34: Trgovina je znamke žigosala s svojim žigom (D. R.). (Vir: http://www.delcampe.net/ , 10. 2. 2016)	31
Slika 35: Grobnica družine Rakusch na celjskem mestnem pokopališču. Gre za delo Johanna Kullicha z začetka 20. stoletja. Po 2. svetovni vojni je bila poškodovana, tako da napisne plošče žal niso ohranjene. (Foto: Neža Napret)	31
Slika 36: Gradnja Nemške hiše (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)	33
Slika 37: Portret Juliusa Rakuscha. Naslikal ga je Mahlknecht, verjetno leta 1890. (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)	33
Slika 38: Fotografija Juliusa Rakuscha (Vir: Domoznanski oddelek OKC).....	33
Slika 39: Napitnica z akrostihom Juliusa Rakuscha iz leta 1875 (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)	34
Slika 40: Karikatura iz nemškega humorističnega lista (Vir: Studen, 1995, str. 6)	37
Slika 41: Prva poslovna knjiga Josefa Vitusa Rakuscha iz leta 1811 (Vir: ZAC)	40
Slika 42: Trgovina Rakusch se je predstavila tudi na Celjski obrtni razstavi (prednici celjskega sejma) leta 1922. (Vir: MNZC)	41
Slika 43: V trgovini si lahko kupil kar štiri različne modele otroških vozičkov. (Vir: ZAC)	42
Slika 44: Trgovki na gospodinjskem oddelku (Vir: MNZC)	43
Slika 45: Dostava v Rakuschevo trgovino po 2. svetovni vojni (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016).....	44
Slika 46: Rakuschevi trgovci (Vir: MNZC)	44
Slika 47: Muzej novejše zgodovine Celje je v spomin na mlin po simbolični ceni prodajal koščke njegove opeke.....	45

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Starost anketirancev	46
Graf 2: Določanje stavbe na sliki	47
Graf 3: Dejavnosti družine Rakusch	48
Graf 4: Služba Juliusa Rakuscha	49
Graf 5: Stavbe, ki jih povezujemo z Rakuschi.....	50
Graf 6: Celjski obrtniki, trgovci in industrialci	51

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorjema, da sta mi med raziskovanjem ves čas stala ob strani in mi nudila pomoč, ko se je kaj zataknilo.

Zahvaljujem se gospe Anki Aškerc, da mi je posodila svoje bogato znanje umetnostne zgodovine, gospe Mariji Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine Celje, uslužbencem Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Celje in Zgodovinskega arhiva Celje, da so mi pomagali pri iskanju literature.

Za lepo in pravilno slovenščino v nalogi je poskrbel Nejc Robida.

Hvala moji Melaniji, da je narisala tako lep mlin, da bi ga imel na steni celo sam Julius Rakusch, in Anuški, da je izdelala družinsko drevo.

Hvala babici Mariji za ... Za vse. Ateku Tadeju, sestri Blažki in ostali družini.

Hvala vsem, ki ste sodelovali v anketi ali kako drugače pomagali.

Brez vas naloga ne bi bila takšna, kot je.

POVZETEK

V raziskovalni nalogi sem raziskal stavbo nekdanjega Prvega mestnega mlina Celje, ki je bila leta 2014 porušena, in zgodovino celjske družine Rakusch, saj je bila dolgo njegov lastnik. Družina je v mestu živela od začetka 19. stoletja do konca 2. svetovne vojne in se je prištevala med Nemce, čeprav to po poreklu ni bila. Poleg mlina so imeli v lasti tudi uspešno trgovino z železnino, Julius Rakusch pa je bil od leta 1903 do 1906 celjski župan. Družina je bila eden od stebrov nemštva v Celju. V teoretičnem delu sem zapisal nekaj o mlinarski industriji v Celju: kateri mlini so Rakuschevemu konkurirali, nadaljeval sem z razvojem trgovine v Celju, h kateremu je veliko prispevalo skoraj stoletje in pol dolgo delovanje Rakuscheve železnine, zaključil pa sem z opisom industrijske arhitekture, torej sloga, v katerem so v 19. in prvi polovici 20. stoletja gradili industrijske objekte.

V praktičnem delu sem zapisal zgodovino Mestnega mlina, ki ga je leta 1903 postavila skupina premožnih spodnještajerskih Nemcev, eden izmed njih je bil tudi Julius Rakusch, ki je sčasoma postal edini lastnik mlina. Po 2. svetovni vojni je mlin služil kot skladišče železa, v 21. stoletju pa je ostal brez funkcije in je propadal. Njegova zgradba je bila ena od zadnjih pomnikov industrijske arhitekture na naših tleh. Leta 2014 ga je zajel požar in so ga porušili. Poleg mlina so imeli Rakuschi v lasti tudi druge nepremičnine, tudi njih sem opisal. Nato sem raziskoval zgodbo družine Rakusch, ugotovil sem, da so najverjetneje izhajali iz Poljske, da je prvi Rakusch v Celje prišel po napoleonskih vojnah, da so bili uspešna družina, da so imeli trgovsko žilico. Spoznal sem tudi, kakšen je bil konec družine. Sestavil sem njihovo družinsko drevo. Posebno pozornost sem namenil življenju in delu Juliusa Rakuscha, ki je veliko naredil za Celje in za njegove (nemške) prebivalce. V poglavju Zgodba trgovine Rakusch sem opisal zgodovino trgovine, kaj je prodajala, kako se je širila in kdo so bili njeni konkurenti.

Kot del naloge sem opravil anketo, ki je preverjala predvsem znanje anketirancev o družini Rakusch. Pred izvedbo sem si s predvidevanjem rezultatov postavil pet hipotez, tri so se izkazale za pravilne, dve pa za napačni. Pokazalo se je, da večina ljudi ve, da so v Celju živeli Rakuschi in da so imeli mlin, podrobneje pa jih ne poznajo.

I UVOD

Človek je svoje življenje začel kot lovec in nabiralec, obsekal je kamen, ga privezal na palico in se podal na lov. Po nekaj prehojenih stopnicah na stopnišču razvoja je človek posadil žito in Bog mu je končno poslal recept za kruh. Kruha pa ni brez moke, moka pa ni brez mline. Pozneje je človek sulico zamenjal za sabljo, top in tank, kruh in mlin pa sta ostala do današnjih dni. Verjetno je človek največji premik v razvoju naredil v 19. in 20. stoletju, in če prazgodovino primerjamo s stopniščem, lahko ti dve stoletji poimenujemo kar dvigalo. V svoji letošnji raziskovalni nalogi sem dviganje stoletij raziskal v mestu, ki ima navkljub (za nekatere) navidezni nepomembnosti v zgodovini svoj razvoj in svoje zgodbe. Konec 19. stoletja se je v Celju namreč dvignila do nedavnega ena njegovih najmočnejših stavb – Rakuschev mlin. Daniel Rakusch, ki je bil eden njegovih soustanoviteljev, je imel trgovino v mestnem jedru, ki so jo njegovi nasledniki tam vodili še mnogo let. To pa nista edina projekta, s katerima je družina Rakusch zaznamovala zgodovino našega mesta. Mlin je po 2. svetovni vojni nehal mleti, njegova stavba pa je s svojo dominantno silhueto še vedno pozdravljala slehernega, ki je s štajerske strani prišel v mesto. V spominu vsakega Celjana je podoba njegove opečnate fasade in rumenih okenskih okvirjev, žal so zdaj poleg tudi podobe ognjenih zubljcev in bagrov.

»[D]errière elle, avec ses pentes de craie, Montmartre qui avait alors presque autant d'églises que de moulins, et qui n'a gardé que les moulins, car la société ne demande plus maintenant que le pain du corps.«

(Victor Hugo, Notre-Dame de Paris, 1831, Ebooks libres et gratuits, 182.)

»[Z]a njo Montmartre s krednimi pobočji, na katerem je bilo tedaj skoraj toliko cerkva kolikor mlinov; ohranil je le še mline, zakaj človeška družba hlepi samo po kruhu.«

(Victor Hugo, Notredamski zvonar, Ljubljana: Mihelač, 109.)

II O RAZISKOVANJU

2.1 NAMEN NALOGE

Namen naloge je predstaviti celjski Rakushev mlin, ki je predlani neslavno končal v plamenih, raziskati njegove dolgoletne lastnike, družino Rakusch, njihove druge gospodarske dejavnosti in opisati pomen družine za mesto Celje. Poleg tega sem primerjal tudi zgradbo nekdanjega mlina s sočasno industrijsko arhitekturo.

2.2 HIPOTEZE

1. Večina anketirancev bo vedela, s čim se je ukvarjala družina Rakusch.

Med anketiranci prevladujejo Celjani, ki poznajo mlin družine Rakusch in njihovo nekdanjo trgovino na Stanetovi ulici, kjer je Muzej novejše zgodovine ustvaril odprti depo, ta vsakega mimoidočega opozori na nekdanjo namembnost stavbe, zato menim, da bodo obkrožili pravilna odgovora.

2. Večina anketirancev bo vedela, da je na sliki Rakushev mlin in da je ta zgorel.

Porušenje Rakuschevega mlina je odmevalo v vseh slovenskih medijih, menim, da so si anketirani to zapomnili in bodo znali pravilno poimenovati zgradbo ter razlog, da je ni več.

3. Večina anketirancev ne bo vedela, da je bil Julius Rakusch celjski župan.

Menim, da večina anketirancev ne pozna ljudi, ki so pred sto leti načelovali knežjemu mestu, zato bodo obkrožili enega izmed napačnih odgovorov.

4. Večina anketirancev bo znala naštet vsaj eno zgradbo, povezano z Rakuschi.

Večina anketirancev bo poznala in v anketi tudi napisala nekdanjo Rakuschevo trgovino, ker se je njena naslednica Železninar med Celjani še dolgo imenovala Rakusch, do njenega še ne tako davnega zaprtja leta 2006.

5. Večina anketirancev bo znala naštet vsaj dve stari celjski družini, ki sta se ukvarjali z obrtjo, industrijo ali trgovino.

V Celju je pred 2. svetovno vojno obratovalo veliko število trgovin in podjetij, mnogi so tudi po nacionalizaciji poleg lastnika spremenili le ime, zato menim, da jih bodo anketirani znali naštet.

2.3 POTEK DELA

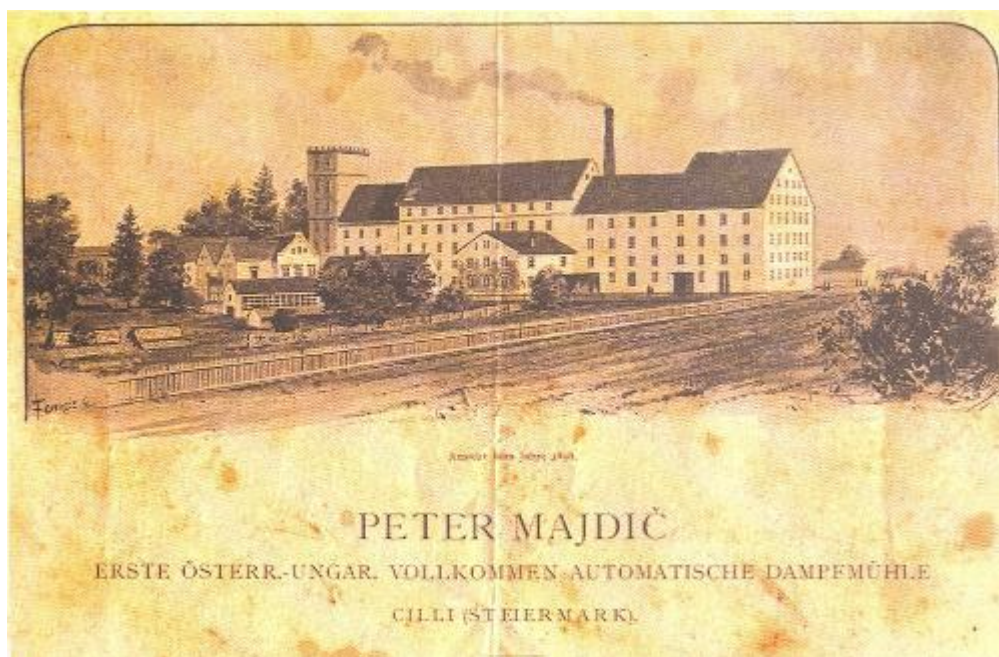
Idejo za raziskovalno nalogo sem dobil kmalu po požaru v Rakuschevem mlinu. Vedel sem, da je obstajala trgovska družina Rakusch in da so imeli očitno poleg trgovine tudi mlin. O zgodovini mlina in družini Rakusch sem si želel izvedeti več, saj se še nihče pred mano ni odločil sistematično pisati prav o njih. Svoje raziskovanje sem začel z načrtom, v katerem smo z mentorjema določili, kaj želimo raziskati. Potem smo postavili hipoteze, ki so se navezovala na anketo. Z njo sem želel preveriti poznavanje družine Rakusch med Celjani. Sledilo je iskanje virov v raznih institucijah, ti so bili osnova za zapis teoretičnega dela. V njem je zajeta zgodovina celjskih mlinov, ki so konkurirali Rakuschevemu mlinu, kratek oris razvoja celjske trgovine, saj so bili Rakuschi dolgo časa lastniki trgovine, in temeljne značilnosti industrijske arhitekture, ki ji pripada Rakushev mlin. V praktičnem delu sem natančno preučil vse, kar je povezano z družino Rakusch. Raziskoval sem zgodbo njihove družine od prihoda v Celje do smrti zadnjega Rakuscha, skušal sem ugotoviti, kaj je botrovalo temu, da se je Rakuscheva trgovina obdržala tako dolgo, zanimalo me je tudi, kakšen pečat so v Celju pustili Rakuschi, predvsem v času županovanja Juliusa Rakuscha. Nato sem se lotil nepremičnin, ki so bile v lasti Rakushev. Njihov mlin je seveda v ospredju, zapisal sem njegovo zgodovino in ga umetnostnozgodovinsko označil. Nato sem se dotaknil tudi drugih zgradb. Za izdelavo vsega naštetega sem opravil mnogo dela v Zgodovinskem arhivu Celje in na Domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje. Sledila je izvedba ankete, predstavitev njenih rezultatov s pomočjo grafikonov in ovrednotenje hipotez.

2.4 ISKANJE VIROV

Za izdelavo raziskovalne naloge sem uporabil množico virov, ki sem jih pridobil na Domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje, v Zgodovinskem arhivu Celje, na celjski enoti Zavoda za varstvo kulturne dediščine in na Mestni občini Celje. Vlogo sem naslovil tudi na Deželni arhiv v Gradcu, vendar niso imeli nobenega gradiva. Pregledal sem več kot tisoč izvodov slovenskih in nemških časopisov, v katerih so bili omenjeni Rakuschi. Pogovarjal sem se tudi z nekaterimi posamezniki, ki so me opozorili na kakšen vir ali pa so podali svoja pričevanja. Vsi uporabljeni viri in literatura so navedeni na koncu raziskovalne naloge.

III TEORETIČNI DEL

3.1 MLINARSKA INDUSTRIJA V CELJU

Slika 1: Majdičev mlin leta 1889 (Vir: www.kamra.si, 4. 2. 2016)

Izmed vseh vrst živilske industrije je imela v obdobju pred prvo svetovno vojno največji pomen mlinarska industrija, saj je bilo Celje eno izmed večjih središč v vsej Avstro-Ogrski. Mlin na Spodnji Hudinji se omenja že v 15. stoletju, pozneje pa je bil znan kot Hrvaški mlin, dokler ni prešel v roke Nemcev Adolfa Lutza in Adolfa Näffa. Ta sta mlin močno modernizirala, nato sta ga prodala Petru Majdiču. Zadnji je izhajal iz znane družine Majdičev, ki so bili utemeljitelji mlinarske industrije na Slovenskem. V Celje je prišel na povabilo celjskih Slovencev, da bi okrepil njihov gospodarski položaj nasproti Nemcem. Poleg mlina je v Celju in okolici ustanovil še predilnico in tkalnico v Škofji vasi, bil je lastnik tovarne šamotne opeke, ustanovil pa je tudi železarsko trgovsko podjetje Merkur, ki pod tem imenom obstaja še danes. S tem je postal direktni konkurent Rakuschem, ki so bili eni najvidnejših predstavnikov nemškega kapitala v Celju. Majdičev mlin je z velikimi finančnimi vložki postal najmodernejši mlin v tedanji Avstro-Ogrski, nosil je ime Prvi avstro-ogrski popolno samodejni parni in turbinski mlin, Spodnja Hudinja (nem. *Erste österreichisch-ungarische vollkommen automatische Dampf und Turbinenmühle, Unter Kötting*). Majdič je imel svoja zastopstva v Trstu, na Reki, v Zagrebu, Mariboru in drugje. Pred prvo svetovno vojno je bila proizvodna zmogljivost mlina kar 1800 vagonov žita letno. Žito je Majdič dobival iz Ogrske. Zaradi prve svetovne vojne se je proizvodnja krepko zmanjšala in padla na manj kot 200 vagonov žita letno. Za svoje izdelke je Majdič prejel tudi vrsto mednarodnih priznanj. Od leta 1925 je mlinu pridružil še trgovino z železnino in vse registriral v

skupnem podjetju, po letu 1931 pa je mlin opustil (najverjetneje zaradi svetovne gospodarske krize) in se preusmeril izključno v trgovino pod imenom Merkur.¹

Drug velik mlin, ki je imel značaj industrijskega podjetja, je bil mlin v Gaberjah, znan pod imenom Prvi mestni mlin Celje (nem. *Erste Stadtmühle*). Podjetje je bilo registrirano leta 1903, ko je bila najverjetneje tudi dograjena glavna stavba, ki je pozneje postala bolj znana pod imenom Rakuschev mlin. To podjetje je bilo že ob ustanovitvi popolnoma v nemških rokah in je predstavljalo močno konkurenco Petru Majdiču. Po letu 1929 je postala lastnica podjetja v celoti družina Rakusch. Pred prvo svetovno vojno so v mlinu proizvedli okoli 1500 vagonov žita letno. Po vojni se je močno okrepila konkurenca vojvodinskih mlinov v nekdanji Kraljevini SHS (od leta 1929 Kraljevina Jugoslavija). Svetovna gospodarska kriza je močno prizadela tudi Rakuschev mlin, ki je leta 1933 celo prekinil proizvodnjo. Po prenehanju obratovanja Majdičevega mlina na Spodnji Hudinji je Rakuschev mlin ostal edini večji industrijski obrat na območju Celja. V 30. letih pa se mu je pridružil Joštov mlin v Medlogu. To je bil nekdanji graščinski mlin ob Ložnici, ki ga je leta 1927 začel prenavljati njegov novi lastnik Melhior Jošt. Maja 1931 je mlin v celoti pogorel. Lastnik Jošt je mlin obnovil in moderniziral, tako da je dobil leta 1934 obratovalno dovoljenje. Proizvodna zmogljivost mlina je znašala okoli 900 vagonov žita letno.²

Slika 2: Glava dopisa podjetja – Prvi mestni mlin Celje (Vir: ZAC)

Poleg teh mlinov je bilo v okolici Celja na Voglajni in Hudinji še nekaj manjših mlinov, ki so jih imenovali kar kmečki mlini. Eden izmed njih je bil mlin na Teharjah, ki je bil znan še iz časa celjskih grofov in se je po letu 1926 imenoval po lastniku Francu Pocajtu tudi Pocajtov mlin.³

Iz nekdanjega Joštovega mlina je bilo leta 1949 ustanovljeno državno mlinarsko podjetje lokalnega pomena, imenovano Valjčni mlin MLO Celje, ki se je leta 1954 priključilo Mlinskemu podjetju Celje. To podjetje je imelo svoje mline tudi v Slovenskih Konjicah, Šempetru, Vrbju, Zagorju in Sevnici. Leta 1953 je takratna mestna oblast ustanovila še podjetje Žitar, ki je bilo podjetje za odkup, nakup in prodajo mlinarskih izdelkov. Obe podjetji sta se leta 1958 združili in preimenovali v podjetje Veležitar Celje, ki se je ukvarjalo s proizvodnjo in prodajo mlinarskih izdelkov. Podjetju so kot samostojen obrat priključili tudi Pocajtov mlin. Kljub šestim mlinskim obratom je bilo dokaj zastarelo, zato so na začetku 60. let zgradili sodoben mlin na Spodnji Hudinji in ob mlinu še veliko 5000-tonsko skladišče. Veležitar je leta 1968 prevzelo trgovsko podjetje Merx. V okviru Merxa je Veležitar predstavljal samostojen obrat, leta

¹ Mikola, 2004, str. 99 in 100.

² Mikola, 2004, str. 101–103.

³ Mikola, 2004, str. 104.

1990 pa se je preimenoval v Klasje – mlinško predelovalno podjetje, d. o. o. Njegova dejavnost je bila poleg mlinarstva še proizvodnja kruha in drugih pekovskih izdelkov. V procesu preoblikovanja podjetja se je podjetje pozneje preoblikovalo v delniško družbo, ki pa je od aprila 2015 v stečaju, saj je bilo prej podjetje močno zadolženo.⁴

Najboljše iz klasja.

Slika 3: Logotip podjetja Klasje (Vir: www.studiomi.si, 4. 2. 2016)

Slika 4: Joštov mlin med obema vojnama (Vir: www.kamra.si, 5. 2. 2016)

⁴ Mikola, 2004, str. 254–256.

3.2 ZGODOVINA TRGOVINE V CELJU

Trgovina ima v celjskem prostoru zelo stare korenine, prvi naj bi to dejavnost opravljali Kelti, ki so poselili območje okoli leta 500 pr. n. št. Obstajajo tudi dokazi o njihovem trgovanju s sosedi Rimljani, ki so si jih podjarmili okoli leta 40 pr. n. št. V *Claudii Celeii* je trgovina cvetela, k temu je pripomogla dobra prometna lega. Napisi na starih kamnih nam pričajo celo o prisotnosti trgovcev iz Grčije in Orienta.⁵

S propadom rimskega imperija je propadla tudi *Celeia*, v drugi polovici 6. stoletja naj bi celjsko območje poselila slovanska plemena. Kmalu so si jih pokorili Franki in jim vsilili svoj fevdalni red, ki se je obdržal več kot 800 let. Največjo oblast nad širšim območjem so si pridobili grofje Vovbržani. Srednjeveško Celje je tedaj počasi vstajalo iz ruševin rimske predhodnice, njegovi gospodje pa so si na vzpetini nad njim sezidali mogočen grad. Leta 1333 je po izumrtju Vovbrških Celje prešlo v posest gospodov Žovneških, ki so leta 1341 postali grofje Celjski. Za mesto je tedaj nastopila sijajna doba, saj je postalo sedež ogromne posesti, ki so jo Celjani postopoma širili. Mestne pravice pa je vseeno dobilo šele leta 1451. V tem času gospodarstvo v mestu zaznamujejo Židje, od katerih so si tudi v Celju izposojali denar. Grof Herman II. (ok. 1365-1435) jih je zaradi naraščajočih dolgov za časa svoje vladavine izgnal iz vseh svojih posesti kar sto let pred cesarjem Maksimilijanom, ki jih je izgnal iz vseh Habsburških dežel. Po pokneženju 1436 so lahko Celjani kovali tudi svoj denar. Zagotovo vemo, da so bili v trgu Celje mesarji, sedlarji, kolarji in krojači, zanimivo pa je, da ni nikakršnih podatkov o trgovcih (Požar 1798), čeprav so prav gotovo bili. Po umoru zadnjega celjskega kneza Ulrika II. so na podlagi dedne pogodbe celjske posesti dobili Habsburžani.⁶

Iz te dobe imamo podatke o cehih, ki jih je bilo na vrhuncu v Celju dvanajst. Z razvojem gospodarstva in jožefinskimi reformami je njihova moč slabela, njihov konec zaznamujemo z letnico 1859, ko je bil uzakonjen novi obrtni red. O trgovini ugotovimo, da so v fevdalni dobi njeno osnovo tvorili sejmi. Poimensko so prvi trgovci omenjeni konec 16. stoletja. Prve lokacije trgovin, ki so bile tedaj skoraj vse z mešanim blagom, so znane iz sredine 18. stoletja.⁷

Že omenjena ukinitve cehov in zemljiška odveza leta 1848 sta prinesli novo dobo. Marsikateri kmet je postal obrtnik, trgovec, delavec in, ne nazadnje, meščan. Rast mesta je prinesla tudi huda nacionalna trenja med Slovenci in Nemci, o čemer je več napisano v naslednjem poglavju. Postopoma je obrti začela konkurirati industrija, ki je bila v Celju in okolici močno prisotna. V svojem delu sem podrobneje obdelal mlinarsko industrijo, sicer pa so bile aktivne različne tovarne, od pivovarn do tovarn mila in razstreliva. Največji tovarni sta bili Cinkarna in tovarna emajliranih izdelkov Westen (pozneje Emo), obe delujeta še danes. Velika večina podjetij je bila sprva v lasti Nemcev, hitro pa so začeli svoj gospodarski vzpon tudi celjski Slovenci. V drugi polovici 19. stoletja je bila odprta množica trgovin. Naj najprej naštejemo pomembnejše slovenske. Trgovine z živili so imeli Kolenc, Matič in Hočevlar. Galanterijo je imel Peter Kostič, za njim pa Kramer in Prica. Znana je bila tudi drogerija Josipa Kramarja. Bil je tudi steklar Strupi. Malo pred 1. svetovno vojno sta svoji trgovini z mešanim blagom odprla Ravnikar in Stermecki, trgovina zadnjega je pozneje postala najmodernejša trgovina v vsej Kraljevini Jugoslaviji, ki je s pomočjo kataloške prodaje izdelke pošiljala po vsej državi. Leta 1900 je bila odprta

⁵ Orožen, 1952, str. 4–7.

⁶ Orožen, 1952, str. 7–10.

⁷ Počivavšek, 2012, str. 190.

tudi Majdičeva železnina, imenovana Merkur, ki bo zaradi povezanosti z Rakuschi obdelana v nadaljevanju naloge.⁸ Nemške špecerije so bile: Stigerjeva, Pellejeva, Zanggerjeva in Hönigmannova. Sprva je bila ena trgovina z mešanim blagom Wogg in Radakovits, pozneje sta iz nje nastali dve. V mestu so bili še: steklarja Rauch in Strupi, Chibova trgovina klobukov, Wambrechtsammerjeva z oblekami in druge.⁹ Trgovine so pogosto menjavale lastnike in le redke so ostale v lasti ene družine več kot dve generaciji. Po številu trgovin v mestu je bilo Celje najbrž med rekorderji, saj je leta 1910 imelo 6919 prebivalcev, živečih v 345 hišah, kupovali pa so lahko v kar 164 trgovinah, res je tudi, da je imelo dokaj številčno zaledje. Pred prvo svetovno je bilo 22 špecerij, 5 manufaktur, dve železnini, dve lekarni, papirnica, tri knjigarne, drogerija, dve galanteriji z igračami, dve usnjarni, klobučarna, dve zlatarni, trgovina s pohištvom, tri delikatese, trgovina z barvami in še veliko manjših.¹⁰ Izrazit je tudi pojav »svoji k svojim«, ki je delil Slovence in Nemce tudi pri trgovinah. Zanimivo je pogledati fotografijo celjske Stanetove (tedaj Graške) ulice s konca 19. stoletja, opazimo lahko izveske trgovin v tem ali onem jeziku, prav tako tudi, če pregledamo stare kataloge, ki so bili do konca 1. svetovne vojne izrazito enojezični.¹¹ To pa seveda ne pomeni, da slovenski meščani niso kupovali v nemških trgovinah in obratno.

Slika 5: Današnja Stanetova ulica med obema vojnoma, na desni strani Rakuscheva trgovina (Foto: Josip Pelikan, ZAC)

Kakor v drugih slovenskih mestih so tudi celjski trgovci leta 1890 ustanovili trgovski gremij, čigar prvi predsednik je bil Karel Traun, nekaj časa je bil podpredsednik gremija Julius Rakusch.¹² Združeval je vse osebe, ki so v mestu vršile trgovsko obrt, tudi delavce in vajence. Ker je imelo društvo izrazito

⁸ Orožen, 1974, str. 233.

⁹ Orožen, 1974, str. 417–420.

¹⁰ Kuret, 1985, str. 109 in 110.

¹¹ Dolžan Eržen, 1996, str. 133 in 134.

¹² Arhivski dokument: SI_ZAC/0610 Okrožno kot trgovsko sodišče Celje, 1864–1956.

nemški značaj, so slovenski trgovci leta 1903 ustanovili Slovensko trgovinsko društvo. Po prvi svetovni vojni nemško nastrojeni gremij ni več prišel v poštev in je prešel v slovenske roke, dolgoletni predsednik je bil Rudolf Stermecki, deloval pa je vse do okupacije. Gremiji so opravljali nekatere naloge, ki so jih bili prej opravljali cehi, to je skrb za izobraževanje vajencev, pomočnikov in mojstrov. Za trgovca je bilo takrat potrebno še izobraževanje za mojstra in mojstrski izpit, za finančno podporo vajencev in vdov trgovcev in načrtovanje razvoja trgovske dejavnosti.¹³

Nemška okupacija je tudi v Celje prinesla veliko trpljenja. Veliko ljudi je bilo zaradi narodne zavednosti izgnanih, med njimi so bili tudi nekateri trgovci (Stermecki). Ko so se po vojni vrnili v novo socialistično državo pa jih je čakala nacionalizacija premoženja, mnoge tudi procesi pred sodiščem, ki se iz današnjega zornega kota zdijo precej krivični. Rudolf Stermecki je bil leta 1945, kljub temu da je bil vedno zaveden Slovenec in je med vojno sodeloval s partizansko vojsko, po Zakonu o pobijanju nedopustne špekulacije in gospodarske sabotaže obsojen na 10 mesecev prisilnega dela, odvzem državljanskih pravic za 5 let, prepoved izvrševanja obrti in zaplembo trgovskega podjetja z vsemi nepremičninami in blagom.¹⁴

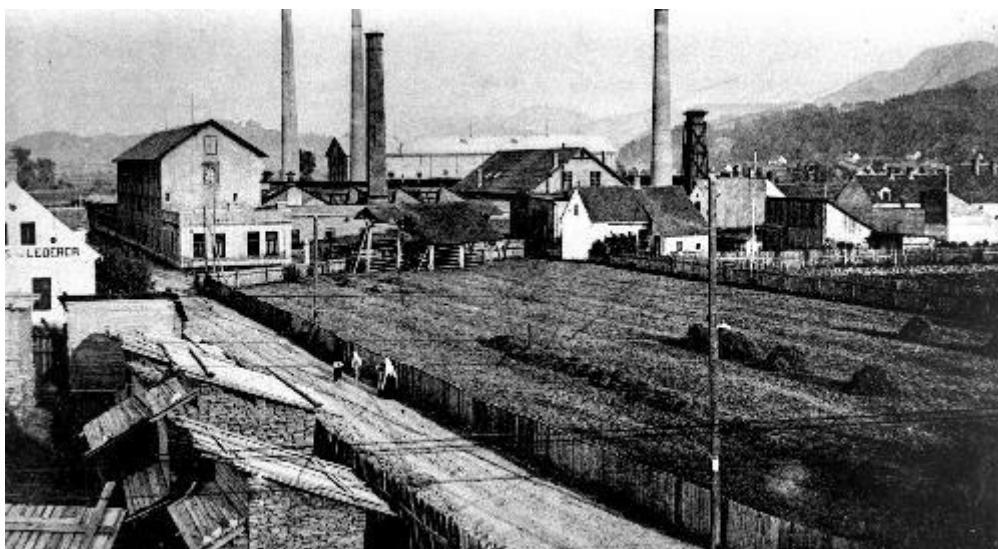
Slika 6: Današnja Prešernova ulica med obema vojnama. Na vogalu je trgovina Stermecki (pred modernizacijo), za njo trgovina steklarja Raucha. (Foto: Josip Pelikan, Vir: ZAC)

¹³ Stermecki, 2013, str. 19, in Počivavšek, 2012, str. 230–236.

¹⁴ Mikola, 2015, str. 151 in 152.

3.3 INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA V CELJU, V MONARHIJI IN V EVROPI

Med industrijsko arhitekturo uvrščamo stavbe, ki so bile ustvarjene za mehanizirano strojno proizvodnjo oziroma stavbe, ki omogočajo delovanje proizvodnje. Mednje tako poleg proizvodnih objektov (tovarn) uvrščamo tudi upravne zgradbe vodne postaje, kotlovnice, talilnice, delavnice, skladišča, garaže, železniške naprave in bivališča delavcev.¹⁵ Industrijska arhitektura je proizvod industrijske revolucije, ki se je začela v Angliji. Sprožile so jo pomembne tehnične iznajdbe v drugi polovici 19. stoletja. Spremljale so jo propadanje obrtnih delavnic in manufaktur, velika rast prebivalstva, migracije s podeželja v mesto in posledična urbanizacija. V Avstrijskem cesarstvu se je industrijska revolucija začela nekoliko pozneje, saj je še sredi 19. stoletja delež agrarnega prebivalstva predstavljal več kot polovico prebivalcev. Spremembe je prinesel zakon o zemljiški odvezi, ki je leta 1848 omogočil svobodno gibanje prebivalstva in migracije v mesta. Temu je sledila tudi gradnja železniškega omrežja.¹⁶ V slovenske dežele je prihajala industrija še pozneje, še leta 1880 je bilo več kot 80 % prebivalstva kmečkega. Naša mesta so bila majhna, večina kapitala je bila v rokah tujcev. Ena prvih slovenskih tovarn je nastala v bližini Celja – Tekstilna tovarna Prebold je bila ustanovljena leta 1842.¹⁷ Leta 1846 je bila dokončana južna železnica do Celja, kmalu pa so bile ustanovljene tudi prve tovarne. Leta 1871 je bila v Celju ustanovljena Mestna plinarna, čez dve leti Cinkarna, leta 1865 lesna tovarna Di Centa in druge.¹⁸ Lokacije prvih tovarn je določala bližina energetskih virov (premog, voda) in železnice, gradili so industrijske tire, ki so olajšali transport.¹⁹ Ker pa je železnica navadno speljana po obrobju mest in ker se je industrija vedno bolj širila, se je industrija koncentrirala tam. Nastale so nove industrijske cone, v Celju je bila takšna Gaberje.²⁰

Slika 7: Celjsko Gaberje na začetku 20. stoletja. Dimniki v ozadju pripadajo Cinkarni. (Foto: Josip Pelikan, ZAC)

¹⁵Adamič, 2002, str. 5.

¹⁶ Sapač, 2015, str. 329.

¹⁷ Adamič, 2002, str. 7.

¹⁸ Mikola, 2004.

¹⁹ Adamič, 2002, str. 13.

²⁰ Adamič, 2002, str. 14.

V devetnajstem stoletju je bila iznajdena množica stvari: nova transportna, komunikacijska sredstva, novi materiali in konstrukcije. To se je odrazilo tudi na stavbnih tipih, ki so se vse bolj specializirali in prilagajali novostim. Srednji vek na primer ni poznal zgradb, kot so železniške postaje, gledališča, bolnišnice, veleblagovnice in seveda industrijske arhitekture. Nove arhitekturne rešitve so razvijali v znamenitih evropskih arhitekturnih šolah in jih širili z revijami, knjigami in razstavami.²¹ Razvoj industrijske arhitekture je tesno povezan z uporabo novih materialov. Prvi industrijski objekti so bili še grajeni iz opeke, pozneje so jo zamenjali jeklo, železo in steklo.²² Konec 19. stoletja pa je pravo revolucijo povzročila iznajdba železobetona.²³ Objekti so bili grajeni izrazito konvencionalno in prilagojeno uporabi. Najpomembnejše značilnosti so bile visok, včasih samostoječ dimnik in velika okna, ki so bila potrebna tovarniškim halam. Na zunanji podobi so povzemali historične sloge kot na vsej drugi tedanji arhitekturi, vendar je to pri vrednotenju industrijske arhitekture bolj postranska stvar. Pri njej je pomembnejši vidik, da so se stavbe vse bolj diferencirale glede na tehnologijo, panogo proizvodnje. Tako so bili npr. obrati s težkimi stroji vedno grajeni pritlično, morda večladijsko. Historizem je vseeno kraljeval na fasadah že zato, da so bile tovarne na zunaj prijetnejše meščanskemu očesu. Pri industrijski arhitekturi so se na Slovenskem prej kot v kateremkoli drugem namenu stavb uveljavili novi materiali, predvsem litoželezne opore v notranjosti hal, ki so bile temelj hitre gradnje in požarne varnosti.²⁴

Slika 8: Ljubljanska stara elektrarna je eden redkih primerov revitalizirane industrijske arhitekture, obratovati je začela leta 1898, danes pa je v njej dvorana za prireditve. (Vir: www.ment.si, 4. 2. 2016)

Naj posebej izpostavim eno kategorijo industrijske arhitekture – parne mline, mednje je spadal tudi Rakuschev mlin. Zanje je značilnih več etaž in manjše talne ploskve kot pri npr. tekstilnih tovarnah. Zasnova je izrazito racionalna, stavba pa preproste kubične oblike z dimnikom, potrebnim zaradi parnega stroja. Ker stavbe mlinov niso bile izrazito široke, so namesto litoželeznih konstrukcij obdržale tradicionalne podporne elemente, navadno lesene. Najstarejši parni mlini so bili v Trstu (1819), kjer je bil prvič na Slovenskem uporabljen parni stroj, Ljubljani (1859) in dva v Mariboru (1872 in 1875). V

²¹ Adamič, 2002, str. 14.

²² Adamič, 2002, str. 16.

²³ Adamič, 2002, str. 18.

²⁴ Sapač, 2015, str. 338 in 339.

prvem mariborskem mlinu je leta 1883 prvič na Slovenskem zasvetila žarnica. Najmlajši je nastal leta 1903 v Celju.²⁵ Danes ni ohranjen nobeden več.

Industrija je v naslednjih desetletjih napredovala, kakršno so poznali pred stoletjem, je povozil čas, s tem pa so tudi njeni objekti izgubili svoj prvotni *raison d'être*. V Sloveniji so za investitorje nezanimivi, zanima jih le velika parcela, na kateri stojijo. Tako smo izgubili že množico takih objektov, čeprav nam dobri zgledi iz tujine pričajo, da lahko z vlaganjem postanejo primerni za opravljanje raznoraznih dejavnosti, lahko pa botrujejo tudi k ekonomskemu uspehu.²⁶

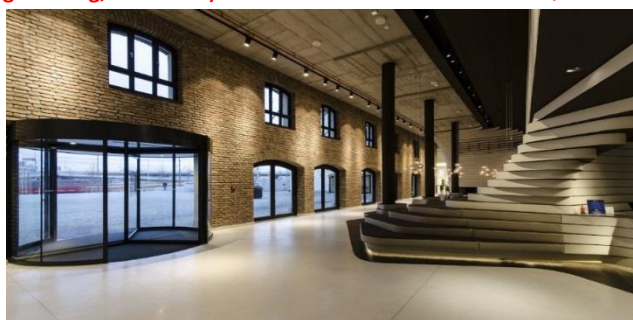
Pri raziskovanju sem naletel na revitalizacijo objekta, po funkciji in po videzu podobnem Rakushevemu mlinu. Gre za parni mlin v Beogradu, ki je bil zgrajen leta 1901, torej skoraj sočasno z Rakushevim mlinom. Bil je eden največjih in najmodernejših mlinov na območju tedanje Srbije. Menjaval je lastnike in z nekaterimi prekinitvami deloval do konca 2. svetovne vojne, ko je bil nacionaliziran in so ga začeli uporabljati kot skladišče. Leta 1994 ga je prizadel ogromen požar, ki je povzročil veliko škode. Nekdanji mlin stoji na zemljišču na dobri lokaciji in mnoga podjetja so si ga prizadevala pridobiti, težava pa je bila spomeniška zaščitenost objekta.²⁷ Do te točke sta si zgodbi obeh mlinov podobni. Leta 2008 se je v mlin odločila vložiti sredstva avstrijska hotelska veriga in ga revitalizirati v hotel. Odprli so ga decembra 2015. Arhitekti so povsem ohranili njegov zunanji videz industrijskega objekta, tudi notranjost je v takem slogu. Poleg stare stavbe so postavili moderno stolpnico, ki se tudi lepo sklaplja s kompleksom.²⁸

Slika 10: Beograjski mlin, ko je še propadal.
(Vir: www.turizam.bg-info.org, 4. 2. 2015)

Slika 9: Zunanost mlina – hotela (Vir: www.panacomp.net, 4. 2. 2016)

Slika 11: Notranjost in velike stare okenske odprtine ob moderno oblikovanem stopnišču (Vir: www.graftlab.com, 4. 2. 2016)

²⁵ Sapač, 2015, str. 341.

²⁶ Adamič, 2002, str. 25.

²⁷

http://www.danas.rs/vesti/srbija/beograd/deo_istorije_proizvodnje_brasna_u_gradu.39.html?news_id=92234 (4. 2. 2016).

²⁸ <https://www.radissonblu.com/en/hotel-belgrade> (4. 2. 2016).

IV PRAKTIČNI DEL

4.1 O MLINU

4.1.1 ZGODOVINA MLINA

Na začetku 20. stoletja je v Celju še vedno potekal stoletni boj med Slovenci in Nemci, tudi na področju gospodarstva. Več o tem sem zapisal v enem naslednjih poglavij, tu pa se omejujem na ustanovitev Prvega mestnega mlina Celje, ki je med drugim zrasel tudi iz nemške želje po konkurenci. Mlin na Spodnji Hudinji v celjskem predmestju je leta 1888 kupil Peter Majdič, ga avtomatiziral in moderniziral in ga spremenil v enega največjih mlinov v tem delu monarhije.²⁹

Dne 27. julija 1903 je bilo registrirano podjetje Erste Stadtmühle in Cilli Josef Lenko & Comp (Prvi mestni mlin Celje).³⁰ Zveneče ime si je zaslužil, ker je bil prvi mlin, zgrajen na območju občine Celje mesto.³¹ Družabniki pri izgradnji mlina so bili Josef Lenko iz Šempetra v Savinjski dolini, Rihard Mihelčič iz Zagorja ob Savi, Johann Jeschounig iz Arje vasi, Franc Matheis iz Brežic in celjski Julius Rakusch, vsak je investiral 40.000 kron³² – za 200.000 kron bi tedaj v povprečju dobili 500.000 kg moke, milijon litrov mleka ali več kot 7100 parov čevljev.³³

Slika 12: Najstarejša fotografija mlina na razglednici iz leta 1904 (Vir: arhiv MNZC)

²⁹ Počivavšek, 2015, str. 138.

³⁰ 0610, Okrožno kot trgovsko sodišče Celje (1864–1954), Trgovinski register: Rg A (1906–1946), Družb I (1863–1906).

³¹ Od leta 1850 pa vse do 1935 je bila celjska občina razdeljena na mestno občino z nemško večino in na okoliško občino s slovensko večino.

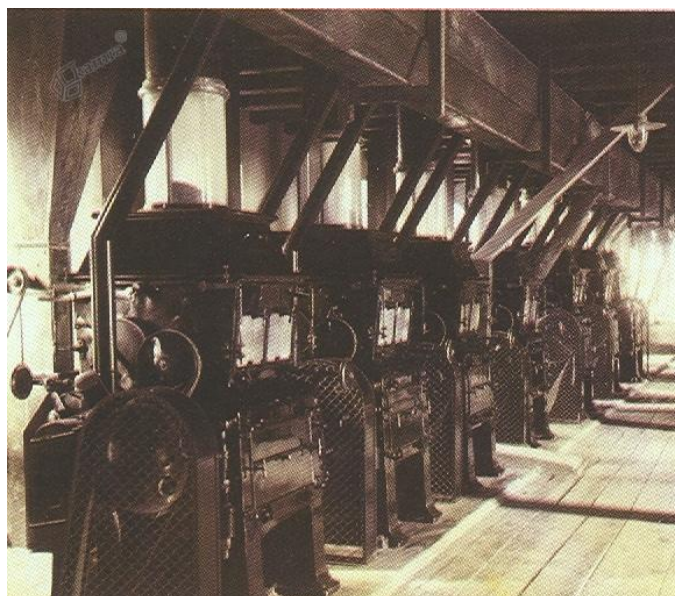
³² Arhivski dokument: SI_ZAC/0610 Okrožno kot trgovsko sodišče Celje, 1864–1956.

³³ Naši zapiski, letnik XIV. št. ½, 1922, str. 18–19.

Nemška mlinska naveza je začela spreminjati svojo sestavo. Leta 1912 sta iz družbe izstopila Josef Lenko in Julius Rakusch, zadnjega sta nasledila sinova Daniel in Wilhelm. Leta 1919 je izstopil Franz Matheis, leta 1922 pa je umrl Johann Jeschounig, zamenjala ga je njegova žena Marija. Naziv podjetja se je tedaj spremenil v Prvi mlin Celje, inž. Rakusch in drug. Leta 1926 je iz družbe izstopila Marija Jeschounig, čez tri leta pa še Richard Mihelčič.³⁴ Od takrat se za mlin uporablja ime Rakushev mlin.

Pomenljivo vlogo je mlin odigral med 1. svetovno vojno, ko je vsega primanjkovalo. Zaradi zalog in solidne preskrbe s pšenico je mlin mogel še marca leta 1915 Celjanom zagotavljati preskrbo z moko kot v času miru, takrat so bili ponekod v Avstro-Ogrski že prisiljeni v razdeljevanje kruha in moke z nakaznicami. Pozneje so sicer tudi v Celju uvedli izkaznice, vendar do začetka leta 1916 pomanjkanja moke ni bilo.³⁵ Zanimiv je dokument iz 7. junija 1915, ki zapoveduje uvedbo nakaznic za moko, podpisal ga je takratni celjski župan Jabornegg. Kazen za kršenje sistema nakaznic je bila zelo stroga, predvidevala je denarno kazen 2000 kron ali zaporno kazen do dveh mesecev, pri težjih kršitvah pa denarno kazen 5000 kron ali zaporno kazen šestih mesecev. Prevod celotnega dopisa iz nemščine je v prilogi naloge.³⁶

V času pred prvo svetovno vojno so v mlinu mleli poceni pšenico, uvoženo iz Kanade in Rusije. Po vojni so začeli uvažati iz južnejših jugoslovanskih žitorodnih območij. Pred prvo svetovno vojno so v njem zmleli 1500 vagonov pšenice, dnevno so je lahko zmleli 70.000 kg.³⁷ Mlin veliko svojih produktov ni mogel prodati v Celju, slovensko časopisje je Slovence ves čas pozivalo, naj ne kupujejo pri nemških trgovcih, in sicer naj ne kupujejo »smrdljive nemške moke«.³⁸

Slika 13: Stroji v mlinu (Vir: www.kamra.si, 1. 3. 2016)

³⁴ Arhivski dokument: SI_ZAC/0610 Okrožno kot trgovsko sodišče Celje, 1864–1956, Trgovinski register: Rg A (1906–1946), Družb I (1863–1906).

³⁵ Friš, 2009, str. 480–485.

³⁶ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, Tehnično poročilo k zgradbi novega skladišča moke za Prvi mestni mlin Celje (24. 9. 1929).

³⁷ Mikola, 2004, str. 102.

³⁸ Npr. Slovenski narod, 18. 10. 1904.

Okrog mlina je čez čas zraslo še več drugih stavb. Leta 1923 je dal Rakusch za mlinom postaviti skladišče za težko železo, to zgradbo so podrli leta 2013.³⁹ Leta 1930 so poleg mlina zgradili skladišče za moko, izdelal ga je Konrad Gologranc.⁴⁰ Kdaj so bile postavljene druge hiše okrog mlina (uta in mizarska delavnica), mi ni uspelo ugotoviti.

Precej zanimivo je poimenovanje za mlin, ki ga najdemo v slovenskem časopisju. Ta se dosledno povsod imenuje nem. *Stinkmühle* ali Smrdomlin, saj naj bi se okrog mlina širil zelo neprijeten vonj.⁴¹ Ta naj bi nastajal zaradi stroja, ki je bil tudi zelo hrupen. Leta 1905 so stroj zamenjali, tisto leto je mlin tudi dlje časa stal.⁴² Mlin je leta 1914 zaposloval 50 delavcev,⁴³ leta 1939 pa 11 manj.⁴⁴ Delavci so se morali držati delovnega reda, ki je ohranjen in ga v prevodu prilagam nalogi kot prilogo.⁴⁵ Leta 1920 so delavci mlina dosegli 60-odstotno zvišanje mezd, vsak teden so zase dobili 4 kg in za vsakega družinskega člana 2 kg moke.⁴⁶ Leta 1935 je podjetje prenehalo s svojo osnovno dejavnostjo in se usmerilo v skladiščenje in prodajo druge zmlate moke.⁴⁷ Mlin je preživel okupacijo, dne 24. 8. 1945 pa je bil po odloku Mestne zaplembene komisije v Celju zaplenjen.⁴⁸

Slika 14: Rakushev mlin v prvih letih po 2. svetovni vojni. Stavba za njim (»dvojček«) je bila skladišče za veliko železo Rakusheve veletrgovine, stavba levo je bila skladišče za moko (pekarna), večja stavba ob cesti pa upravno poslopje. (Vir: arhiv MNZC)

³⁹ Jugoslavija, 14. 3. 1922.

⁴⁰ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, Tehnično poročilo k zgradbi novega skladišča moke za Prvi mestni mlin Celje (24. 9. 1929).

⁴¹ Npr. Jeseniška straža, 17. 12. 1904.

⁴² Domovina, 2. 6. 1905.

⁴³ Počivavšek, 1998, str. 175.

⁴⁴ Friš, 2014, str. 491.

⁴⁵ Arhivski dokument: SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, Delovni redi.

⁴⁶ Naprej, 17. 4. 1920.

⁴⁷ Počivavšek, 2012, str. 228.

⁴⁸ Mikola, 2015, str. 102.

Že Rakusch je za Mestnim mlinom postavil skladišče za železo, bližina industrijskega tira je bila nadvse primerna tudi za takšen objekt.⁴⁹ Objekt je bil porušen leta 2013. Seveda tudi trgovina ni ušla nacionalizaciji, nekdanje Rakuschevo premoženje je sprva upravljalo republiško Ministrstvo za trgovino in preskrbo. Do leta 1946 je trgovina poslovala pod starim imenom, tj. Daniel Rakusch, potem pa propadla.⁵⁰ Julija istega leta je trgovina postala del Državnega trgovinskega podjetja. V prvih letih po vojni pa je bil v mlinu sedež Navoda, podjetja za nabavo moke in drugih živil.⁵¹ Leta 1948 se je v poslopju Rakuschevega mlina in skladišču za železo naselilo podjetje Tehnometal, ki se je leta 1954 preimenovalo v Kovinotehno, veletrgovino s tehničnim blagom.⁵² Po združitvi Kovinotehne z Merkurjem leta 1999 je nekdanji mlin izgubljal svojo skladiščno funkcijo. Dne 29. 6. 2002 je bil kot primer industrijske arhitekture vpisan v register kulturne dediščine kot spomenik lokalnega pomena.⁵³ Leta 2007 je kompleks nekdanjega mlina kupila Mestna občina Celje, vmes je bilo iz njega odtujeno vse, kar se je dalo odtujiti, vsi jekleni kovinski elementi in celo streha. Postal je zbirališče raznih ljudi z roba družbe in prenočišče za brezdomce. Leta 2007 je bila porušena velika kovinska nadstrešnica, ki je bila prej del skladišča za železo.⁵⁴ Občina je sprva skušala mlin prodati, namero pa je morala po požaru, ki je bil ponoči dne 27. februarja 2012, opustiti. Požar se je vnel zaradi kurjenja brezdomcev na improviziranih kuriščih.⁵⁵ Naslednji dve leti se ni zgodilo nič, Celjani pa so se spraševali, kaj bo z mlinom.

⁴⁹ Jugoslavija, 14. 3. 1922.

⁵⁰ Počivavšek, 1990, str. 53–55.

⁵¹ Orožen, 1957, str. 54.

⁵² Orožen, 1981, str. 282 in 283.

⁵³ <http://rkd.situla.org/> (27. 2. 2016).

⁵⁴ Arhiv ZVKD Celje.

⁵⁵ <http://www.pge-celje.si/intervencije/pozar-intervencije/pozar-rakusev-mlin/4613/> (28. 2. 2016).

Slika 15: Čas, ko je v mlinu delovalo eno najuspešnejših jugoslovanskih podjetij. (Vir: MNZC)

Slika 16: Notranjost mlina in skladišče leta 1960 (Vir: MNZC)

Nekaj upanja je prinesla predvolilna obljuba celjskega župana Bojana Šrota, obnova Rakuschevega mlina naj bi bila ena izmed prednostnih nalog v mandatu 2014–2018.⁵⁶ Na žalost je le dan po volitvah 6. oktobra 2014 okrog enajstih Rakuschev mlin prizadel hud požar, v katerem so zgoreli vsi leseni oporni elementi, pogorela je strešna konstrukcija in padla na nižje ležeče strope, ki so se prav tako vdrali. Stabilnost objekta se je precej zmanjšala, predvsem v zgornjih nadstropjih, kjer je manjša debelina zidov, zaradi tega je bila opeka bolj ožgana. Še najmanj poškodovan je bil severni zid, ki naj bi ogrožal trgovino Lidl, čeprav so strokovnjaki ocenili, da bi se v primeru porušitve sesedel v svoj lastni tloris.⁵⁷ Če bi hoteli objekt ohraniti, bi ga bilo treba v najkrajšem možnem času stabilizirati, prekriti z začasno streho in očistiti, vendar je občina štiri dni po požaru na celjsko enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine naslovila vlogo za izdajo kulturnovarstvenega soglasja za njegovo rušitev. Zavod je zaprosil občino za ogled pogorišča, tega občina sprva ni dovolila, zaradi vztrajanja zavoda pa je vendarle popustila. Strokovnjaki z zavoda so si ogledali pogoreli mlin in ugotovili, kar sem zapisal pri posledicah požara. Zavod je posredoval dokumentacijo in vlogo občine Ministrstvu za kulturo, ki je 18. 11. 2014 izdalo soglasje za odstranitev spomenika.⁵⁸ Takrat je Rakushev mlin polnil časopisne strani in televizijske oddaje, mnogo slovenskih arhitektov in umetnostnih zgodovinarjev (dr. Ifko, dr. Sapač) si je prizadevalo, da bi se vsaj del mlina ohranil, navsezadnje spodnji dve nadstropji nista bili tako poškodovani. Sedemsto ljudi je tudi podpisalo peticijo za ohranitev, vendar vse zaman.⁵⁹ Med požarom so evakuirali tudi vse kupce in zaposlene bližnje trgovine, ki je ostala nekaj časa zaprta zaradi nevarnosti porušitve, tudi sam Lidl je namesto porušitve predlagal zaščitni zid. Dne 4. aprila 2015 se je začelo rušenje, čez štiri dni o mlinu ni bilo več sledu.⁶⁰ Nekdanje skladišče za moko (pekarno), ki je bilo poleg mlina zgrajeno v istem slogu, a približno trideset let pozneje, je bilo porušeno 13. marca 2015, za razliko od mlina ni bilo zaščiteno kot kulturni spomenik in rušitev pravno ni bila sporna.

Slika 17: Rakushev mlin pred požarom (Vir: <http://www.delo.si/>, 1. 3. 2016)

⁵⁶ Predvolilna brošura stranke SLS Radi imamo Celje, 2014.

⁵⁷ Poročilo o ogledu objekta Rakušev mlin v Celju – EŠD 10268 (Arhiv ZVKD).

⁵⁸ Kronologija dogodkov na Rakushevem mlinu (Arhiv ZVKD).

⁵⁹ http://www.pravapeticija.com/signatures/ohranimo_rakushev_mlin_v_celju/.

⁶⁰ Delo, 8. 12. 2014, Brane Piano, Rakuschevega mlina ni več.

Slika 18: Čakanje gasilcev (Vir: <http://www.mojvideo.com/uporabnik/tilkomilko/slika/slika-505989/505989>, 1. 3. 2016)

Slika 19: Rakuschev mlin po požaru (Vir: www.delo.si, 1. 3. 2016)

Že od leta 2007 je obstajala namera, da bi kompleks mlina obnovili in v njem odprli kreativni, medijski, informacijski in promocijski center za Celje in njegovo regijo. Center, z vsebinami, razvrščenimi po nadstropjih, bi se imenoval Kreativopolis. Prilagam idejo revitalizacije kompleksa, ki ga je leto pred velikim požarom izdelala Nina Majoranc kot del diplomske naloge na Fakulteti za arhitekturo.⁶¹

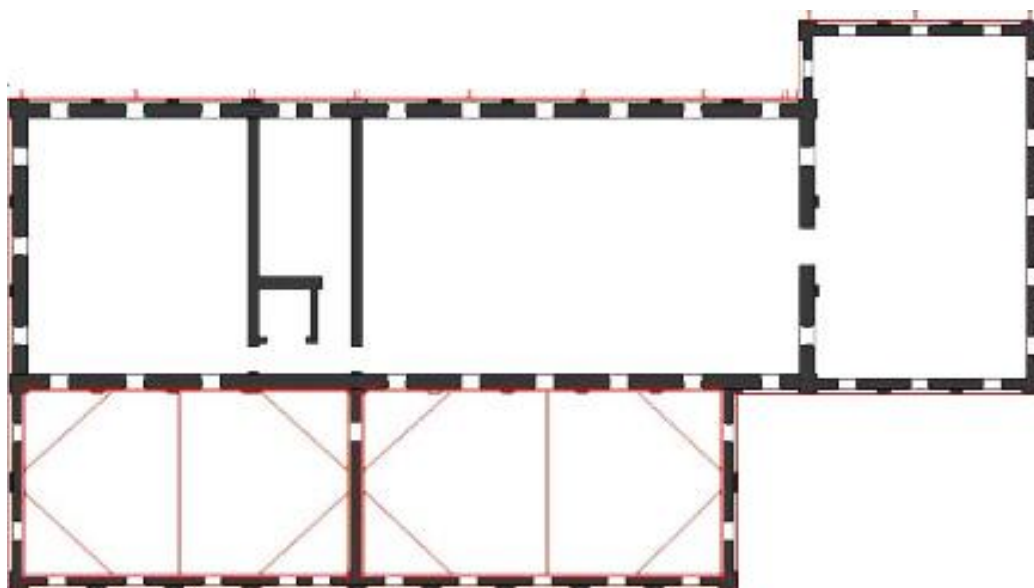
Slika 20: Ideja Kreativopolisa (Vir: <http://fadiploma.info/?p=18>, 28. 2. 2016)

⁶¹ <http://fadiploma.info/?p=18> (28. 2. 2016).

4.1.2 UMETNOSTNOZGODOVINSKI ORIS MLINA

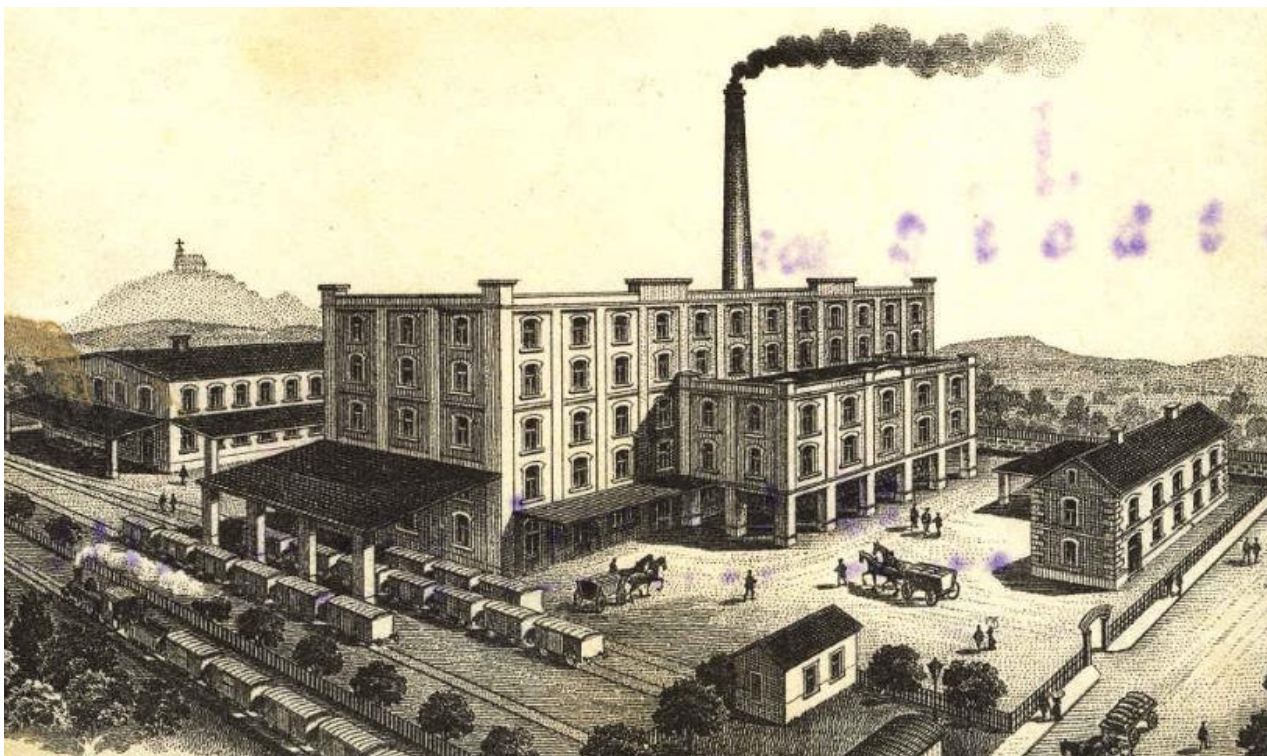
O kompleksu Rakuschevega mlina je zapisano, da »je danes ena najbolj mogočnih v avtentični obliki ohranjenih industrijskih arhitektur iz 19. stoletja v slovenskem prostoru«. ⁶²

Rakushev mlin je bil stavba iz treh delov. Leta 1903 je bil videti kot na Sliki 20, njegova glavna fasada je bila 11-osna, stranska pa 3-osna. Fasada je bila neometana, kar je dajalo mlinu značilno opečnato fasado. Členjena je bila z lizenami, posebno poudarjeni sta bili lizeni v četrta in šesta osi, ki sta nosili napis *Stadtmühle*. Posebno poudarjeni so bili tudi vogali in robovi strehe. Na spodnjem delu je opaziti žlebljeno členjen omet, ki daje rustikalen vtis. Vsako okno je bilo polkrožno zaključeno in poudarjeno z obrobo iz ometa. Z zidnim vencem, ki se je vlekel po vseh fasadah, je bila posebej poudarjena meja med pritličjem in prvim nadstropjem ter drugim in tretjim nadstropjem, fasada pa se je z njim tudi končevala. Kmalu po nastanku, vsekakor pa pred letom 1917, so na severu dozidali 3-osni prizidek, ki je po obliki povsem enak tistemu, kar je že stalo. Pozneje so na vzhodni strani dodali še dvonadstropni petkratni 2-osni prizidek, ki so ga v tridesetih letih najbrž razširili na celotno dolžino glavnega objekta. Notranja konstrukcija je bila lesena, tlorisna zasnova etaž pa odprta z velikimi prostori. Mere so bile približno 55 x 30 m, stene so bile debele v pritličju skoraj 1 m, potem se z nadstropji debelina postopoma znižuje – četrto nadstropje ima 45 cm.

Slika 21: Načrt Rakuschevega mlina. Lepo so vidni vsi zgoraj opisani prizidki. Prirejeno po: Strokovna pobuda za ohranitev Rakuschevega mlina, dostopno na: http://www.pravapeticija.com/signatures/ohranimo_rakushev_mlin_v_celju/. (2. 2. 2016)

⁶² Citirano: Sapač, 2015, str. 341.

Slika 22: Upodobitev mlina, ki je vrsto let krasila dopise podjetja. (Vir: ZAC)

Slika 23: Notranjost pred požarom (Vir: <http://fotoyurko.blogspot.si/2007/01/velikokrat-s-pogledom-poboava-staro.html>, 1. 3. 2016)

Slika 24: Sistem opornikov v četrtem nadstropju leta 2012 (Vir: arhiv ZVKD)

4.1.3 DRUGE NEPREMIČNINE RAKUSCHEV

Poleg mlina so imeli Rakuschi v lasti tudi kar nekaj drugih celjskih hiš, pomembnejše opisujem tukaj. Prva je seveda hiša na današnji Stanetovi ulici, kjer je bila trgovina. V srednjem veku sta bili to dve hiši. V velikem požaru leta 1798 sta bili poškodovani, leta 1810 pa obnovljeni in združeni. Na to spominja vklesana letnica na portalu. Že lastniki pred Rakuschi so bili trgovci, vendar so trgovali s platnom. V štiridesetih letih 19. stoletja se je v njej naselila železnina.⁶³ Na fotografiji trgovine pred prenovo se še lepo vidi, da je nastala iz dveh prej samostojnih hiš. V tridesetih letih prejšnjega stoletja je bila prenovljena po načrtih dunajskega arhitekta Heinricha Schopperja, prenovilo jo je stavbno podjetje Alojza Kališnika iz Celja.⁶⁴ V celjskem arhivu je ohranjen načrt, vendar žal ni datiran.

Slika 25: Trgovina Rakusch pred prenovo (Vir: arhiv MNZC)

Gre za enonadstropno 9-osno zgradbo. Etaži sta ločeni z visokim zidnim vencem, ta še posebej izstopa na mestih, kjer se stika s sklepni arkad, ki oklepajo nekdanje izložbe, in nad portalom. V prvi in osmi niši sta niši s poznobaročnima kipoma sv. Roka in sv. Jurija, domnevno je to delo celjskega kiparja Ferdinanda Galla. Na desni strani pročelja, v drugi etaži, visi železen izvesek s podobo kosca, ki je bil nekakšen slogan trgovine, pozneje ga je uporabljala tudi Kovinotehna. Stavba ima kar tri vhode, v tretji osi manjšega, ki ima nad vrati polico, portal pa je zgolj užlebljen v omet in prikazuje razne železne izdelke. Drugi portal je poleg prvega, okrašen je z rastlinskim ornamentom, na prekladi pa nosi napis D.R. 1810, to je letnica združitve obeh zgradb. Tretji vhod je obdan z enako arkado kot izložbe in je nekoč vodil v trgovino, obkroža ga železno okrasje, zanimiva so mrežasta železna vrata z inicialkami nekdanji lastnikov – D.R. in W.R. (Daniel in Wilhelm Rakusch). Na pročelje so pritrjeni tudi trije keramični okrogli odlitki s prikazom obrti. Stavba deluje zelo starinsko, v njej se prepletata neobarok in neorenesansa. V pritličju je bila trgovina, zgoraj pa sedež podjetja s telefonsko centralo in pisarnami. Pohištvo trgovine Rakusch je bilo zaščiteno kot kulturna dediščina gospodarske zgodovine, leta 2002 je Muzej novejšje zgodovine vse pohištvo odkupil in ga hranil. Maja 2014 so pohištvo prestavili nazaj v

⁶³ Orožen, 1957, str. 34.

⁶⁴ SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, načrt prenove.

prostore nekdanje trgovine, ki so bili prazni, in odprli prvi celjski odprti depo, s katerim želijo zgodovino približati ljudem.

Slika 26: Zgradba trgovine Rakusch danes (Foto: Urh Ferlež)

Druga stavba je Železni dvor ali nem. *Eisenhof*, v katerem je bilo skladišče za drobno železo. Gre za vogalno dvonadstropno zgradbo na križišču današnje Cankarjeve in Stanetove ulice. Na začetku 19. stoletja so na njegovo mesto postavili skladišče, leta 1867 je namesto skladišča Franc Gsund postavil hotel Slon (nem. *Zum Elephanten*). V njem so se zbirali celjski Nemci, bil je nekakšen prednik Nemške hiše. Po smrti Franca Gsunda so hotel podedovale njegove tri hčere, pozneje je celega odkupila Leopoldine Gsund, žena Juliusa Rakuscha.⁶⁵ Leta 1907 se je nemško družjenje preselilo v novozgrajeno Nemško hišo in Julius Rakusch je dal poslopje prezidati v skladišče. Načrt za to je izdelal graški arhitekt Hans Pruckner⁶⁶, oblikoval ji je zelo zanimivo in razgibano pročelje, mešanico secesije in neobaroka. Leta 1923 so del zgradbe namenili stanovanjem, saj je bilo takrat v mestu veliko pomanjkanje stanovanj.⁶⁷ Leta 1929 so zgradbo obnovili in jo v Cankarjevi ulici podaljšali za tri osi, dela je izvedlo podjetje Franja Nerada.⁶⁸ Pet let pozneje so stavbo prenovili in ji dali novo obliko pročelja, ki je preprostejša od prejšnje; kot pri trgovini je tudi načrt zanjo izdelal Schopper, dela pa je izvedlo podjetje Rudolfa Exnerja⁶⁹

⁶⁵ Orožen, 1957, str. 47. Orožen piše, da je stavbo odkupil Leopold Rakusch, gotovo gre za napako in je mišljena Leopoldine.

⁶⁶ Povh, 1972, str. 107.

⁶⁷ Jugoslavija, 14. 3. 1922.

⁶⁸ Orožen, 1957, str. 47.

⁶⁹ SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, načrt prenove.

Slika 27: Železni dvor pred 1. svetovno vojno (Vir: ZAC)

Danes stavba ne vzbuja posebne pozornosti, pogled nanjo ne razkriva njene nekdanje impozantnosti. Pričakovali bi, da bi bil pritlični del pročelja glede na starost stavbe rahlo robustnejši, a se od zgornjih lahkotnejših etaž loči z dvojno stopnjevanim horizontalnim zidcem, ki se trikotno zalomi le nad vhodom pasaže s Cankarjeve, ta vodi k notranjemu dvorišču in je pobarvan z novejšim nanosom zelene fasadne barve. Med prvim in drugim nadstropjem stavbe ni nikakršne horizontalne razdelitve, tako da so deli pročelja tam vmes gladki, tudi brez kakšnih koli dekorativnih elementov. Horizontalna razčlenitev stavbe se zaključí s širokim napuščem, ki še posebej izstopa nad vogalnim erkerjem. Napušč se prekine štirikrat – na vsakem od stavbnih kril po dvakrat. Na teh mestih se nad nivo strehe trikotno stopničasto vzpenjajo zaključki poudarjenih vertikalnih osi stavbe. Krilo na Stanetovi ulici je 12-osno, krilo na Cankarjevi pa za dve osi krajše, kar pa na prvi pogled zaradi členitve pročelja ni očitno. Posebej poudarjene so skrajne tri pri obeh krilih in sedma, osma ter deveta s Stanetove in osrednja os nad vhodom v pasažo s Cankarjeve. Poudarek je viden v gostejšem ritmu pri razporeditvi oken, horizontalni razmejitvi zgornjih dveh etaž s po tremi pravokotnimi ploščami, trikotnem mehko stopnjevanem zaključku nad zgornjimi okni, nad njim se le na teh delih stavbe pojavi podstrešno okno z že prej omenjenim visokim trikotnim stopničastim zaključkom. V zgornjih dveh etažah se krili stavbe stikata na triosminskem erkerju, ki ga podpira široka konzola in pod katerim se pritlični del ravno pomakne navznoter. Tudi erker predstavlja vertikalno os, tam so okna še bolj strnjena že zaradi same oblike. Zaključí se s štirimi konzolami in tremi vmesnimi majhnimi kvadratnimi okenci. Konzole podpirajo zaobljen in najmočnejše izstopajoč del stavbnega profila, na katerem bi glede na tip stavbe pričakovali vsaj plitko kupolo. Vsaka izmed teh poudarjenih osi pročelja je obdana s pilastri, ki se z robustnimi kapiteli stikajo s podstrešnim vencem oziroma izstopajočim strešnim napuščem. Oblika kapitelov in štirih zgornjih konzol ter osrednjega dela spodnje konzole na erkerju je enaka. Pilastra ob erkerju se v pritličju spremenita v mehko oblikovana polstebra. Edina izmed vertikalnih osi, ki ima še kaj posebnega, je osrednja os s Stanetove, ta ima v prvem nadstropju balkon z železno ograjo. Prvotno pročelje je imelo izrazitejše stavbne člene, z obnovljeno fasado bi stavba prešla k prepričljivejšemu videzu mestne palače.

Slika 28: Stavba nekdanjega Železnega dvora danes (Foto: Urh Ferlež)

Sicer pa so imeli Rakuschi od 1881 do 1906 v lasti hišo na današnjem Glavnem trgu 5, kjer je imel Johann Rakusch do leta 1894 tiskarno.⁷⁰ Od 1818 do 1837 so imeli v lasti hišo na Stanetovi 3 (Beli vol), tam so imeli tudi trgovino.⁷¹ Njihova je bila tudi stavba na koncu Levstikove ulice, kjer so imeli manjše skladišče in stanovanja za delavce.⁷²

Leta 1918 je Daniel Rakusch kupil vilo na Otoku v Jurčičevi ulici. Danes na njenem mestu stoji dom upokojencev, v arhivu pa je ohranjen njen načrt.⁷³

Slika 29: Celjski Otok ob koncu 19. stoletja. Rakuscheva vila je leva spredaj. (Vir: ZAC)

⁷⁰ Gajič, 2010, str. 24.

⁷¹ Orožen, 1957, str. 34.

⁷² Orožen, 1957, str. 52.

⁷³ SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje, načrt prenove.

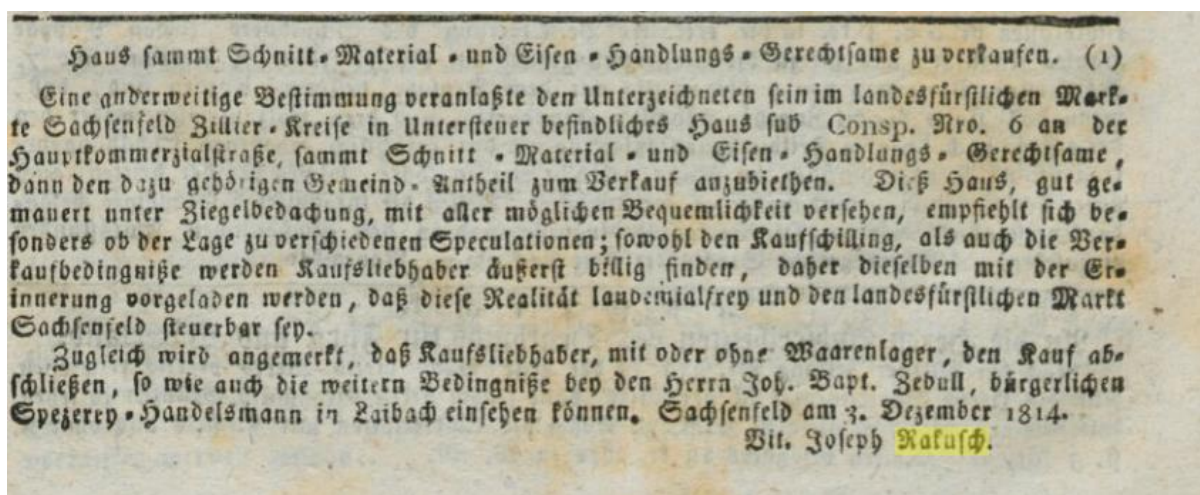
4.2 O RAKUSCHIH

4.2.1 ZGODBA DRUŽINE

V tem poglavju sem poskusil zbrati vse osebne podatke o družini Rakusch, od njenega prvega člana, ki je stopil na celjska tla, do zadnjega, ki jih je moral zapustiti.

Družina Rakusch naj bi izvirala iz osrednje Poljske, iz mesta Sieradz, ki leži v osrednjem delu države. Njihovi nasledniki tam še živijo, zapis priimka pa je Rakus.⁷⁴ Ena veja družine se je od tam preselila na Ogrsko v okolico mesta Sopron (nemško Ödenburg) pri Nežiderskem jezeru blizu današnje avstrijsko-madžarske meje, tam se imenujejo Rakusz. Druga veja se je preselila na Spodnje Štajersko, imenovali so se Rakusch oziroma redkeje Rakuš.

Zgodba štajerske veje družine Rakusch se začne leta 1809, ko je v Evropi divjala 5. koalicijska vojna proti Napoleonu. Dne 25. maja 1809 je bila vojska Notranje Avstrije prisiljena podpisati kapitulacijo pri Rottenmannu na severu Štajerske, kot je zapisal avstrijski zgodovinar Hormayr.⁷⁵ Del te vojske, natančneje celjskega domobranskega bataljona, je bil tudi Joseph Vitus Rakusch,⁷⁶ ki naj bi bil zajet in zaprt v francoskem ujetništvu.⁷⁷ V Hormayrjevi knjigi se omenja kot *Fähnrich* (slov. praporščak). Leto pozneje se je šestindvajsetleten vrnil iz ujetništva in se sprva zaposlil v Žalcu pri trgovcu Šunku.⁷⁸ Dne 24. oktobra 1810 je že šel na svoje, v Žalcu je kupil hišo⁷⁹ in si v njej uredil svojo trgovino z železnino.⁸⁰ Leta 1814 zasledimo njegov oglas v ljubljanskem časopisu.⁸¹

Slika 30: Najstarejši oglas za trgovino Rakusch iz leta 1814, v naslednjih sto letih jih je bilo natisnjenih še na stotine. (Vir: Intelligenzblatt zu Laibacher Zeitung, 13. 12. 1814)

⁷⁴ Rakusz (1810-1975).

⁷⁵ Hormayr, 1817, str. 229.

⁷⁶ Tudi Jožef Vid (Vital, Vitalij), naprej uporabljam nemško različico.

⁷⁷ Orožen, 1957, str. 33.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Orožen v Posestni zgodovini piše, da je bil to Anton Nidorfer. V knjižici Rakusch piše, da je bil to Ignaz Niederhofer, ki je imel hišo z delavnico.

⁸⁰ Rakusz (1810-1975).

⁸¹ Intelligenzblatt zu Laibacher Zeitung, 13. 12. 1814.

Marca 1811 zasledimo Josepha Vitusa na tržnici v deželni prestolnici Gradcu, kjer prodaja svoje izdelke in zbira naročila zanje. Jeseni se spet pojavi na drugi tamkajšnji tržnici.⁸² Podjetnika je precej prizadelo razvrednotenje denarja leta 1812, ki je bilo posledica nadaljevanja napoleonskih vojn. Njegovo premoženje je iz vrednosti približno 50.000 guldnov padlo na 10.000 guldnov.⁸³ Kar sama se nam vsili misel, da je bil že prvi Rakusch dober trgovec, po nekem avstrijskem izračunu naj bi tedaj gulden veljal 1,5 našega evra.⁸⁴

Leta 1814 je Joseph Vitus prodal svojo žalsko trgovino Jožefu Širnu iz Šentjurja pri Celju in se preselil v takrat še obzidano Celje.⁸⁵ V mestu je kupil železnino Karla in Katharine Schneepfleitner in bil sprva primoran trgovati na glavnem trgu, saj ni imel trgovskih prostorov. Leta 1818 pa je kupil hišo na današnji Stanetovi ulici, tam je uredil svojo trgovino.⁸⁶ Takrat je bila to samostojna hiša zraven gostilne Beli vol, leta 1864 pa sta bili obe hiši združeni in danes delujeta enotno.⁸⁷

Joseph Vitus je umrl 3. februarja 1835 v starosti 51 let. Podjetje je sprva prevzela njegova vdova Marija, ki je verjetno umrla leta 1837, ko je podjetje prevzel Daniel Rakusch, njun sin. Daniel Rakusch je imel verjetno brata Karla, o katerem ni nič znanega. Podjetje je raslo in 30. avgusta 1848⁸⁸ je Daniel kupil nov lokal na isti ulici, v njem je še skoraj 100 let delovala trgovina Rakusch, njena naslednica Železninar pa vse do 2006. Poročil se je s Therese Karnitschnigg (Karničnik), imela sta pet otrok: Josefa, Fanny, Johanna, Juliusa in Franza.⁸⁹ S selitvijo na novo lokacijo je Rakuscheva trgovina doživela vzpon, več o trgovini sem zapisal v naslednjem poglavju. Leta 1877 je Daniel predal trgovino svojim sinovoma Juliusu⁹⁰ in Josefu⁹¹ in čez osem let umrl. Za časa Juliusa Rakuscha je družina dosegla višek svoje slave in bila dobro poznana po vseh slovenskih deželah in širše. Po smrti Josefa leta 1897 je bil Julius tudi edini lastnik podjetja.⁹² Julius je bil dejaven na vseh možnih področjih. Na področju mestne politike je bil sprva mestni svetnik, potem namestnik župana in potem končno župan. Poleg uspešnega vodenja družinskega podjetja je sodeloval tudi v drugih projektih, Prvem mestnem mlinu, Westnovi tovarni posode itd.⁹³ Bil je pobudnik gradnje Nemške hiše, širitve plinskega omrežja, mestnega vodovoda, novega kopališča ob Savinji, novega oddelka bolnice, regulacije Savinje, mestne dekliške šole, protestantske cerkve in še česa.⁹⁴ Veliko je sodeloval tudi pri raznih društvih, ohranjenih je tudi nekaj njegovih pesmi.⁹⁵ Družina je za časa Juliusa močno obogatela, pokupil je tudi mnogo celjskih parcel in hiš.⁹⁶ Bil je tudi zelo dobrodelen, njegovo podjetje je bilo donator pri res mnogih humanitarnih akcijah, pogosto je prvi na seznamu darovalcev, to je razvidno iz časopisja. Dobrodelnost pa je, kot kaže,

⁸² Rakusz (1810–1975).

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ <http://erzherzogcarl.bboard.de/board/ftopic-75805382nx22190-206.html> in <http://www.1133.at/document/view/id/475> (24. 2. 2016).

⁸⁵ Orožen, 1957, str. 33.

⁸⁶ Rakusz (1810–1975).

⁸⁷ Orožen, 1957, str. 34.

⁸⁸ Po knjižici Rakusz se je to zgodilo takrat, po Orožnovi Posestni zgodovini (str. 34) pa se je nakup vršil že šest let prej.

⁸⁹ Cillier Zeitung, 13. 11. 1879 (Parta Therese Rakusch).

⁹⁰ Omenjen tudi kot Julij, Julče.

⁹¹ V slovenskem časopisju kot Pepi.

⁹² Deutsche Wacht, 24. 12. 1910.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Goropevšek, 2005, str. 53–55.

⁹⁵ Batagelj, 2010, str. 21.

⁹⁶ Orožen, 1957.

prenesel tudi na svoja sinova, ki sta prevzela premoženje.⁹⁷ Poročen je bil z Leopoldino, rojeno Gsund. Imela sta tri otroke: Viliija, Daniela in Marto, ki se je poročila z Maksom Katziantschitzom. Julius Rakusch pa se je seveda boril, da bi Celje (p)ostalo nemško mesto. Na vsakem koraku se je boril proti slovenskim Celjanom, čeprav sama družina izvirno ni nemška in kljub temu da je bila večina kupcev v njegovi trgovini Slovencev. To ignorantsko nemško držo je slovensko časopisje očitalo Rakuschem, dokler so živeli v Celju.⁹⁸

Drugi od Rakuschevih sinov je bil Johann Rakusch,⁹⁹ ki je imel prav tako podjetniško žilico in je vodil tiskarno, knjigarno in papirnico, ki jo je kupil od Edvarda Jožefa Jeretina najverjetneje leta 1880 in jo preselil na današnji Glavni trg.¹⁰⁰ Tiskarna je tiskala celjski nemški list Cillier Zeitung, ki se je leta 1882 preimenoval v Deutsche Wacht. V vsaki številki tega časopisa je bil tudi njegov oglas, našel sem tudi številko iz 22. junija 1890, v kateri je kar osem oglasov za njegovo podjetje, seveda pa tudi oglas za bratovo železnino.¹⁰¹ Nekaj časa je tiskal tudi časopis v slovenščini Kmetski prijatelj, natisnil je tudi nekaj slovenskih knjig, sicer pa večinoma nemške. Umrl je leta 1887, star komaj 36 let, po smrti pa je tiskarno prevzela žena Flora.¹⁰² Njegov sin Fritz Rakusch se je preselil v Švico in se jeseni leta 1905 odločil končati svoje življenje.¹⁰³

Slika 31: Julius in Johann Rakusch (drugi in tretji z leve) na fotografiji celjskega Nordpol kluba (Vir: www.kamra.si, 1. 3. 2016)

⁹⁷ Npr. Nova doba, 3. april 1933. Tvrdka D. Rakusch je darovala 1000 dinarjev v sklad Protituberkulozne lige v Celju. Naletel sem na ducate takih darovanj, med njimi so božična obdarovanja revnih otrok itd.

⁹⁸ Npr. časopis Pohod, 14. 1. 1933. Naslov članka je Nepoboljšljiv in govori o tem, da v trgovini še vedno pozdravljajo v nemščini. Tudi npr. Edinost 6. junij 1903.

⁹⁹ Tudi Ivan, Janez.

¹⁰⁰ Zupan, 1937, str. 660.

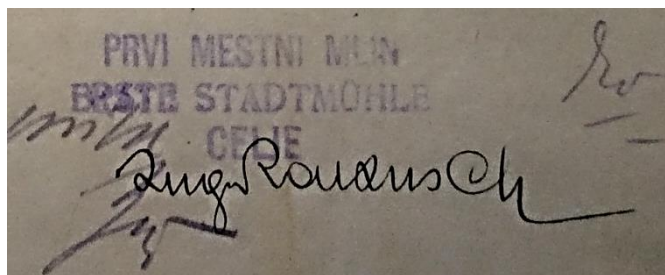
¹⁰¹ Deutsche Wacht, 22. 6. 1890.

¹⁰² Deutsche Wacht, 10. 7. 1887.

¹⁰³ Domovina, 3. 11. 1905.

Druga dva brata v življenju očitno nista našla sreče. Josef Rakusch je po Danielovi smrti skupaj z Juliusom vodil trgovino, bil je tudi mestni svetnik in glavni pobudnik izgradnje celjskega gledališča.¹⁰⁴ Dne 2. 1. 1895 je bil odpeljan v psihiatrično bolnišnico v Gradec.¹⁰⁵ Čez dve leti je umrl, verjetno je bil vzrok samomor.¹⁰⁶ Franz Rakusch je bil po poklicu odvetnik, vendar je bil bolan na umu. Če je verjeti časopisom, je bil zaljubljen v Karolino Kopp, vzgojiteljico v nemškem vrtcu. Njen oče zaradi Franzevega zdravstvenega stanja poroke ni dovolil. Dne 24. 8. 1900 je Franc Rakusch v Liscah ubil svojo prijateljico in nato še sebe. Trohneči trupli in revolver so našli čez dva dni.¹⁰⁷

Dne 24. 12. 1910 je Julius Rakusch umrl zaradi zastrupitve krvi, njegov pogreb je bil največji po pogrebu zadnjega celjskega grofa.¹⁰⁸ Njegova žena je umrla 30. 11. 1930 v škofjeloškem samostanu.¹⁰⁹ Veletrgovino z železnino in mestni mlin sta prevzela sinova Daniel in Villi ter ju uspešno vodila vse do leta 1945. Niti nova jugoslovanska država niti gospodarska kriza v tridesetih nista zamajali trdnih nemških temeljev podjetja, leta 1935 pa je propadla trgovina njihovega glavnega konkurenta Majdiča.¹¹⁰ Še leta 1938 so delavci trgovine dobili božičnico.¹¹¹ Daniel Rakusch se je poročil z Ilse, rojeno Woschnagg. Imela sta dva sinova, Villija in Hermana.¹¹² Po okupaciji sta morala oba na fronto. Po ustnem pričevanju gospoda, ki je bil sošolec Hermana Rakuscha, je Villi Rakusch dezertiral, vendar je na očetovo posredovanje ostal živ in bil vrnjen v vojsko. Potem je dezertiral še enkrat, tokrat so ga ujeli in ustrelili. V Celju se je oblikovala nova oblast, ki je bila trdno odločena, da uniči Nemce v Celju. Villi, Daniel in Ilse Rakusch so bili leta 1945 postavljeni pred sodišče in obsojeni na smrt.¹¹³ Obremenjujoča okoliščina je bila tudi članstvo v Kulturbundu.¹¹⁴ Grob enega izmed njih je na grobišču v Košnici, grob drugega pa v nekdanji gramoznici v Bežigradu, nekje med skladiščem Slovenske vojske in železniškimi tiri.¹¹⁵ Hermann Rakusch je konec vojne dočakal na bojišču kot tankovski oficir. Ko so ga izpustili iz vojnega ujetništva, je sprva delal pri sorodniku. Leta 1950 je kot 26-letnik ustanovil majhno trgovino z železnino v Gradcu in jo poimenoval *Daniel Rakusch Sohn, Hermann Rakusch, Eisenwarenhandlung* (slov. Hermann Rakusch, sin Daniela Rakuscha, trgovina z železnino).

A photograph of a document featuring a purple ink stamp that reads 'PRVI MESTNI MLIN' and 'ERSTE STADTMÜHLE'. Overlaid on the stamp is a handwritten signature in black ink that reads 'Villi Rakusch'. There are also some faint, illegible handwritten marks to the left of the signature.

Slika 32: Podpis Villija Rakuscha starejšega (Vir: ZAC)

¹⁰⁴ Povh, 1972, str. 94.

¹⁰⁵ Domovina, 5. 1. 1895.

¹⁰⁶ Štajerc, 9. 2. 1900.

¹⁰⁷ Slovenec, 27. 8. 1900, in Štajerc, 9. 2. 1900.

¹⁰⁸ Deutsche Wacht, 28. 12. 1910.

¹⁰⁹ Slovenec, 1. 12. 1931.

¹¹⁰ Počivavšek, 2012, str. 229.

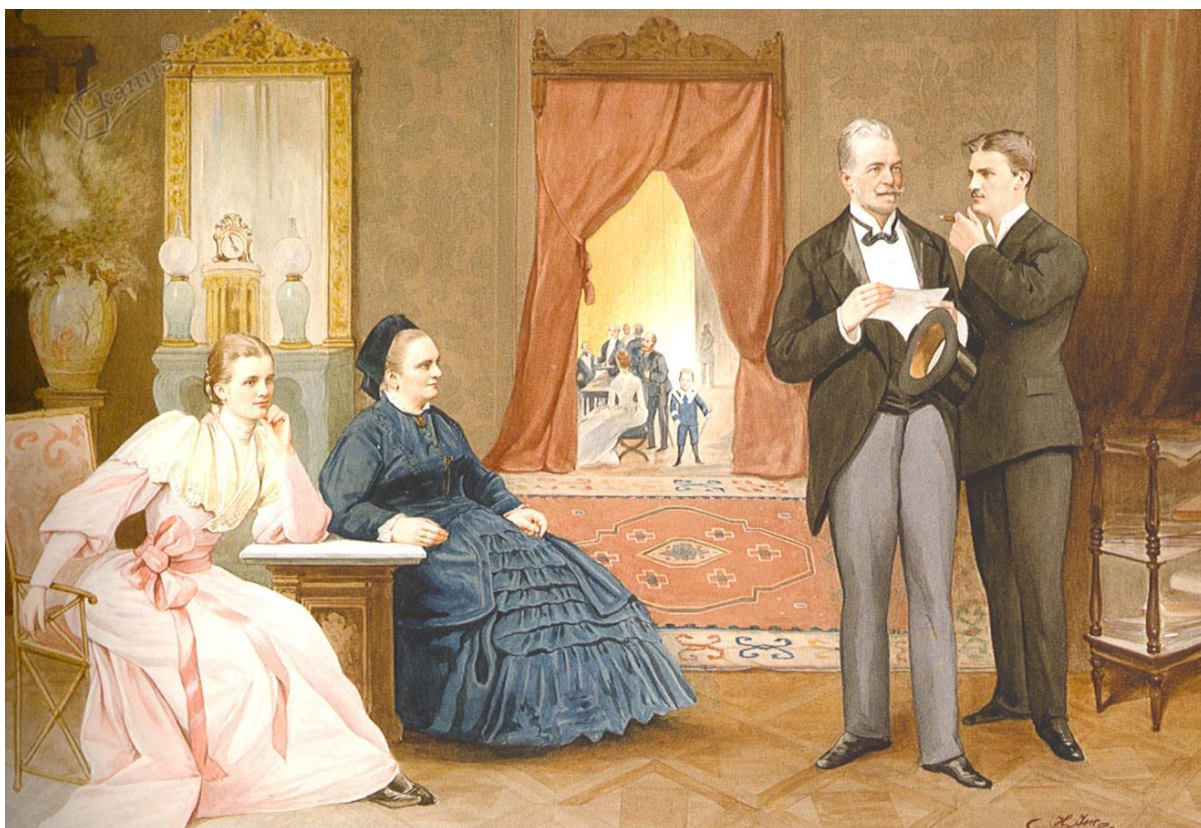
¹¹¹ Delavska politika, 22. 12. 1938.

¹¹² Slovenec, 1. 12. 1931.

¹¹³ Rakusz (1810–1975).

¹¹⁴ Borec, LVII – 2005, str. 97.

¹¹⁵ Črnež, 2009, str. 20 in 21.

Slika 33: Družina Rakusch v salonu. Od leve proti desni so Marta, Leopoldine, Julius in verjetno Villy. Akvarel, podpisan s H. Iser, hrani Pokrajinski muzej Celje. Verjetno je slika iz prvega desetletja 20. stoletja. (Vir: www.kamra.si, 25. 2. 2016)

Slika 35: Grobnica družine Rakusch na celjskem mestnem pokopališču. Gre za delo Johanna Kullicha z začetka 20. stoletja. Po 2. svetovni vojni je bila poškodovana, tako da napisne plošče žal niso ohranjene. (Foto: Neža Napret)

Slika 34: Trgovina je znamke žigosala s svojim žigom (D. R.). (Vir: <http://www.delcampe.net/>, 10. 2. 2016)

4.2.2 JULIUS RAKUSCH, OD VICE- DO ALTEBÜRGERMEISTRA

Julius Rakusch se je rodil 8. 4. 1852 očetu Danielu Rakuschu in materi Theresi, imel je sestro in štiri brate. V letopisu ljubljanske višje realke je zavedeno, da je leta 1865 končal tretji razred.¹¹⁶ Leta 1873 je opravljal služenje vojaškega roka v 20. bataljonu deželne brambe v Celju.¹¹⁷ Leta 1877 je skupaj z bratom Josefom začel voditi očetovo trgovino, po bratovi smrti 1897 pa je postal edini lastnik podjetja. Dne 6. julija 1878 se je poročil z Leopoldino Gsund, imela sta tri otroke.

Leta 1879 je začel svojo politično pot kot član mestnega sveta. Leta 1893, ko je postal celjski župan Gustav Stiger, je napredoval v podžupana. Leta 1903 je nasledil Stigerja na županskem stolčku, v njegovem mandatu se je zgodila množica dogodkov in sodeč po tedanjem časopisju, so se Celjani tedaj imeli o čem pogovarjati. Že Stiger je bil Nemec in je to ostal tudi, ko je postal župan. Ko je Rakusch nastopil funkcijo, je izjavil: »*Der Kurs bleibt derl alte.*« (slov. »Smer ostaja ista kot pri Stigerju.«)¹¹⁸ Rakushev podžupan je bil dr. Jesenko, ki je bil prav tako nemčur.¹¹⁹

Leta 1893 je postal načelnik celjskega olupševalnega društva.¹²⁰ Od začetka leta 1899 je bil član društva Südmark, ki je podpiralo Nemce na južnem Štajerskem.¹²¹ Leta 1894 je bil skupaj s Stigerjem in celjskim poslancem Foreggerjem pri tedanjem šolskem ministru, želeli so ga prepričati, naj prepreči ustanovitev slovenskih vzporednic na celjski gimnaziji.¹²² Na ustanovitev vzporednic na gimnaziji so Nemci odgovorili z izgradnjo nemškega dijaškega doma in ustanovitvijo društva Schulverein, to je podpiralo nemške dijake, ki so bili manjšina na gimnaziji. Nemške dijake so v Celje vabili tudi iz drugih dežel. Rakusch je to društvo ves čas finančno podpiral.¹²³ Znana je tudi pogodba iz leta 1895, s katero je Julius Rakusch dovolil gradnjo novega gimnazijskega poslopja pod pogojem, da se bo v njem vedno učilo le v nemščini.

V njegovem mandatu je bilo v Celju mnogo storjeno. Dne 17. 9. 1905 je bila otvoritev nove meščanske deklishe šole (danes III. osnovna šola Celje), ki so jo gradili dve leti. Rakusch je imel slavnostni govor, v njem je poudaril, da bi morala nemščina postati državni jezik.¹²⁴ Zgradila se je telefonska mreža in uredil vodovod. Ob Savinji so uredili kopališča. Postavili so palačo nemštva – Nemško hišo. Prenovljen je bil magistrat. Pred propadom so rešili Stari grad.¹²⁵ Avgusta 1904 je župan položil temeljni kamen za protestantsko cerkev na Otoku.¹²⁶ Leta 1906 je bil v občinskem svetu ponovno izvoljen za župana z 21 glasovi od 22, vendar je to odklonil zaradi zdravstvenih težav.¹²⁷ Nasledil ga je Heinrich pl. Jabornegg. Leta 1905 se je odpravil na potovanje v Egipt¹²⁸ in bil 1906 imenovan tudi za častnega člana

¹¹⁶ Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule Laibach, 1865, str. 46.

¹¹⁷ Deutsche Wacht, 24. 12. 1910.

¹¹⁸ Germadnik, 2005, str. 52 in 53.

¹¹⁹ Rodoljub, 16. 10. 1902.

¹²⁰ Cvirn, 1990, str. 230.

¹²¹ Slovenec, 27. 11. 1899.

¹²² Slovenski narod, 10. 3. 1894.

¹²³ Domovina, 23. 5. 1905.

¹²⁴ Cvirn, 1991, str. 243.

¹²⁵ Domovina, 9. 12. 1904.

¹²⁶ Domovina, 30. 8. 1904.

¹²⁷ Domovina, 28. 5. 1906.

¹²⁸ Domovina, 21. 3. 1905.

Slika 36: Gradnja Nemške hiše (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)

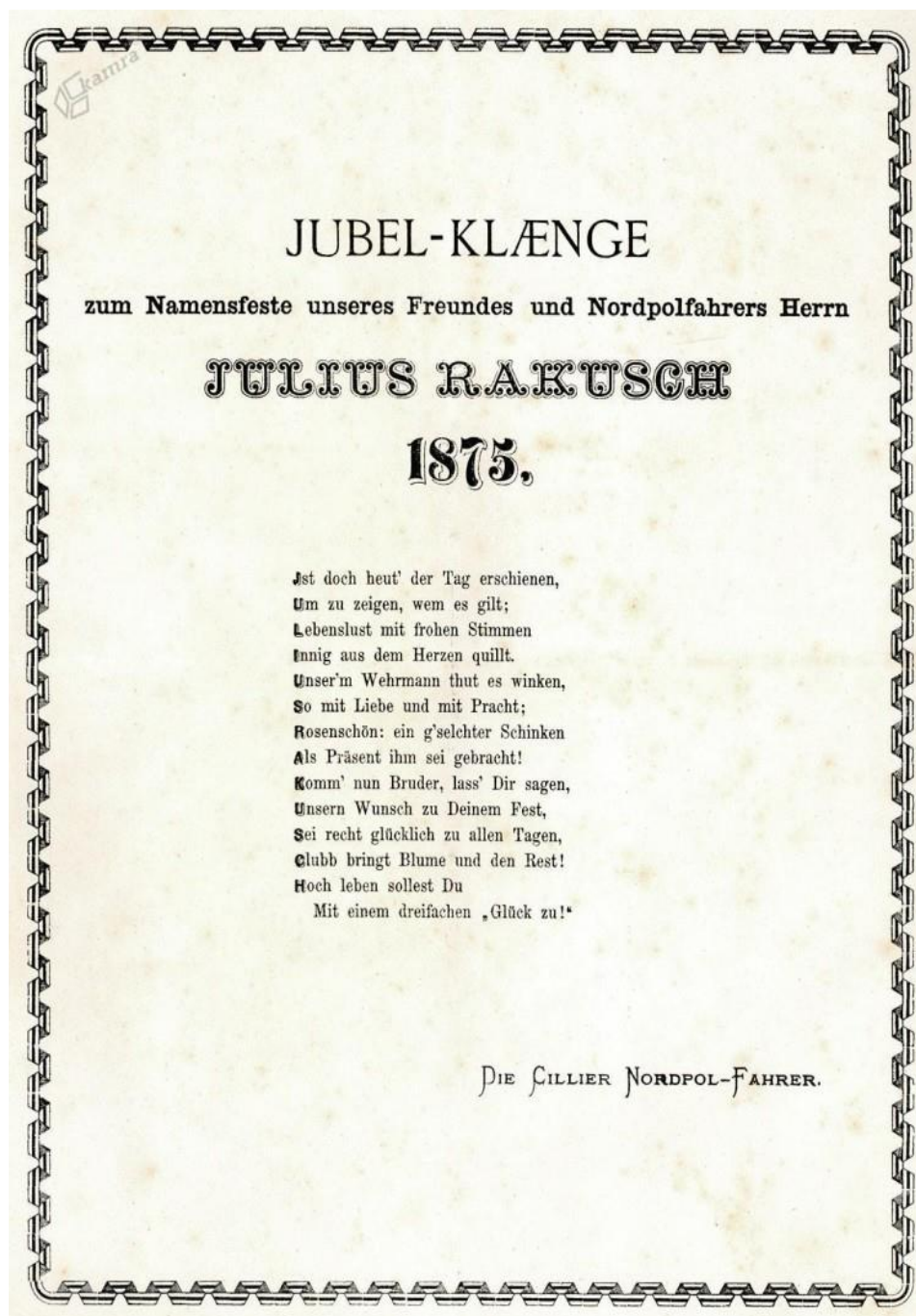
Slika 37: Portret Juliusa Rakuscha. Naslikal ga je Mahlknecht, verjetno leta 1890. (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)

Slika 38: Fotografija Juliusa Rakuscha (Vir: Domoznanski oddelek OKC)

¹²⁹ Glas naroda, 20. 6. 1906. Ta časopis so izdajali Slovenci, izseljeni v ZDA. Zanimivo je dejstvo, da je glas o takih dogodkih prišel celo do bratov čez lužo.

Julius Rakusch je bil v mladosti del Nordpol kluba, v katerem se je zbral podmladek celjskih nemških trgovcev. Člana sta bila tudi Juliusova brata Johann in poznejši župan Stiger. Klub so ustanovili leta 1875, ko je bila Avstro-Ogrska del tekme za osvojitev severnega tečaja. Zanimiva je fotografija, posneta ob prvi obletnici kluba, na kateri so člani pozirali v popolni polarni opremi. Predsednik oziroma »admiral« kluba je bil prav Rakusch, vsako leto so za silvestrovo izdali časopis Der Nordpol, v katerem so Celje preimenovali v *Cap Cilli* (*Cap* je po nemško tečaj). Praznovali so tudi godove svojih članov, vsak je na svoj praznik dobil posebej spesnjeno napitnico, ki je imela akrostih z njegovim imenom.¹³⁰

Slika 39: Napitnica z akrostihom Juliusa Rakuscha iz leta 1875 (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)

¹³⁰ Batagelj, 2010, str. 20 in 21.

Dne 25. 7. 1905 so prišli na poletni izlet v Celje člani dunajskega pevskega zbora Schubertbund. Sprejel jih je župan, sodelovali so pri položitvi temeljnega kamna za Nemško hišo. Večer so preživel v gostilni Waldhaus, tam je županova hčerka vodji zbora izročila srebrn bokal – dar mesta. Gostje so ponoči vandrili po mestu in zapili bokal, tako da so se naslednji dan domov vrnili brez njega. Čez štiri dni so našli čašo pri nekem Celjanu. Dogodek je bil vsekakor v posmeh županu.¹³¹

Pozimi 1899 so celjski obrtniki imeli ples, ki ga je organizirala obrtna zadruga. Njen predsednik Altziebler je kljub večini Nemcev poslal nekaj vabil tudi slovenskim obrtnikom. Tam pa je bil tudi Julius Rakusch in prihod Slovencev ga je močno razburil, predsedniku je javno očital, kako si jih drzne vabiti. Altziebler pa mu je odgovoril: »Gospod kolega, vrzite vendar Slovence tudi iz svoje prodajalne.«¹³²

Kot podžupan je imel še eno zanimivo prigodo. Dne 4. 10. 1902 so imeli po vsej monarhiji maše za god cesarja Franca Jožefa, tudi v Celju. V cerkvi sv. Danijela so bili zbrani vsi celjski veljaki, Rakusch kot podžupan, dr. Ivan Dečko pa kot predstavnik okrajnega zastopa. Ko je prišel v cerkev dr. Dečko, je bila klop, ki mu je bila namenjena, že zasedena. Poiskal si je prazen prostor, ki pa je bil ob podžupanu. Ko je že napol prisedel, je Rakusch sredi božje hiše in na začetku cesarske maše zavpil: »Verfluchte Frechheit!« (slov. »Prekleta predrznost!«) Dečko je Rakuscha tožil zaradi razžaljenja časti in konec meseca je bil obsojen na globo 20 kron ali 24 ur zapora. Medtem je bil Rakusch izvoljen za župana, vidimo torej, da župani niso kazensko preganjani le v sodobnem času. Pozneje je bil na prizivnem sodišču oproščen, češ da je izrekel pogojno žalitev (priznal je le izreko besede *frechheit*), torej tožnika sploh ni užalil, saj dr. Dečko dejansko ni sedel v klop.¹³³

Bürgermeister Rakusch je večkrat pokazal, kaj si misli o slovanskih narodih v nacionalno pisani monarhiji. Dne 9. avgusta je na obisk v Celje prišla skupina čeških študentov. Celjski Nemci so že en teden pred obiskom hujskali someščane po hišah in v »Vahtarici«, ki je zapisala »Pozor Celjani! Čehi hočejo vaše mesto osramotiti!« ter zaključek »Naj le pridejo, mi bomo znali sebe ter naše ljubljeno mesto braniti!«.¹³⁴ Dejstvo je, da so bili dogodki načrtovani in da so jih podpirali celjski mestni očetje z Rakuschem in Stigerjem na čelu. Zadeva se je razvila v tragedijo. Čehi naj bi prispeli na železniško postajo ob deveti uri, tedaj jih je na peronu že čakala jezna in oborožena nemška množica. Ko so izvedeli, da pridejo šele popoldne, so se premaknili pred Narodni dom. Poudariti je treba, da je bila poleg teh nepridipravov (po uradni dolžnosti) ves čas celjska policija, pomagat so prišli celo policisti iz Celovca in nekaj vojakov. Takrat so hoteli napasti dr. Dečka, ki je prihajal v Narodni dom, vendar ga je ubranila skupina Slovencev. Policija pa je, namesto da bi aretirala napadalce, aretirala slovenske branitelje. To je počela še cel dan, v celem dnevu je bil aretiran samo eden iz nemške skupine, pa še ta je bil hitro izpuščen. Ob pol drugi uri je prišlo v Celje 120 Čehov, pričakali so jih klici »Na zdar!« in »Živio!«. Skupina se je namenila po današnji Cankarjevi ulici do Narodnega doma, ves čas so jih spremljali nemške psovke in leteče kamenje, vendar so ostali mirni. V Narodnem domu so Čehi pozdravili njihovi gostitelji, imeli so kosilo in zabavo. Potem so se odpravili na Grajski hrib.¹³⁵ Za čuda je Celjsko muzejsko društvo nekaj dni prej po Celju obesilo lepake, da bo Stari grad 8. 9. in 10. 9. zaprt zaradi nujnih del. Med potjo ni bilo težav, ker se je skupini pridružilo nekaj orožnikov. Slovenski narod je zapisal, da so iz razglednega stolpa zrl na smrdljivo gnezdo na slovenski zemlji, zapeli so pesem Hej

¹³¹ Domovina, 4. 8. 1905.

¹³² Domovina, 3. 2. 1899.

¹³³ Slovenec, 12. 12. 1903.

¹³⁴ Domovina, 4. 8. 1899.

¹³⁵ Domovina, 12. 8. 1899.

Slovani in burno zaploskali govornikovim besedam: »Nemci imajo razvaline, naše je življenje!« Verjetno si niso predstavljali, kakšni zločini se bodo zgodili ponoči. Potem so imeli v Narodnem domu koncert. Naj opišem nekaj dogodkov, ki so sledili. Ponoči so se iz Narodnega doma vračali trije Slovenci, eden je imel s sabo 12-letno hčerko. Pred domom je bilo le nekaj stražarjev, hodili so proti Gosposki ulici, nakar jih je napadlo dvajset mož. Eden izmed napadenih je zbežal, vendar so ga pozneje ujeli, hudo pretepli in privlekli do magistrata, kjer so ga zaprli. Druga dva so napadli, eden izmed njiju je imel pištolo, s katero je ustrelil v zrak, da bi poklical policijo. Še deset minut ni bilo blizu nobenega »moža pravice«, potem pa je vendarle prišel neki celovski policist in napadenemu rešil življenje. Priče so pozneje potrdile, da je policist pretep ves čas opazoval. Brez besed ga je predal celjskemu policistu, ki ga je razbitega in krvavega pospremil v 12-urni zapor. Policisti niso napadalcev vprašali niti po imenih. Sočasno so trije Savinjšani hodili do svojega voza, da se odpeljejo domov, ko jih je drhal iz zasede napadla in tako poškodovala, da jih iz krvi ni bilo mogoče spoznati. Tudi njih so odpeljali v zapor. Takih napadov je bilo še kar nekaj, napadali so hiše uglednih Slovencev, metali vanje kamenje, razbijali šipe, policija je vse opazovala. Ponoči se je pred Narodnim domom spet zbrala podivjana družina, ki je bila zaradi podpore policije zelo pogumna. Zahtevali so, da se na Narodnem domu zaprejo žaluzije in se Slovence odstrani z oken. Na to so odgovorili z besedami, da naj se blato spravi s trga. Za temi besedami je policija vdrla v dom in nasilno zaprla žaluzije. Takrat je imel v bližnji gostilni Engel Rakusch govor pred Nemci, z njim sta bila tudi vodja celjske policije in župan Stiger. Ta je zbranim obljubil, da se bodo Slovani na zahtevo Nemcev umaknili, da bo vojska pospremila Čehe na prvi vlak ob štirih zjutraj in da bo takoj odšel s tem seznanit Čehe v Narodni dom. Ti se niso dali in na predčasen odhod niso pristali. Nekaj po deveti uri so se Čehi v spremstvu vojske odpravili do kolodvora, kjer so se poslovili in odpeljali naprej. Po poti jih je spet spremljala tuleča množica, nekdo je spet dobil kamen v glavo. Čehi so bili na daljšem potovanju po Evropi in so pred Celjem obiskali tudi druge nemške dežele, vendar so povedali, da so jih Nemci povsod lepo sprejeli. Celjski Nemci, ponemčenci in drugi pa niso nehali niti po odhodu Čehov, kričeč »Smrt Slovincem!« in »Pobijte slovenske pse!«, so se odpravili do hiše dr. Serneca in jo petnajst minut bombardirali s kamenjem, da so razbili vse, kar se je dalo razbiti. Nadaljevali so do Narodnega doma, ki so ga še dodatno uničili, skušali so vdreti vanj in ga porušiti, to jim ni uspelo. Pozneje so uničevali opatijo in vikarjevo stanovanje, uničevalni pohod pa zaključili pred magistratom. Še enkrat se je pokazalo, da so bili napadi skrbno načrtovani, saj je dal Julius Rakusch nabiti razglase, ki prosijo Nemce za mir. Ustrašil se je za svoj položaj, in če ne bi sam stal za hujskanjem množice, jih nekaj nabitih lističev tudi ne bi umirilo. Zaradi škandaloznega dela celjske policije so slovenski poslanci vložili interpelacijo proti notranjemu ministru.¹³⁶ Nekaj napadalcev so sodišča izrekla večje ali manjše kazni, celjska nemška politična elita pa je ostala nedotaknjena.¹³⁷

¹³⁶ Domovina, 18. 8. 1899, Domovina, 12. 8. 1899, Domovina, 4. 8. 1899, Nova doba, 27. 1. 1923, Slovenski narod, 26. 3. 1900, Slovenski gospodar, 17. 8. 1899. Mnogo časopisov je bilo takrat zaplenjenih, saj kritika dela policije ni bila dovoljena.

¹³⁷ Studen, 1995, str. 6.

Slika 40: Karikatura iz nemškega humorističnega lista (Vir: Studen, 1995, str. 6)

Julius Rakusch je bil tudi podjetnik, poleg tega, da je še bolj razvil svojo trgovino z železnino, je bil soustanovitelj Westnove tovarne emajlirane posode v Celju in Bratislavi, prispeval je k ustanovitvi podjetja za izdelavo strojev Josef Lorber v Žalcu in seveda družabnik pri Prvem mestnem mlinu Celje.¹³⁸ Prav gotovo je bil najbogatejši Celjan.

Julius Rakusch je umrl ob 7. uri zjutraj 24. 12. 1910 zaradi zaradi sepse, že dlje časa je bolehal za sladkorno boleznijo. Nekaj dni pred smrtjo so mu amputirali nogo.¹³⁹ Kakšen pomen je imel za Celjane, predvsem za tiste, ki so se imeli za Nemce, je videti v časopisih na dan njegove smrti. Objavljam primer iz nemškega in slovenskega časopisa. Kljub Rakuschevi nenaklonjenosti Slovencem so o njegovi smrti vseeno poročali spoštljivo.

¹³⁸ Deutsche Wacht, 24. 12. 1910.

¹³⁹ Štajerc, 1. 1. 1911.

»Danes zjutraj ob 7. uri je odsel na polja večnosti Julius Rakusch. Gre za največjo možno izgubo, ki je lahko doletela mescane nasega mesta, saj smo izgubili prvega med mescani. V neutolazljivi žalosti, ki nas je zajela, ne moremo dojeti, da smo izgubili cenjenega nekdanjega zupana Juliusa Rakuscha. Odvec je poudarjati, kaj je mesto Celje brez Juliusa Rakuscha, ki je s svojo predanostjo, širokosrčnostjo in modrostjo spretno vodil nase mesto, da je nanj lahko ponosen vsak Celjan. Od takrat je minilo sele nekaj let, vendar je bolezen storila svoje, zato se je ze pred casom umaknil iz javnega življenja. V Celju nanj spominja vsak napis, trg in zidan kamen. Zaznamoval je vsako gradnjo in obeležje, ki mu bodo v vecni spomin. Se nikoli v zgodovini ni nase mesto z nekom nemskega porekla cutilo tolikšno povezanost. Dokler bomo v mestu ziveli Nemci, bomo ohranjali spomin nanj. Naj mu bo lahka nemška gruda.«¹⁴⁰

»Umrli je 24. tm. ob pol 7. uri zjutraj v Celju veletržec z železnino Julij Rakusch na zastrupljenju krvi. [...] Pokojnik je bil zaradi svoje darežljivosti in svojega ugleda ena glavnih opor celjskega nemštva. Kot župan in politik se je posluževal proti nam Slovincem enakih sredstev kot vsi nemški Celjani; kot zasebnik in trgovec pa je bil poštenjak, katerega je spoštovalo vse.«¹⁴¹

Pogreb je bil čez dva dni, njegova mržnja do Slovencev pa ga je spremljala tudi po smrti. Trgovina je poslala vest o smrti trgovcem, ki so bili z njimi v poslovnih stikih, pri tem pa so povsem prezrli slovenske trgovce. Nekateri izmed njih se zaradi tega pogreba niso udeležili.¹⁴² Sicer pa se je njegovega pogreba udeležila res velika množica. Knežje mesto tako veličastnega pogreba ni doživelo vse od smrti zadnjega celjskega grofa.¹⁴³

Slika 40: Nekdanja protestantska cerkev in I. gimnazija v Celju. Pri obeh je sodeloval Julius Rakusch. (Foto: Josip Pelikan, Vir: ZAC)

¹⁴⁰ Citirano: Deutsche Wacht, 24. 12. 1910, naslovnica.

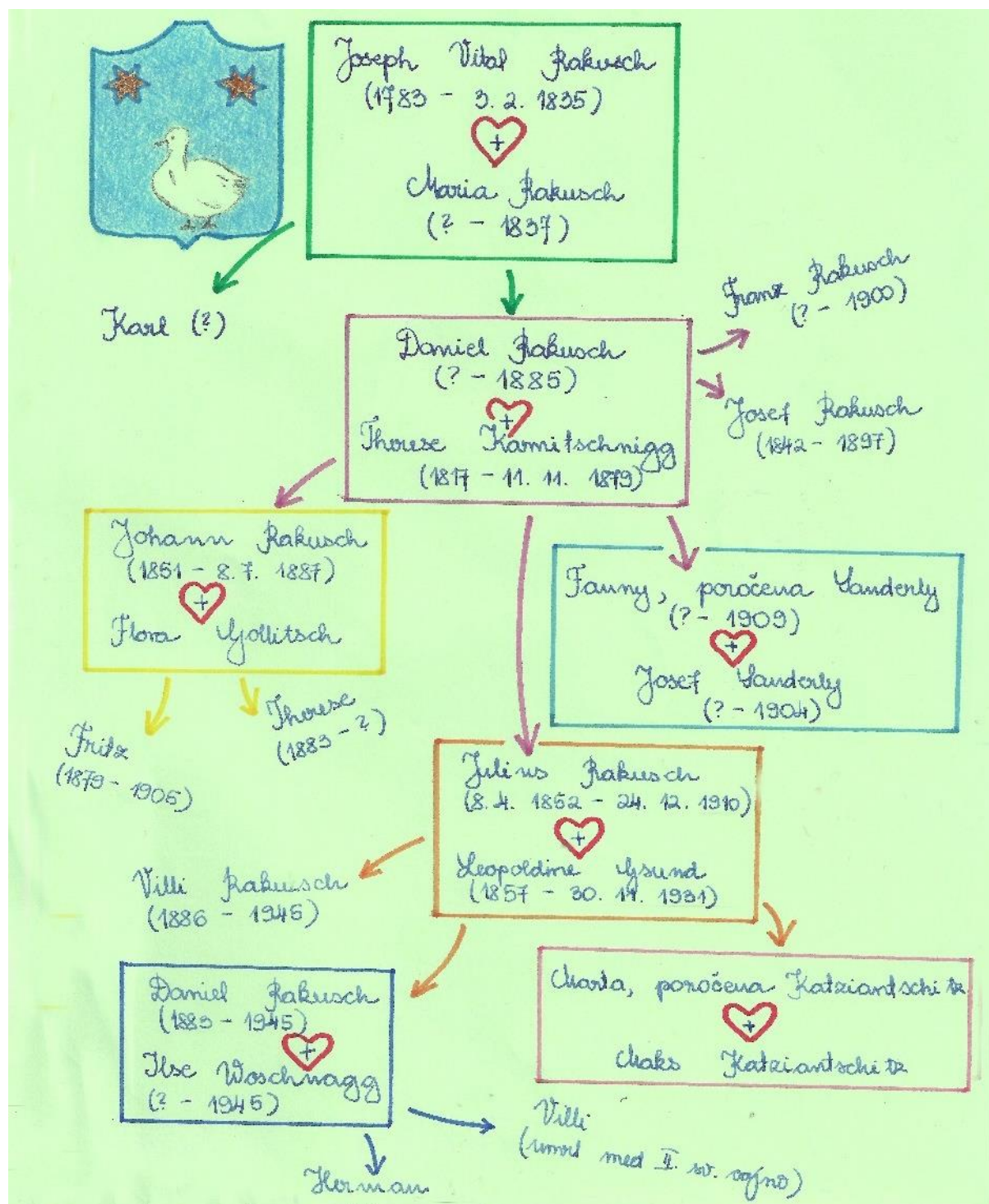
¹⁴¹ Citirano: Narodni list, 29. 9. 1910.

¹⁴² Narodni dnevnik, 27. 12. 1910.

¹⁴³ Deutsche Wacht, 28. 12. 1910.

4.2.3 ARBOR FAMILIAE RAKUSCH

Eden izmed ciljev raziskovanja je bil tudi izdelava družinskega drevesa družine Rakusch. Za izdelavo sem uporabil množico starih časopisov in knjižico Rakusz. Poleg družinskega drevesa je narisanih njihov družinski grb.

4.2.4 ZGODBA TRGOVINE RAKUSCH

Legenda celjskega zgodovinarja Janko Orožen je zapisal: »V drugi polovici XIX. stoletja je v Celju tudi trgovina dosegla znatno višino. Pri njej je bila še večja spremenljivost nego pri obrti. Od takratnih trgovskih rodov so pokazali največjo žilavost Rakuschi, ki so trgovali v Celju že več ko sto let, in so se ohranili do najnovejših dni.«¹⁴⁴

Zgodba trgovine Rakusch se je začela leta 1810 v Žalcu, kjer je Josef Vitus Rakusch ustanovil svojo prvo trgovino. Že v tistem času jo je oglaševal v časopisih, kupce pa je iskal tudi po raznih sejnih in tržnicah. Leta 1814 je trgovino preselil v Celje, čez štiri leta jo je preselil na novo lokacijo na Stanetovi ulici. O trgovini takrat nimamo mnogo podatkov, iz časopisnih oglasov je razvidno, da je prodajala raznovrstne izdelke iz železa, imela je tudi zastopnika za prodajo v Ljubljani in je ponujala tudi dostavo na dom.¹⁴⁵

Slika 41: Prva poslovna knjiga Josefa Vitusa Rakuscha iz leta 1811 (Vir: ZAC)

Več informacij o trgovini je iz časa, ko jo je prevzel sin Vitusa Rakuscha Daniel, to se je zgodilo leta 1835. Tedaj je bila to še lokalna mestna trgovinica, Daniel Rakusch pa jo je uspel postopoma povzdigniti v veletrgovino. Trgovino je preselil na novo lokacijo, pri trgovanju pa se je omejil na železnino.¹⁴⁶ Z razpošiljanjem agentov in stotinami reklam po časopisih je postala druga največja tovrstna trgovina v južnih delih monarhije, k širitvi pa je pomagala tudi železnica, ki je prišla do Celja v

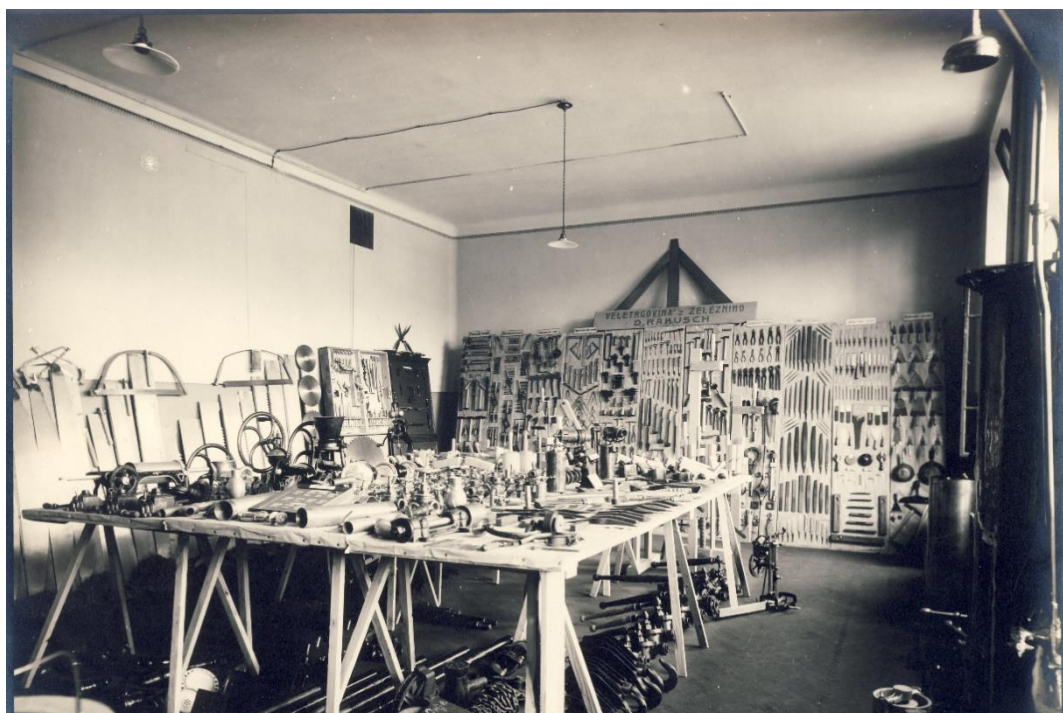
¹⁴⁴ Citirano: Orožen, 1952, str. 44.

¹⁴⁵ Laibacher Zeitung, 13. 12. 1814.

¹⁴⁶ Počivavšek, 2012, str. 227.

letu 1846.¹⁴⁷ Oskrbovala je gradbišča na Štajerskem, Kranjskem, Goriškem, Tržaškem, na jugu Tirolske in na vzhodu Ogrske.¹⁴⁸ Trgovina se je nekaj časa imenovala Pri zlati kosi, na to še danes spominja kovan izvesek na zgradbi nekdanje trgovine. Leta 1885 je trgovino prevzel Julius Rakusch, ki je nadaljeval z razvojem, za njim pa sta jo vse do konca vodila brata Villi in Daniel. Uspela sta jo obdržati čez težko obdobje 1. svetovne vojne, v teh letih je imela trgovina mnogo naročil iz vojske, sicer pa so bila njena skladišča izpraznjena.¹⁴⁹ Zaradi velikega povpraševanja se stanje takoj po vojni ni popravilo, izgubila je stare trge in se morala prilagoditi novemu. Trgovina si je popolnoma opomogla sredi dvajsetih let in pozneje preživela gospodarsko krizo.¹⁵⁰ Večino materiala so nabavljali v Jugoslaviji, uvažali so le tisto, česar v Jugoslaviji niso proizvajali, kar je zneslo med 15 in 20 %, uvažali pa so iz Avstrije in Češkoslovaške.¹⁵¹ Po 2. svetovni vojni je bila trgovina nacionalizirana, vendar je še eno leto delovala pod imenom D. Rakusch, potem je v tej obliki propadla, vendar je še vse do leta 2006 na istem kraju delovala trgovina z železnino. To sem podrobneje opisal v poglavju O mlinu.

Leta 1903 so kupili nekdanji hotel na današnji Cankarjevi ulici in ga preuredili v za tiste čase zelo moderno skladišče za drobno železo, ki so ga poimenovali Eisenhof oziroma Železni dvor, skladišče za težko železo pa so dvajset let pozneje postavili za Rakushev mlin.¹⁵² Obe skladišči sta bili sodobno opremljeni, dvigala, škripci, prenosne tehtnice ipd.¹⁵³ Trgovina je postopoma odpirala tudi podružnice, leta 1933 v Mariboru,¹⁵⁴ 1936 v Bački Palanki (Srbija), 1941 v Ljubljani.¹⁵⁵

Slika 42: Trgovina Rakusch se je predstavila tudi na Celjski obrtni razstavi (prednici celjskega sejma) leta 1922. (Vir: MNZC)

¹⁴⁷ Zupan, 1937, str. 660.

¹⁴⁸ Spominski zbornik Slovenije, str. 686.

¹⁴⁹ Rakusz (1810–1975).

¹⁵⁰ Spominski zbornik Slovenije, str. 686.

¹⁵¹ Počivavšek, 2012, str. 227.

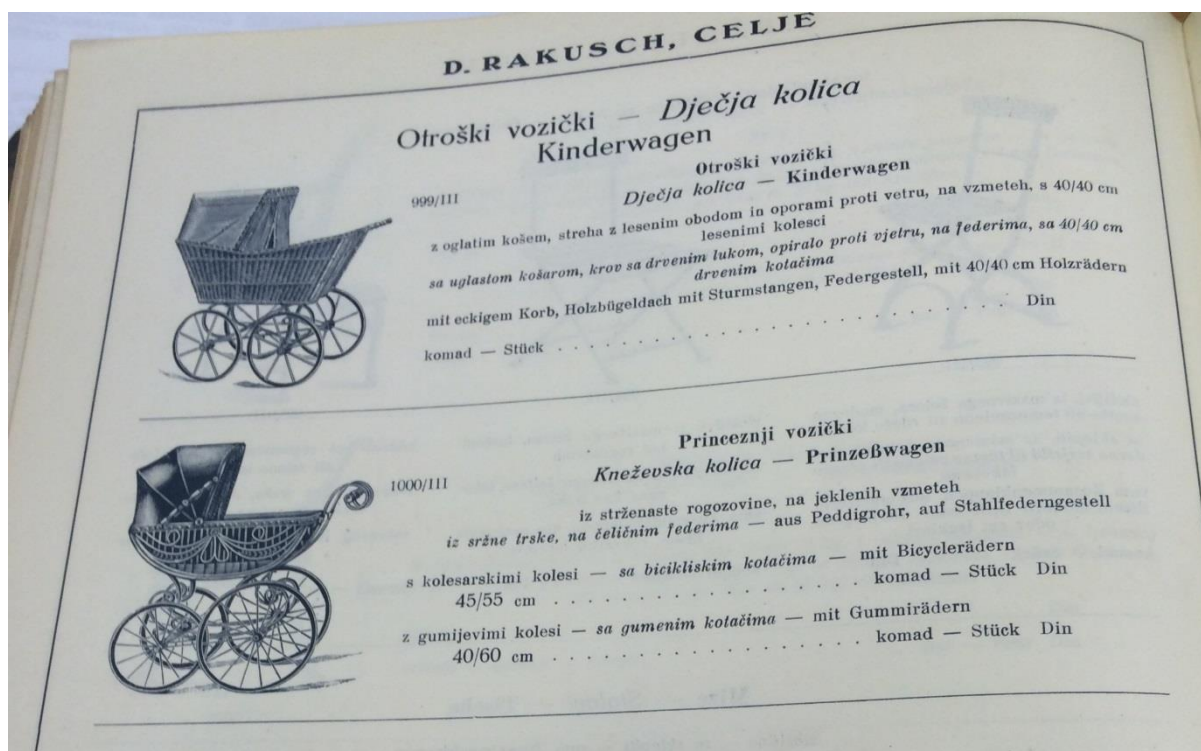
¹⁵² Počivavšek, 2012, str. 226.

¹⁵³ Spominski zbornik Slovenije, str. 687.

¹⁵⁴ Trgovski list, 6. 4. 1933.

¹⁵⁵ Počivavšek, 1990, str. 7.

Oglasi in stari ceniki nam povedo, kaj vse je bilo mogoče dobiti v trgovini Rakusch. Sicer je trgovina prvi obširnejši cenik izdala leta 1914, bil je enojezičen, seveda nemški, drugega pa v treh knjigah leta 1926, ta je v nemščini, slovenščini in srbohrvaščini.¹⁵⁶ Raznovrstnost blaga v teh katalogih je osupljiva in primerljiva z današnjimi tehničnimi trgovinami, če jih celo ne prekaša. Poleg vseh strogo tehničnih pripomočkov je bilo na primer mogoče dobiti jedilni pribor, ptičje kletke, modelčke za piškote, otroške vozičke, pištole, sanke in še kaj. Tako ima katalog iz leta 1926 v prvi knjigi 320, v drugi 244, v tretji pa 265 strani, skupaj torej kar 820 strani. Naštevaje vseh artiklov na tem mestu verjetno ne bi imelo smisla, zato pa sem kot zanimivost dodal nalogi kazalo cenika iz leta 1926..¹⁵⁷

Slika 43: V trgovini si lahko kupil kar štiri različne modele otroških vozičkov. (Vir: ZAC)

Trgovina je v času svojega obstoja v Celju menjala tudi nekaj konkurentov. To je bila trgovina Josipa Jagodiča, ki je imel v Celju dve poslovalnici (ustanovljeni 1918 in 1931), leta 1936 je bila ustanovljena družba z imenom Prva slovenska železnina, ki pa se je poleg prodaje železnih predmetov ukvarjala tudi s prodajo galanterije.¹⁵⁸ Podjetje se je širilo tudi s prevzemanjem nekaterih konkurenčnih tvrdk, prevzeli so železnino Delta v Zagrebu in izpostavi največje štajerske železnine Greinitz v Zagrebu in Mariboru.¹⁵⁹ Največjega konkurenta pa je dobil Rakusch leta 1900, ko je manj kot sto metrov od njegove Peter Majdič odprl svojo trgovino. Peter Majdič (1862–1930) je izhajal iz okolice Mengša in je v Celju takrat že vodil uspešen mlin na Spodnji Hudinji, poleg tega pa še manjši mlin v Škofji vasi, ki ga je pozneje spremenil v tovarno odej, po 1. svetovni vojni je kupil tudi šamotno tovarno v Štorah in ustanovil tovarno platnenih izdelkov v Jaršah.¹⁶⁰ Kot odgovor na fizični napad, ki so ga nanj leto prej izvedli delavci Rakuscheve trgovine, je leta 1900 ustanovil veletrgovino z železnino, imenovano

¹⁵⁶ Dolžan Eržen, str. 134.

¹⁵⁷ Arhivski dokument: SI_ZAC/0804 Zbirka poslovnih knjig, cenikov in prodajnih katalogov trgovskih podjetij.

¹⁵⁸ Počivavšek, 2012, str. 225 in 229.

¹⁵⁹ Zupan, 1937, str. 660.

¹⁶⁰ Ciperle, 2003, str. 85.

Merkur, ki je delovala v stavbi na vogalu današnje Prešernove in Stanetove ulice. V logotipu podjetja je bila podoba rimskega boga trgovine, še danes je na stavbi vzidan medaljon z njegovo podobo. Rakusch in Majdič sta trčila že na samem začetku, Majdič je ob odprtju trgovine podaril občini 200 kron za celjske reveže, Julius Rakusch, ki je bil tedaj že podžupan, pa je ponudil 400 kron, pod pogojem, da se Majdičevo darilo zavrne.¹⁶¹ Tudi Majdič je imel zelo razširjeno področje prodaje in slovensko časopisje je ves čas pozivalo, naj rajši kot pri Rakuschu, naročajo pri Majdiču. Pa vendar so tudi tokrat zmagali Rakuschi, po smrti Petra Majdiča so njegovi dediči celjski Merkur prodali prav njim. Rakusch je v prostorih odprl trgovino s porcelanom in steklom.¹⁶²

Trgovina je leta 1896 zaposlovala 18 ljudi,¹⁶³ leta 1937 pa samo v Celju (brez podružnic) 38 skladiščnikov in prodajalcev, 49 uradnikov ter 47 delavcev.¹⁶⁴

Trgovina je bila vedno eno od središč nemštva v Celju. Rakuschi so vajence za trgovce in trgovke celo »uvažali« iz drugih dežel monarhije, da so le dobili Nemce. Verjetno so edina slovenska stvar, ki je prišla iz Rakuscheve trgovine, oglasi po slovenskih časopisih. Kljub temu da na nekaterih piše, da poslovanje poteka tudi v slovenščini (to piše tudi na prvi strani kataloga iz leta 1914), je vsakega kupca prodajalec pozdravil z *gutten tag*. V dobi Jugoslavije se ni pravzaprav nič spremenilo, časopisi poročajo, da so v trgovini še leta 1935 govorili samo nemško, tudi računi so bili le v nemščini, če pa je kak Slovenec poskusil v svojem jeziku, je navadno naletel na gluha ušesa.¹⁶⁵

Slika 44: Trgovki na gospodinjskem oddelku (Vir: MNZC)

¹⁶¹ Npr. Edinost, 28. 6. 1900.

¹⁶² Počivavšek, 2012, str. 229.

¹⁶³ Spominski zbornik Slovenije, str. 686.

¹⁶⁴ Zupan, 1937, str. 660.

¹⁶⁵ Pohod, 9. 3. 1935 in 14. 1. 1933.

Slika 46: Rakuschevi trgovci (Vir: MNZC)

Slika 45: Dostava v Rakuschevo trgovino po 2. svetovni vojni (Vir: www.kamra.si, 7. 3. 2016)

4.2.5 KAKŠEN PEČAT SO RAKUSCHI VTISNILI CELJU?

Eden izmed ciljev moje raziskovalne naloge je bil tudi preveriti, kakšen pečat je vtisnila družina Rakusch v knežjem mestu. Zapuščine in pomena pa ne merimo le v stavbah, ki jih je družina pustila za sabo, temveč po tem, koliko jih ljudje po 60 letih še poznajo. Poznavanje je seveda večje med starejšimi ljudmi, vendar tudi mnogo mladih pozna Rakusche, verjetno predvsem zato, ker se je njihovo ime mnogokrat omenjalo v medijih ob požaru v Rakuschevem mlinu. Pokazatelj pomena Rakushev je tudi ta, da se je poslopje nekdanjega mlina že davno po spremembi namembnosti še vedno imenovalo Rakushev mlin, enako je z železnino, ki je še dolgo med ljudmi nosila ime starih lastnikov. Mnogim dijakom I. gimnazije v Celju je znana tudi zgodba o Rakuschevi donaciji zemljišča za novo gimnazijsko stavbo. Še najskromnejše se mi zdi poznavanje dejstva, da je iz te družine prihajal celjski župan. Kako so Rakuschi znani v Celju, sem preveril z anketo, njene rezultate sem zapisal v naslednjem poglavju. Najboljši so bili tisti anketirani, ki so po oddaji ankete iz radovednosti preverili pravilne odgovore. Raziskovalna naloga je namreč namenjena tudi temu, da se širi in zberejo dejstva o družini. Bila je to svojčas ena najpomembnejših družin in vsak Celjan bi moral kaj vedeti o njej. Tudi o njihovem zagrizenem boju za celjsko nemštvo in o Slovencih, ki so se jim zoperstavljali. Gre za zelo pomemben del naše zgodovine. Našemu narodu se danes doma ni več treba boriti za slovenske šole in napise, nikakor pa ne smemo pozabiti, da je bilo to priborjeno in da je mali narod pravzaprav vedno v nevarnosti.

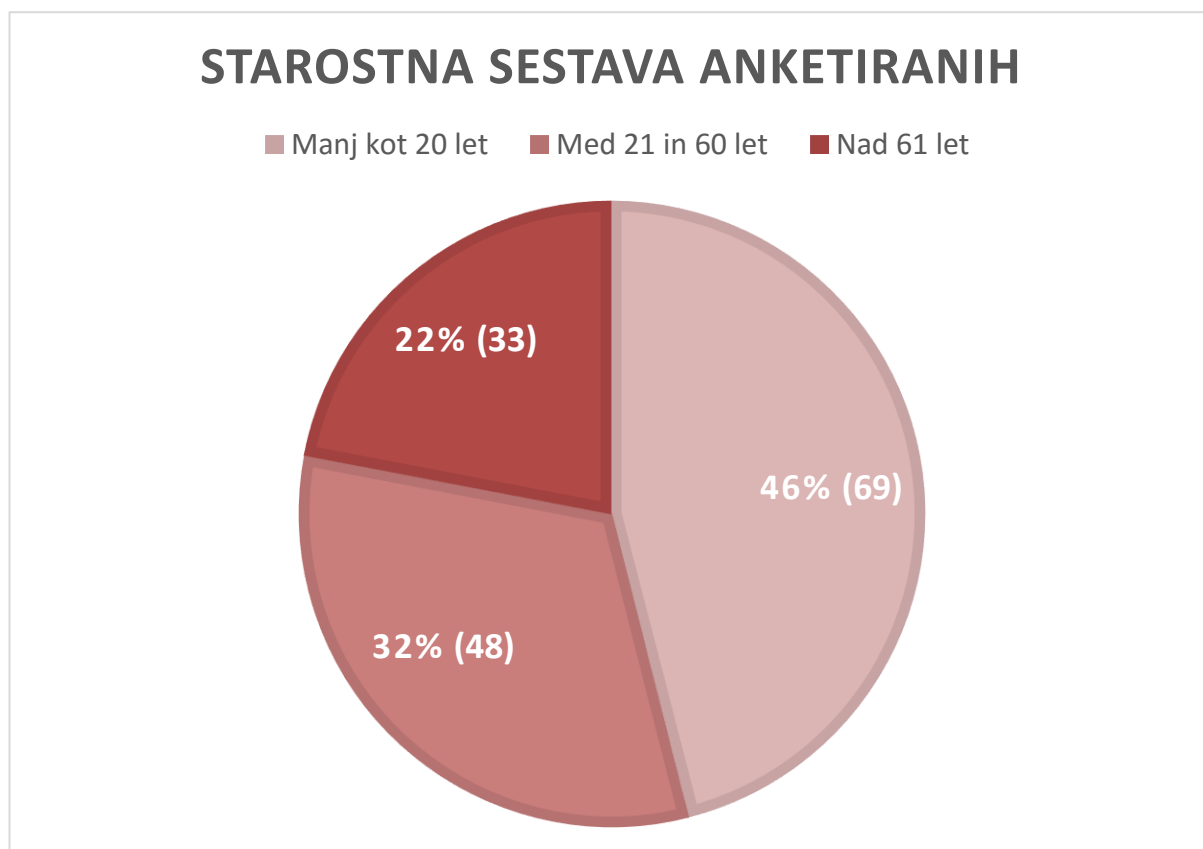

Slika 47: Muzej novejšje zgodovine Celje je v spomin na mlin po simbolični ceni prodajal koščke njegove opeke.
(Foto: Urh Ferlež)

V ANKETA

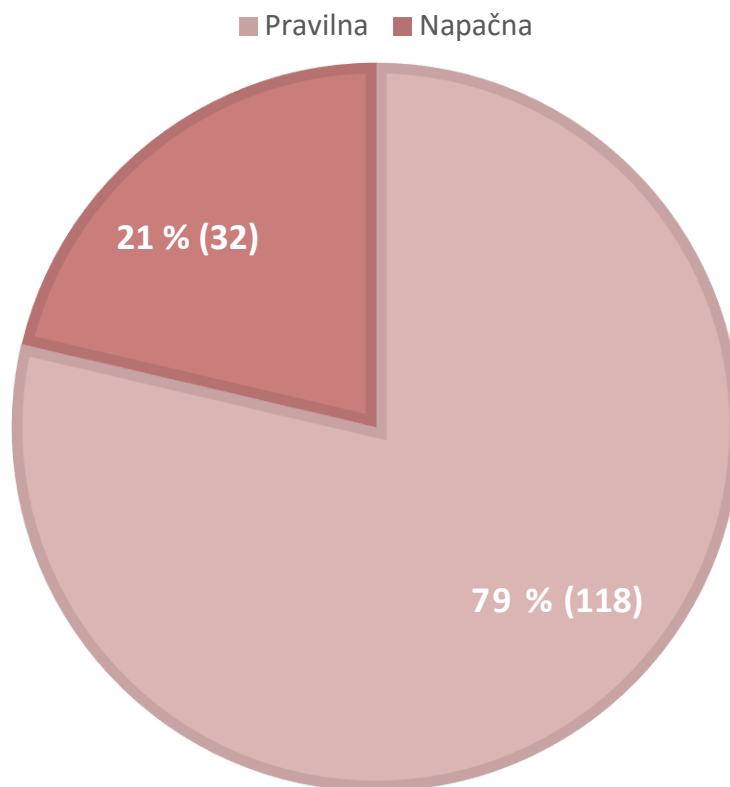
Na anketo je skupaj odgovarjalo 150 anketirancev, od tega 85 žensk in 65 moških, kar pomeni, da je delež žensk 56,7 %, delež moških pa 43,3 %.

Graf prikazuje sestavo anketirancev glede na starost. Največ, 46 % oziroma 69 anketirancev, je bilo starih manj kot 20 let, sledijo stari med 21 in 60 let, 32 % oziroma 48 anketirancev, najmanj pa je bilo starih nad 61 let, to je 22 % oziroma 33 anketirancev.

Graf 1: Starost anketirancev

STAVBA NA SLIKI

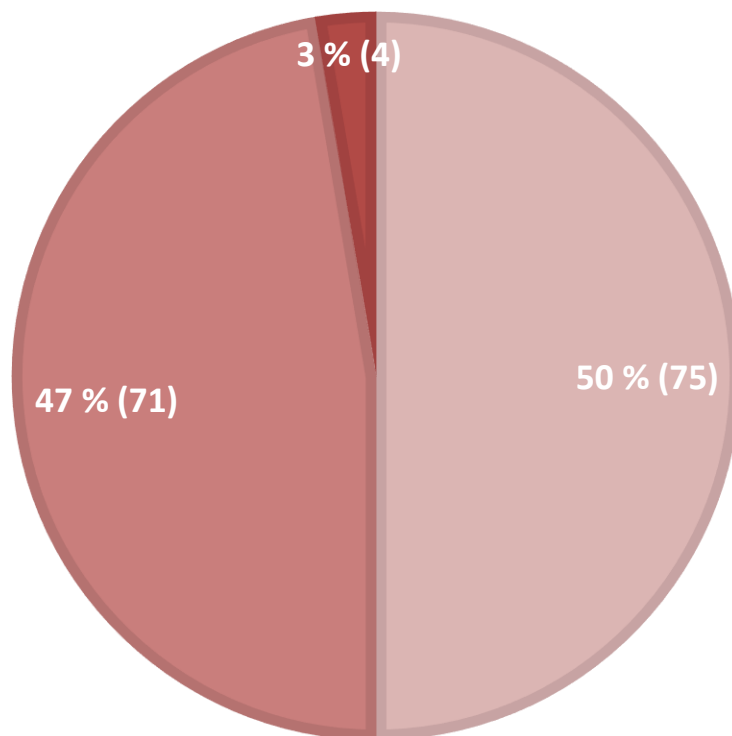

Graf 2: Določanje stavbe na sliki

Anketiranci so s pomočjo slike prepoznavali stavbo na starejši sliki (z začetka 20. stoletja) in novejši sliki (tik pred poručitvijo leta 2014). Od 150 anketirancev je stavbo pravilno poimenovalo 118 anketirancev (78,7 %), napačno pa 32 anketirancev (21,3 %). Glede na odgovore lahko sklepamo, da večina anketirancev dobro pozna zdaj že nekdanjo stavbo Rakushevega mlina, ki je pogorela v požaru leta 2014. Anketiranci, ki so prepoznali stavbo, so poznali tudi dejavnost, s katero so se ukvarjali v stavbi – mlinarstvo. *Hipoteza, da bo večina anketirancev vedela, da je na sliki Rakushev mlin in da je zgorel, je potrjena.*

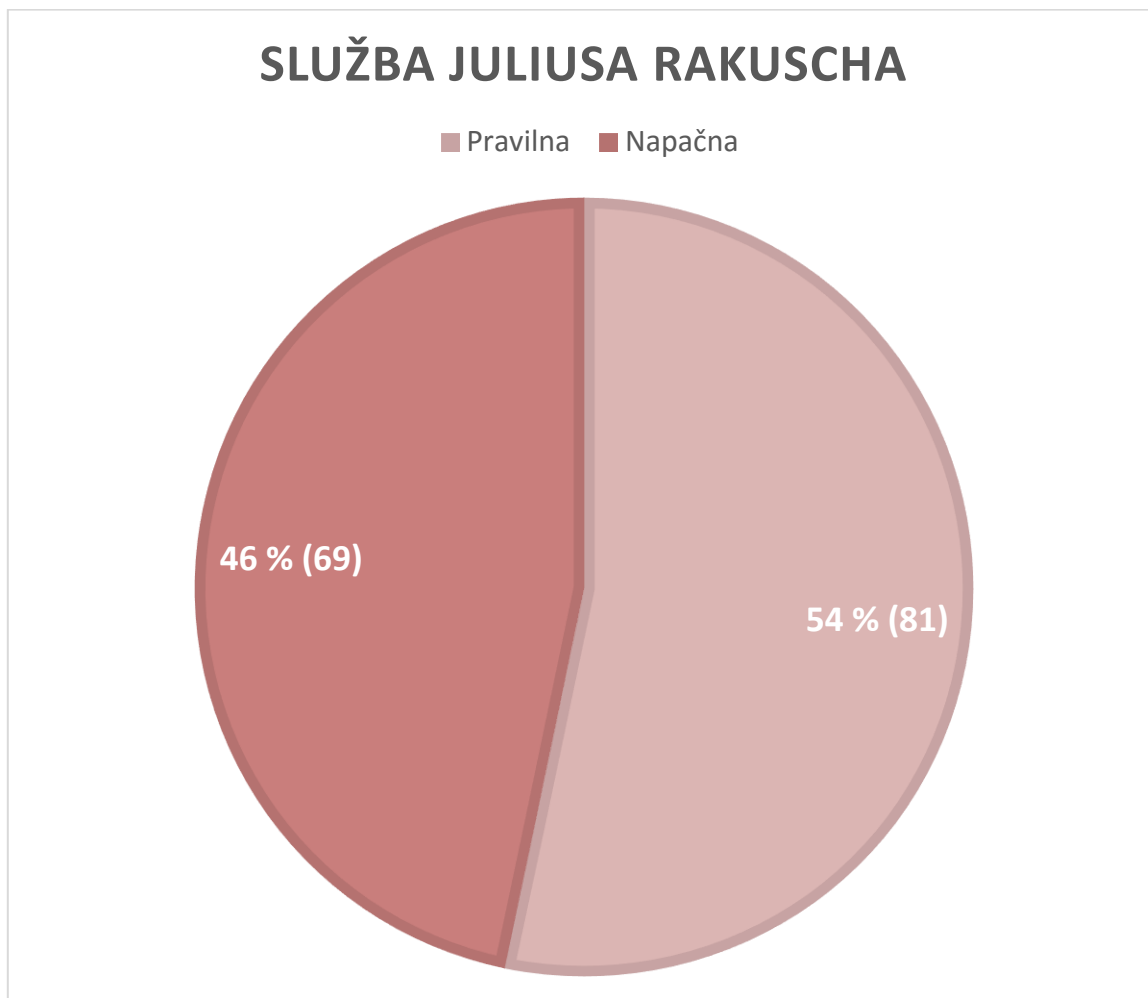
DEJAVNOSTI DRUŽINE RAKUSCH

■ Oba odgovora pravilna ■ En odgovor pravilen ■ Oba odgovora napačna

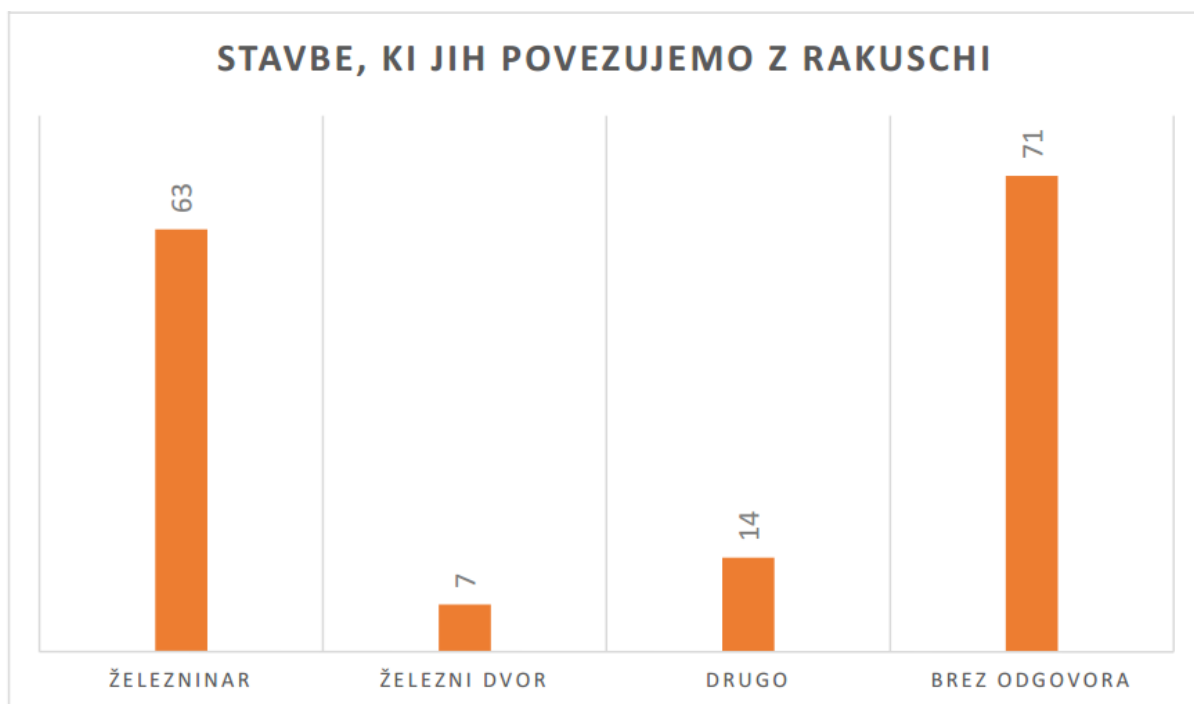
Graf 3: Dejavnosti družine Rakusch

Anketiranci so se odločali med štirimi ponujenimi odgovori, med katerimi sta bila dva pravilna (mlinarstvo, trgovina z železnino) in dva napačna (opekarništvo, živilska industrija). Od 150 anketirancev se je za pravilna odgovora, to sta mlinarstvo in trgovina z železnino, odločilo 75 anketirancev (50 %). Za napačne odgovore pa se je odločila polovica anketirancev, od tega so oba napačna odgovora obkrožili 4 anketiranci (2,7 %). Če upoštevamo, da je vsaj en pravilen odgovor imelo kar 146 anketirancev (97,3 %), lahko sklepamo, da dobro poznajo osnovno dejavnost Rakuschev. *Hipoteza, da bo večina anketirancev vedela, s čim se je ukvarjala družina Rakusch, je potrjena, saj je velika večina anketirancev poznala vsaj eno dejavnost.*

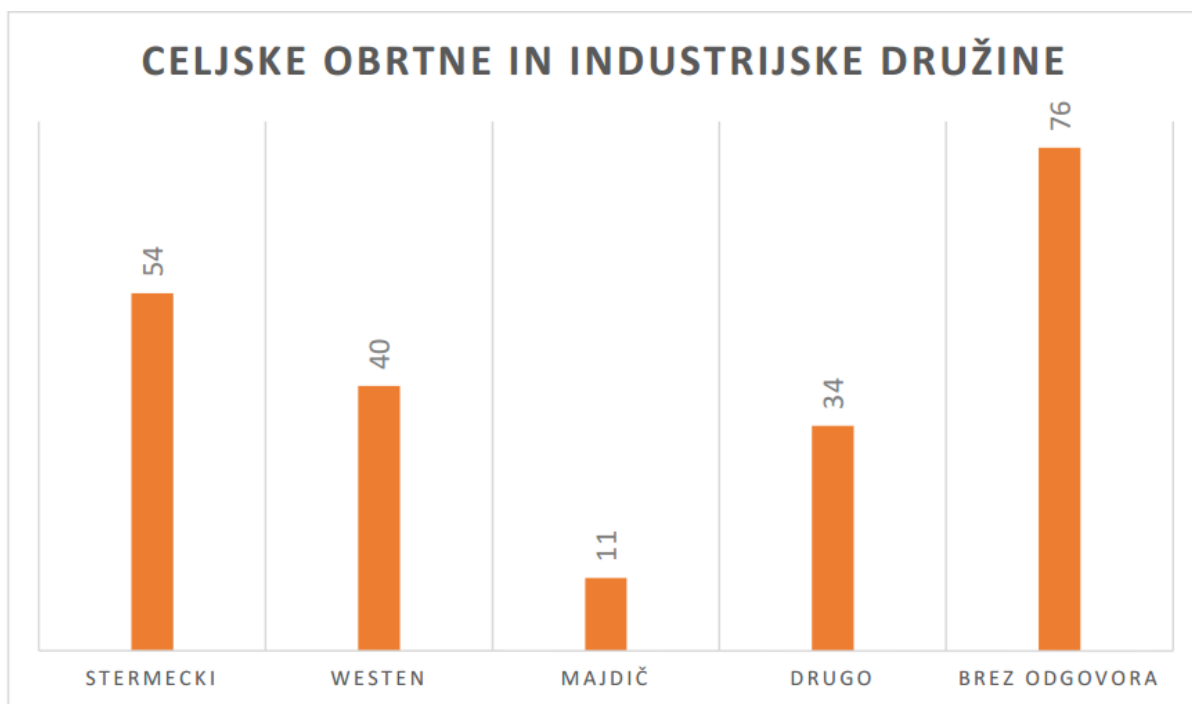
Graf 4: Služba Juliusa Rakuscha

Anketiranci so se odločali med štirimi ponujenimi odgovori, med katerimi je bil eden pravilen (celjski župan), trije pa napačni (mlinar, kirurg, ravnatelj). Od 150 anketirancev se je za pravilni odgovor, to je celjski župan, odločilo 81 anketirancev (54 %). Za napačne odgovore se je odločila slaba polovica anketirancev (46 %). Iz odgovorov lahko razberemo, da večina anketirancev pozna poklic Juliusa Rakuscha, ki je bil ob prelomu 19. in 20. stoletja en mandat celjski župan. *Hipoteza, da večina anketirancev ne bo vedela, da je bil Julius Rakusch celjski župan, je zavrnjena.*

Graf 5: Stavbe, ki jih povezujemo z Rakuschi.

Anketiranci so navedli stavbe, ki jih povezujemo z Rakuschi. Med temi stavbami je 63 anketirancev (42 %) poznalo stavbo nekdanjega Železninarja, 7 anketirancev Železni dvor (4,7 %). Drugi anketiranci so navajali napačne odgovore ali pa sploh niso odgovorili. Ker je bilo teh anketirancev 80 (53,3 %), lahko sklepamo, da večina anketirancev ne pozna stavb, ki jih povezujemo z Rakuschi. *Hipoteza, da bo večina anketirancev znala naštetati vsaj eno zgradbo, povezano z Rakuschi, je zavrnjena.*

Graf 6: Celjski obrtniki, trgovci in industrialci

Anketiranci so navedli celjske obrtnike in trgovine. Med odgovori je 54 anketirancev (36 %) poznalo trgovca Rudolfa Stermeckega, 40 anketirancev tovarnarja Adolfa Westna (26,7 %) in 11 anketirancev tovarnarja Petra Majdiča (7,3 %). Drugi anketiranci so navajali napačne odgovore ali pa sploh niso odgovorili. Ker je bilo teh anketirancev 76 (50,7 %), lahko sklepamo, da večina anketirancev ne pozna trgovcev in tovarnarjev iz obdobja pred 2. svetovno vojno, kar je z vidika časovne oddaljenosti tudi razumljivo. Pod drugo so zajete druge celjske trgovske in obrtne družine, kot so: Pelikan, Rebek, Stiger, Chibo, Knez (zlatarstvo), Mislej, Sodin (opekarstvo), Tepey. *Hipoteza, da bo večina anketirancev znala naštet vsaj dve stari celjski družini, ki sta se ukvarjali z obrtjo, industrijo ali trgovino, je potrjena.*

VI PRILOGE

PRILOGA I: DELOVNA PRAVILA PRVEGA MESTNEGA MLINA V CELJU

Delavce zaposli in odpušča brez odpovedi vodstvo podjetja. Vsak delavec mora pred nastopom dela predložiti z zakonom določeno delovno knjižico, ki jo za čas trajanja delovnega razmerja hrani vodstvo podjetja. Po zakonsko pretečenem roku po prenehanju delovnega razmerja bo delavcu le ta vrnjena. Vsakemu delavcu po 11. členu zakona pripada zdravstveno zavarovanje na delovnem mestu. Vsak delavec se z lastnoročnim podpisom zavezuje, da bo spoštoval ta pravila.

Zaposleni v mlinu so podrejeni navodilom glavnega mlinarja in njegovih sodelavcev. O odpustitvi delavca odloča vodstvo podjetja na predlog glavnega mlinarja. Odpustitev se lahko izvede zaradi naslednjih razlogov: neupoštevanje pravil, kajenje, spanje ali vinjeno stanje na delovnem mestu. V teh primerih gre za takojšno odpustitev. Vsakemu delavcu se bo po nastopu dela obračunala kavcija v višini 5 kron in sicer v dveh obrokih po 2,5 krone, za kar bo dobil ustrezno potrdilo. Pri odpustitvi delavca, se le temu ta kavcija spet vrne. Če gre za odpustitev iz krivdnih razlogov, pa se kavcija zadrži v kazenski blagajni.

Delavci se morajo po navodilih glavnega mlinarja nahajati na za to določenem mestu in tega mesta tudi ne smejo zapuščati. Vsak delavec mora med menjavo dnevne in nočne izmene ostati na zanj določenem mestu do prihoda naslednje izmene, ki delovno mesto prevzame očiščeno in brez morebitne škode. Za morebitno škodo odgovarja delavec prejšnje izmene. Uporaba dvigala je omogočena samo osebam, zadolženim za transport, vsi ostali jo lahko uporabljajo samo na izrecno odobritev glavnega mlinarja ali njegovih sodelavcev. V prostorih mlina je potrebno posebej paziti na red in čistočo tal, prepovedano je pljuvanje na stene in tla, kar se najstrožje kaznuje. Delavci morajo biti med delovnim procesom oblečeni v čista in ustrezna oblačila.

Uporaba tobaka in tobačnih izdelkov v mlinu je strogo prepovedana. Hrana in pijača se hrani za to določenem mestu. Tudi kosilo, ki ga delavci prinesejo s seboj, se lahko zaužije na za to določenem prostoru. V mlin je strogo prepovedano voditi tudi družinske člane in sorodnike ali prijatelje. Uživanje žganih pijač med delovnim časom je strogo prepovedano. Vstop in izstop iz mlina se opravlja skozi za to določena vrata. Vodstvo lahko odloča tudi o prostem prehajanju zaposlenih v in izven podjetja.

PRILOGA II: ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni! Že vnaprej se vam zahvaljujem, ker si boste vzeli čas in sodelovali v anketi, v kateri preverjam znanje anketirancev o celjski družini Rakusch. Anketa je anonimna in je del moje letošnje raziskovalne naloge, s katero želim raziskati pomen te družine za razvoj mesta Celje. Avtor sem Urh Ferlež, mentorja pa sta Vesna Milojević, profesorica umetnostne zgodovine, in Marko Moškotevc, profesor zgodovine. Prosim, da na vprašanja odgovarjate resno, saj bo le tako anketa dala objektivne rezultate.

SPOL (obkrožite): M Ž

STAROST:

1. Družina Rakusch je močno zaznamovala celjsko zgodovino na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Obkrožite tisti dve dejavnosti, s katerimi se je družina ukvarjala.

a) mlinarstvo b) opekarništvo c) trgovina z železnino č) živilska industrija

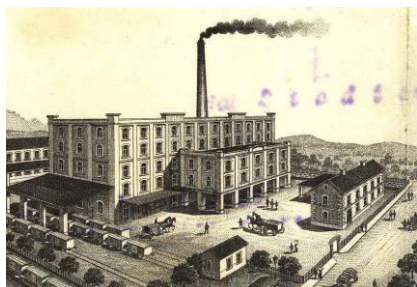
2. Katero nekdanjo celjsko stavbo prikazujeta spodnji sliki? Zakaj stavba na sliki ne stoji več?

3. Pomembno službo v Celju je opravljal Julius Rakusch (1852–1910). Obkrožite, kaj je bila njegova služba.

a) najboljši celjski mlinar b) celjski župan c) kirurg v mestni bolnici č) ravnatelj celjske gimnazije

4. V starem mestnem jedru Celja še danes nekaj stavb spominja na osnovno dejavnost Rakushev. Naštejte stavbe, ki jih povezujemo s to družino.

5. Poleg Rakushev so v Celju med obema vojnama obstajale še druge znane družine, ki so se ukvarjale z obrtjo, industrijo in trgovino. Imenujte kakšno od teh družin.

PRILOGA III: NOVA PRAVILA PRI IZDAJI KRUHA

Po naročilu Štajerskega namestništva številka 38, sprejetega dne 23. maja 1915, veljajo od 13. junija do preklica posebne izkaznice za kruh in moko pod naslednjimi pogoji:

Osebe ali gospodinjstva, ki posedujejo manj kot 2 kg moke na družinskega člana oziroma temu ustrezno količino moke na zaposlenega v podjetju, imajo pri dodeljevanju moke prednost.

Osebe ali gospodinjstva, ki posedujejo od 2 do 7 kg moke na družinskega člana, dobijo ustrezno izkaznico, s katero so upravičene do 400 g moke tedensko na osebo. V kolikor pa njihova količina posedovane moke pade pod 2 kg imajo pravico do prednostne izdaje moke.

Izdaja moke za prvo in drugo imenovane se prične 11. in 12. junija vsakih 14 dni in sicer v petek in soboto med 8. in 12. uro ter med 15. in 19. uro.

Osebe, ki v svojem gospodinjstvu posedujejo več kot 7 kg moke na družinskega člana, ne dobijo nobene izkaznice, ampak so upravičene do moke samo v primeru presežkov le-te. Te osebe lahko tedensko prejmejo samo 1 kg 40 dag moke za pripravo močnatih jedi. Moko dobijo na podlagi ustreznega potrdila, da v trenutku izdaje moke ne posedujejo 7 kg moke na člana gospodinjstva.

Osebe, ki na podlagi navedenega niso upravičene do izdaje krušne izkaznice, lahko na podlagi prošnje na ustrezen mestni urad zaprosijo za nakup določene količine moke po veljavnem ceniku z denarjem.

Prevzem in menjava moke je možna dnevno pri 1. mestnem mlinu v Celju (Erste Stadtmuehle in Cilli) med 17. in 19. uro. Prevzemna cena moke se določa dnevno. V primeru dvomov pri izdaji moke, se mestni urad po lastni presoji odloči o izdaji moke.

Prevzemniki morajo pri prevzemu moke izkazati svoje družinsko poreklo. V primeru bolezenskega stanja v družini, so upravičeni do takojšnjega prejema ustrezne količine moke. V primeru pokvarjene moke so upravičeni do ustrezne količine nadomestne moke.

Osebe, ki v gospodinjstvu posedujejo več kot 7 kg moke na družinskega člana, lahko pri 1. mestnem mlinu v Celju (Erste Stadtmuehle in Cilli) po 20. juniju le-to prodajo ali zamenjajo za drugo vrsto moke.

Pravico do izdaje kruha imajo tudi tisti, ki živijo kot najemniki v večstanovanjskih objektih, katerih lastniki niso dobili ustreznih krušnih izkaznic s strani mestnega urada.

Kršenje tega predpisa se kaznuje po 35. členu in 41. alineji pravilnika z dne 21. februarja 1915, ki določa denarno kazen 2000 kron ali zaporno kazen do dveh mesecev, pri težjih kršitvah pa z denarno kaznijo 5000 kron ali zaporno kaznijo šestih mesecev.

Mestni urad Celje, 7. junija 1915

Župan: dr. Heinrich von Jabornegg

Vsebina

	Stran		Stran		Stran
A		Čistilniki	224	Izdirači za naboje	220
Acetilenski gorilniki	167	Čolnichi za šivalne stroje	188	Izpužilci za češnje	82
Acetilenske jamske svetiljke	167			Izrezovalne oblike	85
Afrik	179	D		Izžemalci	130
Amerikanske otroške sanke	234	Decimalne namizne tehtnice	202		
Angleški lonci	45	Decimalne tehtnice	203	J	
>Austria<-monge	131	Delavski lonci	50	Jajčasta čajna cedilca	84
Avtomatične patentne pasti za miši	198	Delikatesne tehtnice	199	Jajčne kupice	83
		Denarne košarice	190	Jajčne kupice, emajlirane	52
B		Dereze	231-232	Jajčne ponve	47
Babice za štedilniške okvire	8	Deske za rezanje mesa	113	Jajčne ponve, prešane	39
Babice za vrata pri vinskih sodih	123	Deže za mast	74	Jamske svetiljke	167
Bakrače, emajlirane	57	Deže za mast, emajlirane	57	Jedilne omare	120
Bakreni kotli	41	Dimne cevi	13	Jedilne skledice, emajlirane	51
Balančne kuhinjske tehtnice	201	Dimni zarinki	7	Jedilno orodje	135-141
Balančne tehtnice	200	Dimniška vratca	6	Jedilno orodje iz aluminija	133
Ballistol	224	Drgalne krtače za tla	225	Jedilno orodje iz pokositrenega jekla	133-134
Banjice za pomivanje steklenic	110	Droblilke	105	Jeklene kopače	37
Banjice za špargeljne	71	Družinske tehtnice	206	Jeklene sanke	234
Basalni stroji za klobase	108	Drške	230	Jekleni oblanci za čiščenje tal	228
Blagajne, varne zoper ogenj	190	Drvarske sponje	88	Jermena za puške	228
Bobbinovi šivalni stroji	188	Držala za papir	194		
Bokasti lonci, lito emajlirani	43	Držalo za predivo	224		
Briketi za likalnike	128			K	
Britve	149	E		Kaminska stojala	35
Brivske skledice, emajlirane	61	Električni likalniki	128	Kaminska vratca	7
Brizgalke za livance	85			Kangle za mleko, emajlirane	51
Brizgalke za okinjane tort	85	F		Kangle za mleko	74
Brizgalnice za klobase	107	Flobertove puške	212	Karafini	99
Browningove pištole	211			Karbidne jamske svetiljke	167
Bržolni dušilniki	47, 72	G		Karbidni gorilci	167
		Gnjatni kotliči	72	Kastrole, emajlirane	46
C		Gnjatni noži	143	Kastrole, prešane	39
Cedila za juho	52	Gobe	224	Kavaleti	174
Cedila za mleko, emajlirana	53	Gobe za precejalnike	113	Kavlji za ključke	156
Cedila za močno juho	52	Golide	73	Kavlji za obleko	159
Cedilca za juho	75-76	Golide, emajlirane	58	Kavne kanglice, emajlirane	55
Cedilca za mleko	76	Gonilna kolesa	4	Kavne kanglice, ponikljane	98
Cedilca za rezance, emajlirana	53	Goričnice	99	Kavne skodelice, emajlirane	54
Centimetre tehnice z lestvico	204	Gorilci	167	Kavni lonci, emajlirani	56
Centralni Bobbinovi šivalni stroji	189	Gorilniki	163, 165	Kavnice	94
Cepini	238	Gospodinjska ognjišča	17	Kavnice, emajlirane	56
Cevke za live	81	Gospodinjske metilnice za maslo	108	Kavni mlini	102, 104
Cilindri	166	Grafitne granate	230	Kavni žgalniki	101
Cinasto cedilce	123	Grebače	37	Kavovari, emajlirani	56
Cvrtne ponve, emajlirane	48	Grebenasti perilniki	129	Kavovari za mokko	97
Cvrtne ponve, prešane	39	Gredeše	228	Kavovari s porcelanastim spodnjim delom	97
Cvrtne žlice	53	Grelna mreža za krožnike	11	Kebiči za premog	30
Cvrtne žlice, pokositrene	77	Gutaperčni vžigalniki	219	Kemblji	202
				Kible za jedilno orodje	109
C		H		Kible za pepel	32
Čajna cedilca	83	Hišne mišnice	198	Klešče za gnjati	108
Čajne kanglice, ponikljane	98	Hladilniki	109	Klešče za kapice	221
Čajniki, emajlirani	56	Hlevske metle	228	Klešče za nohte	152
Čajniki, ponikljani	97	Hlevske svetiljke	163	Klešče za odpiranje konzerv	151
Cela h kotličem	10	Holandske tehtnice	205	Klešče za orehe	152
Cepovleki	150-151	Hotelski vrči	59	Klešče za zamaške	82
Cepovleki z vzvodom	151			Kletke	171
Češki vrči iz emajla	59	I		Kletke iz pločevinastih cevi	172
Čevljarski šivalni stroji	189	Irske trajno goreče peči	25	Kletni svečniki	162
Čistilne garniture za puške	224	Italijanski lonci za obesiti	45	Klinje	114
Čistilne krtače za puške	224			Klinje za brivne priprave	149
Čistilne priprave za nože	115			Ključke za klobuke	159

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Kmetске sklеde, emajlirane	49
Kobilice za јedilno оrodje	134
Kodrаla	154
Kokosove ѕtorje	195
Kolena dimnih cevi	14
Kolesca za krape	85
Komfortni kavovari, ponikljani	98
Koniћа cediла za mleko	76
Koniћаѕа cediла za moћno juћo	76
Konice za palice	23
Konjske plаhte	230
Konjske ѕћetke	226
Kopaće	36
Kopirna kolesca	154
Kopirnice	192
Korei, emajlirani	54
Korei, pokositreni	77
Koritca	173
Koritca za ѕobne krtаћice, emajlirana	60
Koѕara za drva	81
Koѕarice za јedilno оrodje	93
Koѕarice za kruh, emajlirane	55
Koѕarice za pecivo	91
Kotliћi za ѕneg, medeni	78
Kotliћi za vodo	10
Kotlovѕki ѕariniki	7
Koze, litоћelzne	44
Koze za pećenje	39
Koze, preѕane	39
Kozice, lito emajlirane	43
Krajne ploće	1
Krustusi	170
Krhljаlniki za krompir, pokositr.	80
Krhljаlniki za repo	114
Krhljаlniki za repo, pokositreni	80
Krhljаlniki za zelenjavo	114
Kroјaѕka kolesca	154
Kroјaѕki likalniki	125
Kroѕniki, emajlirani	49
Kroѕniki, pokrivaћi	54
Kroѕniki za riћ, emajlirani	48
Kroѕni loki	13
Krtolovke	196
Kruѕne koѕarice	89
Kruѕniki	90
Kruѕni noћi	145
Kuhalnice	115
Kuhalniћniki, emajlirani	57
Kuhalniћniki iz bele ploћevine	80
Kuhinјska јekla	144
Kuhinјske kleѕћe	36
Kuhinјske ѕektire	116
Kuhinјske teћtnice	205
Kuhinјski brusi	116
Kuhinјski noћi	142
Kuhinјski moћznarјi	4, 100
Kupice, emajlirane	54
Kurilna opreѕa	6
Kurilna vrata	5
Kurilna ѕrela	3

L

Lekarniški možnarji	4
Lesene pipe	122
Lesene škatllice	207
Likabna železa	124
Likalne deske	129
Likalniki	125
Likalniki, amerikanski	128
Likalniki za svetlo likanje	125, 126
Likalniki na oglje	126
Liti kotli	41
Litoželezna kurilna žrela	6
Litoželezne posode	43
Litoželezni emajlirani kotlički	11
Litoželezni kotli z robom	42
Litoželezni štedilniki	20
Litoželezni štedilniški okviri	8

	Stran
Livaki, emajlirani	52
Livaki iz bele pločevine	78
Lonci za mesarske žage	146
Lonci za oblake	158
Lonci za obloko z obešalnikom za hlase	158
Lonci, emajlirani	46
Lonci iz bele pločevine	73
Lonci za kuhanje kave	54
Lonci za mast	74
Loparji	40
Lopate za žito	229
Lopalice	148
Lopalice za pepel	36
Lopalice za žerjavico	86
Loščilne ščetni za tla	226
Loščilne ščetke	225
Lovski torbe	222
Lovski smodnik	219
Lovski stoli	223
Lovski stolček	222
Lupilci za krompir	80

M

Magneti	157
Male peči	20
Male peči z regulacijo	23
Maslenice, ponikljane	98
Mazalne ščetke	225
Medene kljuke za obleke	160
Medeni likalniki	125
Medeni obročki za prtiče	134
Medeni otroški likalniki	125
Medeni posteljnaki	178
Medene uteži	206
Melonasti pečivni modeli	89
Menažne košarice	51
Menažne sledilce	50
Mere za tekočine	207
Merice za smodnik	221
Merice za olje	207
Merilne in kontrolne priprave za petrolej	208
Mesarske tehtnice	201
Mesarski noži	141
Mesarski ostrilci	144
Mesniški noži	141
Mesoreznice	106
Metle	226
Mišnice	187
Mizasta ognjišča	15
Mize	185
Mizne lopatice	112
Mizne noge	131
Mlečne kanglice, ponikljane	98
Mlečne ponve, emajlirane	47
Mlekarski vrči	74
Mlinarske ščetl	226
Mlini za mak	104
Mlini za poper	100
Modeli za čajni kruh	86
Modeli za pečivo	87—88
Modeli za puding	88
Modeli za rižovo pečivo	88
Modeli za škofovski kruh	87
Modeli za zapognjence	87
Modeli za žolico	88
Modli, emajlirani	48
Monge	131
Motiči	115
Motvoz	229
Motvozna motala	195
Motvozne pušice	195

N

Nabijalniki	220
Naboji za samokrese	217
Nadomestne vzmeti za stroje za striženje	149

	Stran
Nagrobne svetiljke	168
Nagrobni križi	169
Nagrobni napis	169
Namizne tehtnice	202
Namizni svečniki	161
Namizni zvonci	157
Nasipne peči z regulacijo	24
Nastavki za pekarske peči	3
Nočne omarice	180
Nočne posode, emajlirane	61
Nosilci za vrčke	98
Nostike	50
Noži za mast	145
Noži za močnate jedi	143
Noži za oblikovanje presnega masla	142
Noži za redkve	82
Noži za salame	143
Noži za sir	145
Noži za zelenjavo	142
Noži sekači	142

Obešalna skledica za milo, emajl.	60
Obešalniki	183
Obešalniki za brisalke	112
Obešalniki za ključe	112, 158
Obešalniki za obleko	158
Oblike za gobice	76
Oblike za kepicе	76
Oblike za krapje cevke	76
Oblike za presno maslo	89
Oblike za sladoled	89
Obodci za krape	85
Obroči za ploče	2
Obročki za ključe	156
Obročki za mlekarске vrče	74
Odšepniki	151
Ograje za grobove	170
Ogrevalniki za jedila	11
Ognjišča, emajlirana	18
Ognjiščniki	3
Okovi za palice	232
Okrogle peči	22
Okrogle pločevinaste peči	15
Oljemce	162
Olje za šivalne stroje	189
Omarice za dišave	110
Omarasti posteljnijaki	175
Omare za led	119
Omela	226
Omela za pečne cevi	227
Orožje	210—217
Otroške sanke	232
Otroške skledice	73
Otroške skledice, emajlirane	58
Otroške škroplilnice	118
Otroške žlice	132
Otroški možnarji	100
Otroški posteljnijaki	178
Otroški vozčki	186
Oznadbe za ključe	156

P

Papinovi lonci	45
Pasovi za naboje	221
Pasti	196
Pasti s krožnikom	196
Pasti za podgane	197
Patentna dimniška vrata	6
Patentna kolena	14
Patentna kurilna vrata	5
Patentna vrata za čišćenje	5
Patentne peči s plašćem	24
Patentne pipe za banjice	122
Patentne ploče	1
Patentne svjetiljke proti vetru	166
Patentne »Uhu« - svjetiljke proti vetru	166

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Patentne vehe	121
Patentni kavni žgalniki	101
Patentni perilniki	129
Patentni polnili steklenic	123
Patentni zapahi za vrata pri vinskih sodih	124
Pečna vrata	7
Pečniki	11—12
Pečni zasloni	34
Peči s pločevinastim plaščem	23
Pecivne oblike	86
Peči z regulacijo	23
Peči z regulacijo za kurjavo z žaganjem	27
Pekarske tehnice	205
Pekva	47
Pekve, litoželezne emajlirane	44
Pekve, prešane	40
Penete pipe na pritisk	121
Penovke, emajlirane	53
Penovke, medene	77
Penovke, pokositrene	77
Peplniki	162
Peplniki, emajlirani	62
Perfekcijski samovari	96
Perilne klešče	129
Perilne kljčke	129
Perilni lonci	73
Petrolejne posode	165
Petrolejske merilne priprave	208
Petrolejske sesalke	209
Petrolejski vrtili	118
Phalci za krompir	82
Phalniki za klobase	107
Pile za nohte	152
Pipci	146
Pipci za sadje	146
Pipe	122
Pipe za banjice	122
Pipe za kavovare	122
Pipe za umivalnike	122
Pisalno orodje	193
Pisarniške umivalne mize	182
Pisemski nabiralniki	194
Pisemske tehnice	205
Pistole	210—212
Pistonji za puške	220
Pladnji za torte	91
Plahute za vozove	230
Plijuvalniki	195
Plijuvalniki, emajlirani	61
Ploče	1
Ploče za pecivo	40
Pločice za veho	95
Pločevinaste peči	15
Pločni zarinki	8
Ploščati stenj za svetiljke	105
Podajalniki	144
Podajalniki za salato	134
Podkopni smodnik	219
Podstavek za čaj, emajliran	57
Podstavek za likalnik	128
Podstavki	170
Podstavki za božična drevesa	234
Podstavne opore	2
Podstavni drogi	2
Podstavni krožniki, emajlirani	55
Pogrevanci za pivo	84
Pokositrene posode	71—74
Pokrivalo za kruh	40
Pokrovi za likalnik	128
Pokrovke	47
Pokrovne mreže	93
Pokrov za milno skledico	60
Police za dišavne posode	111
Poljski kotli	41
Polmedene nožne omarice	180
Polmedeni otroški posteljniki	179
Polmedeni posteljniki	177
Pomivalniki, emajlirani	51

	Stran
Ponvaste skledice	38
Ponve na nogah	38
Ponve, prešane	38
Ponve za mleko, medene	78
Ponve za vstipke	48
Popotne kletke	173
Poprovi sipalci	100
Porcelanaste pečnice	18
Posamezni deli štedilniških okvi- rov	9
Posode iz čistega aluminija	67
Posode iz surove litine	42
Posode za pepel	32
Posode za premog	32
Posodice za sol in poper	99
Posteljni žični vstavki	180
Potezne svetiljke	165
Potni samovari	96
Pralni kotli	41
Pralni stroji na parno paro	130
Precizijska tehnika	201
Prednje plošče za peči s pečni- cami	29
Predpečni podstavki	32
Premogovne peči	21
Premogovne žlice	37
Pretakalne pipe	121
Pretiskalnice	83
Prevetrilne šture	14
Prevozni sodi	209
Prežemalna cedilca, emajlirana	53
Prikrivnevalne škarje	153
Priprave za pivotoč na zračni tlak	121
Provijantne škatle	70
Puške	212—216

R

Razrezalne vilice	143
Razrezalni pladnji	113
Razrezalno orodje	143
Razstrelivni smodnik	219
Razvaljalnice	112
Rešeta za zelenjavo	75
Rešeta za jetni riž	75
Rešeta za rezance	75
Rešetice za milno skledico	60
Rešeto za zelenjavo, emajlirano	53
Rezalnice za narezke	105
Rezniki	147
Ribje banjice	72
Ribji noži	145
Ročaji za likalnik na ogelje	127
Ročna omela	226
Ročne svetiljke	163
Ročni mehovi	124
Ročni svečniki	161
Ročni svečniki, emajlirani	62
Rogoznice	230
Rošve palčice	2
Roši	2
Roš za kotlete, emajliran	62
Roši za zarebnice	72
Rozete za dimne cevi	14
Ruski uliti kotli	42

S

Sadne stiskalnice	81, 108
Salonske košare za drva	31
Salonske premogovne košarice	30
Samokresi	210—212
Samopeneče pipe	121
Samovari	95
Samovari na petrolejev plin	97
Samovari na špiritov plin	96
Sanke za otroke	234
Sekalca	145
Sekalniki	113
Sekljači	144
Sidol	229

	Stran
Signalna piščalka	224
Sita za konična mlačna cedilca	95
Sita za kavovare	95
Sita za precejanje	113
Skladiščni sodi	209
Skledice s poveznikom, emajlirane	49
Skledice za juho, emajlirane	51
Skledice za pečenko, emajlirane	49
Skledice za zelenjavo, emajlirane	49
Skledice	201
Skledice za gobo, emajlirane	62
Skledice za mlo, emajlirane	60
Sklepni posteljniki	174
Sklepni vozički	187
Skodelice za juho, emajlirane	54
Skodelice za mokka-kavo, emaj- lirane	54
Skopci	196
Sladkorne klešče	152
Sladkornice	94, 98
Sladkorni sekači	145
Sladkorni sipalci	99
Slepice	164
Smetišnice, emajlirane	62
Smetišnice, pocinkane	79
Smirek	229
Smirkov papir	229
Smirkov prah	229
Smirkovo platno	229
Smodnik	219
Smolnice	219
Snažilci za sobe	228
Snežni kotlički, emajlirani	48
Solne strgače	80
Solnice	52, 94
Solni sipalci	100
Soparina vrata	6
Sphinx-posode	63—68
Sprednje spone	231
Spone za papir	194
Sportne sanke	234
Sportni vozički	187
Srbska pokrivala za kruh	40
Stavci kapic	220—221
Stebrični svečniki	161
Steklenice za jedi	70
Steklit papir	229
Stenja za slepice	165
Stenske svetiljke	165
Stenske vžgalice	112
Stenski kavni mlini	103
Stenski umivalniki	110
Stepalke, pokositrene	81
Stepalniki, ameriškanski	81
Stiskalci za zamaške	123
Stiskalnice za citrone	82
Stiskalnice za močnate jedi	105
Stiskalnice za sadje	108
Stiskalnice za soke	109
Stojala za dežnike	160
Stojala za kis in olje	99
Stojala za peresnike	193
Stojala za pogrevale	83
Stojala za pokrovke	74
Stojala za pokrovke, emajlirana	57
Stojala za vrtno klop	184
Strelivo	217
Strgala za obutev	195
Strgalniki, emajlirani	52
Strgalniki, pokositreni	80
Strgalniki za bren	114
Stroji za pometanje preprog	228
Stroji za sladole	109
Stroji za striženje las	149
Stroji za striženje brade	149
Suhe mere	207
Sušilci za perilo	129
Svedrači	150, 151
Svedrači za veho	124
Svedri za zelje	113

D. RAKUSCH, CELJE

Svetiljke za kodrala	155
Svetiljke proti vetru	166
Svetilniki	168

S

Sčetke	224
Sčetke za blato	225
Sčetke za kozarce	227
Sčetke za obleko	225
Sčetke za steklenice	227
Sčetke za vozove	227
Sčetni odrgači	227
Sčeti za parkete	228
Sčeti za sode	227
Sčitek špranje za pisma	194
Sčurkolovci	198
Šivalni stroji	188—189
Šivanke za šivalne stroje	188
Škafi	109
Škafi, emajlirani	57
Škafi za malto	116
Škafi za mleko, emajlirani	55
Škafi za vodo	116
Škarje utrinjalke	154
Škarje za gumbnice	153
Škarje za jajca	82
Škarje za manikiranje	152
Škarje za manufakture	153
Škarje za nohte	152
Škarje za papir	153
Škarje za perutnino	151
Školjkasti svečniki	62
Škropilci iz bele pločevine	79
Škropilnice	117
Špecerijske tehtnice	199
Špecerijske vevnice	78
Štedilniki s kotličem	20
Štedilniki z nadzidkom	19
Štedilniki z nastavkom	16
Štedilniški lonci, emajlirani	46
Štedilniški lonci, litoželezni, emajl.	43
Štedilniški okviri	2, 8
Štedilniške opreme	13

T

Tace	91—92
Tace za serviranje	91
Tace za zviti	93
Tace za serviranje	93
Tace na lepenki	223
Tehtnice	200
Tehtnice za moko	190
Tehtnice s polumescem	206
Tehtnice za svilo	205
Tehtnice za tobak	204
Tehtniške vevnice, pokositrene	79
Telovadne ročke	4
Tendžer	50
Tepsije	72
Tepsije, emajlirane	48
Thermo-steklenice	70
Tičja gnezdica	173
Tičje kopalnice	173

Tirojske ploče	2
Toki za puške	222
Toki za samokrese	222
Tolkači za meso	114
Topilniki za klij	46
Tortni obodi	78
Trinožniki	40
Trnki	224
Trnki za štuke	224
Tržaške vodne vedrice	117
Tulci za lovske puške	217
Tulipani za vrtno svečnike	167
Turistovske svetiljke	164
Turistovski samovari	96

U

Ubodni noži	141
Uhu-svetiljke proti vetru	166
Umivalna garnitura, emajlirana	66
Umivalne mize	181
Umivalniki, emajlirani	58
Umivalniški vrči	60
Univerzalne drobilke	105
Univerzalne rezalnice	107
Univerzalni lupilci za krompir	80
Univerzalni mlini za mak	104
Univerzalni prežemalnik	75
Ure za jajca	83
Uteži za ure	8

V

Vabci za divjačino	224
Valjarji za rezance	112
Valjari za sadne mline	4
Valovita kodrala	155
Varovalo za ustje	223
Vazelina za puške	224
Vedra za koks in premog	31
Vehi	121
Velike vilice	144
Veržice za ključce	156
Veržice za nože	157
Veržice za škarje	157
Vevnice za moko, iz bele pločev.	78
Vevnice, emajlirane	62
Vezilne škarje	154
Vijaki za zapuhe	123
Vilice	132—134, 146
Vinjakti	146
Vinske konvice iz bele pločevine	81
Vinske natege, emajlirane	56
Vinske natege iz bele pločevine	81
Viseče svetiljke za k podobam	165
Vitli za šivalne stroje	188
Vodne kangle	110
Vodne vedrice	117
Vodne vedrice, emajlirane	61
Vodni vrči, emajlirani	59
Vojaške kavalete	174
Vojaške skledice	73
Vojaške steklenice	70
Volnena brisača	224

Vratca za čiščenje	5
Vratca za peči s pečnicami	29
Vratca za predpečnike	7
Vrči, emajlirani	58
Vrči za izpiranje, emajlirani	62
Vrči za petrolej ali olje	200
Vrči za vino, emajlirani	54
Vrči za vodo, emajlirani	59
Vrtnarski krivci	147
Vrtne klopi	184
Vrtni stoli	185
Vrtni svečniki	167
Vzmetne tehtnice s kljako	206
Vžigala	162
Vžigalne kapice	219
Vžigalne vrvice	219

Z

Zadnje spona	231
Zajci	194
Zajemalke, emajlirane	53
Zajemalke, medene	77
Zajemalke, pokositrene	77
Zajemalke za čmoke	82
Zajemalke za grah	75
Zajemalke za ragu, pokositrene	77
Zaklopne škarje	154
Zaklopni zarinki	8
Založilne ploče	2
Zamaševalniki steklenic	123
Zamaški za patrone	218
Zamaški za steklenice	157
Zapahi za vrata na sodih	123
Zapenjače za namizne prte	157
Zarobači	220
Zarobači za naboje	220
Zatičniki za veko	124
Zavojni papir	229
Zibalni pivniki	193
Zidne omarice	191
Zobotrebne	99
Zračne mreže za jedilne omare	95

Ž

Zage za sol	146
Zelezna strgala za obutev	195
Zelezne uteži	200
Zelezni posteljniki	175
Zenske škarje	153
Zenske škarje	153
Zepne svetiljke	164
Zepni noži	147—148
Zične krtolovke	196
Zične mišnice	196
Zične oterake	224
Zične pasti za podgane	196
Zimnate ščetke	224
Zitne mere	208
Zlebasti modeli za pecivo	86
Zlice	132
Zlice za ragu, emajlirane	53
Zoki za stope	4

D. RAKUSCH, CELJE

Jermenarska šila	Stran 182
Ješe s pihalom od spodaj	186
Ješna dna	187
Ješne cevi	187
Ješne plošče	187

K

Kalilni prašek	254
Kalupnjaki za podkovske ostrice	67
Kalupno nakovalce	235
Kamnolomski svedri	100
Kapice za razprašilnike	122
Karnisniki	148
Kavlji	181
Kavlji za kočijske zastore	61
Kitni žlebniki	150
Kladiva za krovce škrlinatih streh	235
Kladiva za kamen	100
Kladiva za številkovanje	247
Kladne škarje za pločevino	230
Kladvišča	200
Klejni iztrebnik	176
Klepala	116
Klešče luknjače	177
Klešče za cevi	223, 224
Klešče za cevi, ameriksanske	224
Klešče za cevi »Blisk«	223
Klešče za cevi na verigo	224
Klešče za gorilnike	222
Klešče za mufe	223
Klešče za ovijanje	3
Klešče za piskroveze	220
Klešče za plombiranje	247
Klinje za dvorezne skoblje	144
Klinje za grabničarje	145
Klinje za grebeničarje	146
Klinje za guboreznike	144
Klinje za karnisnike	144
Klinje za klejne žlebnike	145
Klinje za kosmače	143
Klinje za ličnike	144
Klinje za okrogle guboreznike	145
Klinje za spehelnike	146
Klinje za ploskarje	145
Klinje za špuntnike	145
Klinje za svitkarje	145
Klinje za venčenjake	144
Klinje za zobnike	144
Klinje za talne žlebnike	145
Klinje za žlebnike	145
Ključavnice za landauerje	61
Ključavniška pločevina	33
Ključavničarski vrtalniki	215
Ključki k žičnemu natezalu	52
Ključki, rogovilasti, za vijake	214
Ključki za osi	55
Ključki za podkovske ozobce	67
Ključki za vijake	212—215
Ključki za vijake, ameriksanski	213
Ključki škripači	213
Ključki	106
Kolarske sekire	104
Kolarski okrogli obličji	155
Kolarski rezbarski stol	155
Kolarski skobeljnik	157
Kolarski žlebniki	143
Kolesca za okrašenje čevljev	180
Kolesarski vijalni ključji	215
Koleseljski obroči	10
Koleseljske osi	54
Koleseljske zavornice	63, 64
Kolesni grezlini svedri	218
Kolesni predložki	80
Kolomaznice	248
Kombinirane klešče	222
Kombinirane osi	54
Koničasta kladiva	235
Koničasta sekalca	202
Koničaste ometače za sadro	102

Koničasta šestila	202, 203
Koničaste kladice	200
Koničaste klešče	219
Konjiči	159
Konjska merila	243
Konjsko varovalo	61
Kopitne rašpe	138
Kopitni noži	198
Kopitni obrezilniki	198
Kopitni ščipalniki	198
Koprice	103
Korci za malto	102
Kose	113—114
Kose za steljo	113
Kosilnice, ameriksanske	120
Kosirji	115
Kosišča, lesena	115
Kositer	41
Kosmači	147
Kotli za žganjekuho	89—90
Kotne žage	129
Kotni vrtalniki	170
Kotniki	159
Kotno železo	12—13
Kotomeri	159
Kotomeri za tesarje	160
Kovačnice	180
Kovalna kladiva	199
Kovaška ognjišča	188
Kovaška smola	253
Kovaške klešče	199
Kovina za ležišča	42
Kovinske pile za žage	140
Kovinski spiralni svedri	217
Kozli	135
Krampi sekači	98
Krampi za kamen	98
Kranjske sekire	104
Kraške motike	96
Krilne osi	54
Krilni skoblji	155
Krilni vijaki	124
Križna sekalca	202
Križna kladiva	199
Križni krampi	98
Kroglaste klešče	223
Krogovodbe k roblinim strojem	228
Krojilnice	105
Krompirjevi mečkalniki	84
Kronska kladiva	103
Krovna kladiva	173
Krovne klešče	233
Krovno železo	12
Krožasti čopiči	249
Krožne škarje	231
Krožne žage	133, 219
Kubikos-lopate	91
Kuhala za lim	164
Kultivator-dile za pluge	69
Kultivator-lemeži	70
Kultivator- (osipalni) lemeži	71
Kultivator-plugi	73

L

Laške lopate	91
Lemeži	69
Lemeži, Vidatove oblike	72
Leonska žica	41
Lesene grablje	112
Leseni držaji	123
Leseni klinci	182
Lesne zagozde	107
Ležišča za krožne žage	134
Ležišče zaklopnice	124
Ličniki	147
Likalna kladiva	234
Likovne žage	126
Lisičji rep	132
Liti navori	123

Litojeklene grablje	Stran 108
Litojekleni svedri	216
Lito jeklo za kamnolomske svedre	30
Lito jeklo za orodje	28—30
Locenjske žage	129, 131
Loki za kovinske žage	218
Loki za rezbarske žage	164—165
Lokomotivske lopate	93
Lopate za drenažo	93—94
Lopate za globiti	93
Lopate za kidanje snega	92
Lopate za kopanje jezov	93
Lopate za premog	91, 93
Lopate za žito	93
Lopate za žito, banatske	91
Loi	124
Luknjači	194

M

Mački	107
Male ročne sekire	104
Manisterska šila	181
Mast za vozove	253
Matice	123
Matične osi	53
Matične zavornice	64
Medena pločevina	39
Medena žica	39
Medene cevi	39
Medene cevi za peronospora-brizgalnice	122
Medene igle za razprašilnike	122
Medene palice	38
Medene žične tkanine	51
Medeni obroči za škafe	39
Mehovi	189
Mere za deske	243
Merila	241—242
Mesarice	105
Mesarske sekire	105
Metače	91, 92
Metrske palice	243
Minerska kladiva	100
Minij	42
Mizarska dolbila	141
Mizarska kladiva	172
Mizarski brusi	251
Mizarski klej	253
Mizarski skobeljnik	157
Mlatilne garniture na viteh	80
Mlatilnice	79
Mlatilnice na roko	78
Mlini za barve	252
Mlini za kosti	85
Mlini za grozdje	82
Mlinske šiške	103
Mlinske vrhne prečke	103
Mlinski oskrdi	102—103
Mlinski tečaji	103
Mlinski trivogelniki	103
Mlinsko jeklo	31
Močne ščipalke	221
Modistovske klešče	220
Momentne spona	161
Motike	94—95
Motike za repo	96
Motikica za tobak	96
Možnarji	107
Mreža za presejanje	51

N

Nadomestni deli za Pat. jekl. oplaze	76
Nagibni kotli	88
Nakovala	184
Nakovalca	180
Nakovalca za svaljkanje	235
Naprava za upogibanje betonskega železa	196

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Naravnalne plošče	187
Naravnalni grabničarji	151
Naravnalni spuntniki	155
Naravnalni žlebniki	150
Nasadila s kavljem	60
Nasajene žage	127
Nasadilne sekire	104
Nastavna kladiva	200
Nstavno nakovalce	235
Nategovalna kladiva	234
Natezalec za žico	51 — 52
Natezalne klešče	233
Natezalni vzvod	52
Navorne šipalke	220
Navor, železni	124
Noži za skoporenzice	125

0

Obdelovalni plugi	73
Objemna šestila	203—204
Obodni obrezilniki	152
Obrezilniki obodnih greben	153
Obrobniki	234
Obročno železo	9, 17
Obročki	181
Odekalne kladice	200
Ogelniki	202
Ogelniki z obrobkom	202
Ognjišča	187
Ograjne mreže	49—50
Ojlesni natiki	55
Okovi za ojesa	60
Okovi za opaže	101
Okovi za pilote	101
Okrogla pest	234
Okrogli guborezniki	149
Okroglo železo	5
Ojlenice za šivalne stroje	248
Ometače	101—102
Opekarske motike	96
Opetna šila	182
Opetne rašpe	181
Oplazi	72, 74
Oplazi, patentni, jekleni	75
Opreme	226
Ospala	70
Osle	116
Osne glavice	55
Osne matice	55
Osne pušice	55
Osne vzmeti	57
Osni konci	54
Osredkarji	168
Otke, »Sackovec«	71
Otroško vrtnarsko orodje	97

P

Pakfonasta pločevina	41
Pakfonasta žica	41
Palčasto željezo	4—10
Parilniki za krmo	89
Parizarske šine	9
Pasovi pločevine	34
Patentna dobilna dijeta	143
Patentne zavornice	64
Patentne žličaste rašpe	180
Patentni brzosvedri	166
Patentni osredkarji	168
Pesti	234
Pestniki	170
Pestni okovi	59
Pest za kopalne banje	234
Pile	188, 140
Pile za ključe	141
Pile na težu	140
Pile za vodne žage	188
Pladnjasta kladiva	235
Plankače	105

	Stran
Plesarji	204
Pleskarski čopiči	249
Pleskarski noži	146
Plevelnice	120
Plinarske klešče	223
Pločevina iz alpak	41
Pločevina iz čistega niklja	41
Pločevina iz litega jekla za orodje	32
Pločevina iz Siemens-Martinovega	

jekla	32
Pločevina za glavice	34
Pločevina za pušice	34
Ploskarji	150
Ploščata sekala	201
Ploščate kladice	200
Ploščate klešče	219
Ploščate pesti	234
Ploščato železo	6—8
Plošče za luknje in grezila	187
Ploščice	124

Plugi	73
Plužna železa, cinkendorfska	70
Plužna kolesa	72
Plužna železa, Zugmayerjeva	70
Plužne naglave	74
Plužne oplati	71
Plužne osi	52
Plužne osovine	52
Pocinkano železo v trakovih	3
Pocinkana železna pločevina	36
Podajalniki	109

Podkovna kladiiva	198
Podkovne kleštice	190
Podkovne ostrice	66
Podkovne sekate	198
Podkovniki	67
Podkovska kladiiva	172
Podkovski ozobci	66
Podkve za konje	65
Podkve za govedo	66
Podplatna šila	182
Podplatni obrezniki	180

Podvozno obračalo	180
Pol-Colingsove osi	60
Polena	56
Poloblo kladice	32
Poloblo železo	200
Pololjvne osi	11
Polokrogla pest	56
Pomilne mere	294
Popolne prednje klešče	245
Postranske šipalnice	158
Posvinčena železna pločevina	221
	37

Potečaji	57
Pralice	120
Prášilne cevi	122
Prebijaji	101, 177
Prebijaki	201
Prebijalna kladiva	200
Prebodne žage	131
Precepi	212
Precepi za brušenje žag	136
Precepi za cevi	185
Precepi za obroče	154

recepti za vage	154
receptne žage	59
receptne žage, reške oblike	128
rečne vzmeti	58
rednje zavornice	63
regibalniki	233
rekoopne lopate	91, 92
relnujana železna pločevina	85
remogovniški spiralni svedr	100
remogovniški pklji	98
rešealniki iz železa	54

rešetanjak iz zlatne mreže	51
reše za zobe na žagah	135
revodne pušice	217
rimaži	184
riprava za zapiranje pihala	188
rirezni krivci	178

	Stran
Prsna vrata	216
Puntake	106
Pušice za koleselske osi	55

R

Rabitz žična pletenina	49
Rakelove pile	140
Rastlinski noži	120
Rašpe, patentne, za kopita	138
Rašpe za čevljarska kopita	180
Rašpe za kopita	138
Rašpe za les	138
Ravnila	202
Ravni žlebniki	151
Razdvojičke	107

Razperila	135
Razperne klešče	136
Razporna dlata	14
Razpršilniki	122
Raztezalna kladiva	235
Rebrasta pločevina	85
Reliefno železo	14—15
Repasti skobljaji	155
Repni puljci	111
Reporeznice	82
Reporezi	107

Rešeta za malto	51
Rešeta za pesek	51
Revolversko klešče	177
Rezala za cevi	224
Rezala za svinčene cevi	225
Rezala	206
Rezala za plinske cevi	209-211
Rezalne mera	160
Rezbarske deske	165
Rezbarske garniture	168
Rezbarske klinje	176

Rezbarske žage	165
Rezbarski stroji	164
Rezila za lesene vijake	161
Rezilnice	206—208
Rezilniki (makle)	108
Rezilniki	175
Robidnice	127—130
Robilniki	179
Robkači za koruzo	84
Robni obrezniki	180
Ročaji	193

Ročaji	za cveke	127
Ročaji	za opetna šila	188
Ročaji	za podplatna šila	188
Ročaji	za šila	182—188
Roči	za srpe	115
Roči	za dieta	143
Roči	za pile	141
Rotice		127
Rotice	zavijalke	208
Rotice	za zavojnike	209
Ročna	kladiva	172, 199

Ročne sekire	125-133
Ročne žage	106
Ročni drobilniki	85
Ročni koruzni robkači	84
Ročni okovi	141
Ročni žveplalniki	121
rogati	235
Rogljate	97
Rogljji za mizarske skobeljnike	158
Rovnice	96
rudarske sekire	104

Kudarske stige	104
Kudarski piki	96
Kudarski dile	98
Kudarski dostavki	71
	71
S	
Sadni mlini	83
Sadni obiralniki	120
Salmiak	253

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
ledlarske klešče pregibalnice	177
ledlarsko kladivo	176
ekala	107, 201
ekala za meso	107
ekire za veje	104
elo-spone	160
enene škarje	120
enene vile	109—110
enene vile, lesene	112
enene vile, prešane	111
enene žage	120
estavni dell brizgalnic za pero-	
nosporo	123, 124
idra	107
iemens-Martinovo jeklo	31
iva preja	182
kobe za odre	101
koblji	147—157
koblji izravnilniki	153
koblji ladjičarji	148
koblji ozadnjičarji	148
koblji venčenjakji	148
koblji z ročajem za brente	152
krinjica z orodjem za diletante	163
lamorezne kose	125
lamoreznice	80—81
ločilna kladiva	235
mirkove plošče	250
nažilne ščeti	250
odarske lisice	154
odarske struglje	175
odarske žage	154
odarski bati	154, 173
odarski čepniki	169
odarski noži	176
odarske spone	154
odarski pogoni	154
odarski rogljači	151
odarski skoblji	151—152
odarski skoblji za sode in škafe	152
odarski žlebniki	153
odarski krivi rezilniki	175
odarski noži	176
odarski ravni rezilniki	175
odarsko grebenalo	153
odomerka	155
ojala	236
ojalna mast	253
ojalne cevi	236
ojalne lešterbe	237—238
ojalne pile	138
ojalni nadomestek	254
ojalniki na bencin	237
ocialne ploščate klešče	219
ocialni cepini	106
ocialno obročno železo	15
ocialni rogljači	153
ocialnice za privijanje	162
ocialniki	147, 153
iralni lesni svedri	168
odnji del zračnega kotla	124
one	160, 161, 162, 164
one za krampe	98
rednji del klešč	158
časti precepi	121
ednji deli	127
pi	115
ajševalna kladiva	234
avbni nosilci	19—25
eklarsko kladivo	176
eklarski diamanti	176
eklarske klešče	176
enski vrtni stroji	190
skala	227
iskalnice za grozdje in sadje	83
iskalnice z vretenom	228
opalni čoki	58
opalni locenj	58
raničarji	148
rešna pločevina	33

	Stran
Strešna zapirala za landauerje	60
Strešni šarniri	60
Strgače	97
Strgače za cink	232
Strgalniki	218
Strgalniki za cevi	225
Stroj za obodce s kavijem	179
Stroj za posnemanje robov	229, 230
Stroj za pregibanje	229
Stroj za privijanje	229, 230
Stroj za robljenje	228
Stroj za svaljanje	228, 230
Stroji za upogibanje kolesnih šinj	196
Stroji za vlaganje žice	228
Stroj za zaokroženje	230
Strojne pile	140
Strojne žage	135
Strojni ročaji za podplatna šila	183
Strgulje	146, 153, 157
Stružnica	158
Stružne klinje	143, 146
Svaljalna kladiva	235
Svedri polžarji	166—167
Svedri z držajem	166
Svedri z uhljem	167
Svedri za kamenje	225
Svedri za podkovske ozobce	67
Svedri za škafna ušesa	169
Svetiljke za kočije	62
Svinčena pločevina	42
Svinčene plombe	42
Svinčeni glaj	42
Svinec	42
Svinec za šipe	42
Svitkarji	149

S

	Stran
Šablone	247
Šarniri	124
Šarniri za razpore	60
Ščetarski svedri	168
Ščeti iz jeklene žice	249
Ščeti za sadno drevje	119
Ščetine	182
Ščipalne klešče	173
Ščipalne pile	141
Ščipalnice	220
Šestila	154
Šestila s svinčnikom	203
Šibre	42
Šine iz martinovega jekla	3, 10
Šine, valjane	9
Širočke	105
Široke vile	109
Široko železo	8
Šivanke	183
Šivanke za šivanje žimnic	183
Škarje, navorne	194
Škarje za betonsko železo	185
Škarje za izrezovanje lukenj	232
Škarje za razširjevanje lukenj v svinčenih ceveh	225
Škarje za rezanje obrazcev	232
Škarje za rezanje ploč	231
Škarje za rože	118
Škarje za špalirje	118
Škarje za travo	120
Škarje za pločevino	195, 231, 232
Škripi	227
Spuntniki za okvire in vrata	150
Številke	246
Štirioglata pest	234
Štirioglato železo	5
Švicarski svedri	166

T

	Stran
Talni žlebniki	150
Tapetarsko kladivo	177
Tečajni stružniki	161

	Stran
Telegrafske klešče	222
Tesarske bradlje	106
Tesarske veznice	106
Tesla	105
Teslače	105
Težke ročne pile	140
Tirolske lopate	91
Tlakarske motike	96
Točila	142
Toki za svetiljke	62
Toki za zadnja ojesa	59
Topilniki	239
Toporišča za krampe	99
Trabeljske vzmeti	57
Tračne žage	126
Trakovne mere	243
Travnške brane	77
Trde šibre	42
Trebila za vijake	209
Trehuhasta šestila	204
Trebušne žage	130
Trihrbtne lopate	91
Trijerji	78
Trioglate pile za žage	140
Trtne škarje	117
Tržaške pile	141
T-železo	13

U

	Stran
Udarni krampi	98
Univerzalna balta	174
Univerzalne ješe	186
Univerzalne vodne vage	245
Univerzalne vrtnalke drdre	215
Univerzalne žage	133
Univerzalni izvijači	172
Univerzalni plugi	73
Univerzalni precepi	186
Univerzalni tečajni stružniki	161
Univerzalni zabojni odpirali	174—175
Univerzalno kladivo	221
U-nosilci	26
Upognjena pest	234
Urarski precepi	211
Usnjena podloga	124
Ustavki za durglje	165
Uturniki	150
U-železo	13—14

V

	Stran
Valjana žica	3
Varilne plošče	254
Varilno jeklo	30
Varnostni pasovi	227
Varnostni vitli	80
Vbodna šila	182
Vejače	91, 92
Venčaki	153, 156
Ventilatorji	188
Vezi za zidovje, izgotovljene	26
Vidatove dile za pluge	69
Vihalniki	233
Vijačna rezila	206
Vijačne ščipalnice	221
Vijaki z matico	124
Vijaki za natezanje žic	52
Vile za gramoz	112
Vile za koks	112
Vile za repo	111
Vile za slamo	110—111
Vinogradske vile	112
Vitli	80
Vitli s čelastim kolesom	80
Vrtnarske žage	119
Vodirji	117
Vodne žage	126
Vodne vage	245
Voglomerne kljuge	159, 160
Volna za snajenje strojev	253

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Vosek	182
Votliči	253
Votlinska šestila	203
Votlinske strgače	233
Vozna stopala, izgotovljena	59
Vozna stopala	58
Vozne osi	52
Vozne zavornice	63
Vozne vzmeti	57
Vozni skoblji	155
Vretena za sprednje klešče	158
Vretena za zadnje klešče	158
Vretena za zavornice	64
Vretena za vinske preše	83
Vreteno na kljuko	159
Vrtala	215
Vrtalne drdre	215
Vrtalni stroji	190—193
Vrtalni stroj s stebrom	191
Vrtalni stroj s stojalom	190—191
Vrtalniki	170
Vrtne motikice	97
Vrvna ključavnica	45
Vzmet, medena	124
Vzmeti za dokolenke	181
Vzmeti za pohištvo	44
Vzmetne sponi	59
Vzmetni križni nosilci	60
Vzmetni precepi	59
Vzmetni polžki	59
Vzporedne ploščate klešče	220
Vzporedni precepi	211
Vzporedni ročni precepi	212
Vzporedni vijalni precepi	185
Vzvodne zavornice	64
Vžigalne številke	246

W

Wolframovo diamantno jeklo	28
--------------------------------------	----

Z

Zabijači konopja	226
Zabijači svinec	226
Zabojni odpiralci	174

	Stran
Zadnje zavornice	63
Zadnji del klešč	158
Zagozde za kamen	100
Zajemalke za svinec	214
Zajemalni lončki iz grafita	240
Zajermalnice	162
Zaklopna kroglica	124
Zaklopne kapice	124
Zakovani omarasti nosilci	26
Zaklopnica, medena	124
Zakrožilni glavičarji	201
Zakrožilni natezalci	201
Zakovna kladiva	199—200
Zamazni nož	176
Zakroževalna nakovalca	235
Zakrožilnik smirkovih plošč	251
Zakrožilen stroj	229
Zaponke za dokolenke	181
Zarezane klešče	178
Zavihalniki	233
Zavite vzmeti	118
Zavojniki	208, 209
Zavojne zaponke	3
Zavojnišča	124
Zavorna kolesa	61
Zavorne kladice	61—62
Zavorni gumbi	61
Zavorni držaji	61
Zaznamovalci	246
Zelenični gladilniki	180
Zgibi	124
Zgibni vijaki	123, 124
Zgoščevalni obroček	124
Zidarska kladiva	101
Zidarska kladiva z eno konico	101
Zidarske grebljice	101
Zidarske ponve	102
Zidarski čopiči	249
Zidarske strgulje	101
Zidni svedri	226
Zobčasti srpi	115
Zobje za brane	77
Zobniki	148
Zračni kotli	124
Zrcalne pile	140
Zvezno železo	14

Ž

	Stran
Žage	125
Žage grabničarice	162
Žage za gatre	127
Žage za rezanje kriljev	128
Žage za sirov les	126
Žage, patentne, na locenj	130
Žage luknarice	131
Žagice za kovine	218—219
Zaluzijski čepniki	169
Železa za blatokrilnice	14
Železa za sajenje koruze	72
Železna pločevina	33
Železna skoba	124
Železna žična tkanina	50
Železne žice	43
Železni okrajki za ognjišča	14
Železni prečniki za okna	11
Železo za okna	11—12
Železo za pragovne skobe	14
Železo za sodarske moznike	154
Železo za vezi	10
Železo za zračna krila	12
Železo v letvah za udarne robove pri vratih	11
Železo v palicah	3
Železo v letvah za držaje	14
Železo v trakovih	3
Žepni skobljiči	157
Žganjarski kotli	89—90
Žica za cvetlice	44
Žica za rožne vence	41
Žične mreže	46—48
Žične vrvi	45
Žična merila	224
Žitne čistilnice	78
Žleabata kladiva	200
Žleabna pločevina	36
Žlebičniki	148, 149
Žlebniki	157
Žličaste rašpe	180
Žličasti svedri	167
Žvepalna naprava	121

K	
Kanglica k izpiralniku	129
Kapalniki za olje	151
Kapnice	112
Karabini	176, 177
Karabini na klesče	176
Kavelj z ročico	261
Kavlji za brisače	200
Kavlji za cevi	51
Kavlji za klobuke	215
Kavlji za lestence	50
Kavlji za skrinjice	297
Kavlji za slike	199
Kavlji za viseče žlebove	89
Kavlji za zaporne vzmeti	285
Kazalo s kolesjem	56
Kazalo vodne višine	147, 149
Klavirske ključavnice	272
Klesče za bike	178
Klesče za prašičje rilce	179
Klesče za prašičje zobe	179
Klesče za preprožne palice	301
Klestrske kljuke	171
Kletni zapahi	241
Klingerit-obroči	155

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Klingerit-ploče	152
Ključavnice	247—248
Ključavnice na kavelj, za izlozbe	232
Ključavnice na zapah	249
Ključavnice za čajne zaboje	270
Ključavnice za hišna vrata	248
Ključavnice za kovčge	269, 275
Ključavnice za ledne omare	267
Ključavnice za mornarske zaboje	274
Ključavnice za omare	268
Ključavnice za predale	269
Ključavnice za premične duri	253, 254
Ključavnice za šivalne stroje	272
Ključavnice za sobice	246
Ključavnice za steklene omare	271
Ključavnice za skrinjice	273, 274
Ključavnična zavoravala	246
Ključavnice za usnjate kovčge	274
Ključavnični zapahi	241
Ključavnične vzmeti	258
Ključji	57, 58, 258
Ključji za konjsko opravo	171
Ključji za omare	275
Ključji za pipe	51
Ključji za žvale	172
Ključji za pokrove	61
Ključaste zapornice	223
Ključke	255—258
Ključke in kavliji	215
Ključke za gugalnice	217
Ključke za jermenje	170, 171
Ključke za ledne omare	267
Ključke za lesene obešalnike	216
Ključke za lestence	215
Ključke za obleko	215
Ključke za okna	213
Ključke za zavesne droge	216
Ključke s karabinom	177
Ključke z vijakom	214
Klozeti	119—124
Klozetna potezala	127
Klozetna izplakovala	128
Klozetne sklade iz fajenčine	123
Klozetni ližaki	120
Klozetni odtoki	119
Klozetni papir	127
Klozetni sedeži	120
Klozetni ustavki	119
Klozetni sedeži s kroglo	121
Kmetške podbradnice	165
Kolena, ostra	46, 47, 52
Kolena s flanšno zvezo	58
Kolena s podstavkom	41
Kolena za odtok pri stenskih vodnjakih	106
Kolenasti sesalniki	111
Kolesa za tačke	11
Kolesa za samokolice	11
Kolesca	261
Kolesca za napeljava	263
Kolesca za pomična vrata	302
Kolesca za svetiljke	297
Kolesca za vrvi	13
Kolesje	8
Kolesne zakovice	204
Kolesni vijaki	209
Kolature	12
Komatnice	162
Komatove ključke	169
Komatove zaponke	170
Komatovi ločnji	169
Komatovi okovi	173
Končni vijaki	174
Konice za ograje	22
Konjički	173
Konjski češlji	171
Konjske glave	173
Konjske škarje	179
Konopna zavojnica Triplex	152

	Stran
Kontakti	263
Konzolni zaskočniki	285
Kopalne banje	132—133
Kopalne banje za noge	130
Kopalne banje za truplo	130
Kopelni toplomeri	143
Kotliči za pršne kopeli	130
Kotne spone	221, 237
Kotne spone za vrata	237
Kotniki	48, 221
Kotniki za vrata	236
Kotniki z zapahom	224
Koščeni obročki	217
Kovani žrebliji	196, 197
Kovinski vijaki	211
Koze za pogon globokih vodnjakov	75, 76
Krajne konice	95
Krajni gumbi	300
Krajni stebri	27
Kredenčne spone	284
Kredenčne škarje	284
Krepinski žičniki	189
Krilne matice	206, 307
Kristalno ogledalo	143
Križne spone	237, 238
Križni kosi	46, 47, 52
Krmila za zaporne droge	307
Kroglasti plavači	126
Kroglasti zaskočniki	285
Krone	173
Krožne špalke	92
Krožne brzde	165
Kuhinjski ližaki	103

L

Lafetniki	196, 197
Lahke žvale za vprežne konje	168
Léclanchéjeve čaše	262
Léclanchéjevi členi	262
Lepotični žreblički	201
Lesni vijaki	210
Levje glave	244
Levji repi	167
Lijaki za stranišča	40
Litoželezne kopalne banje	131
Ločnji za cevi	48
Loki, škotski	44
Loki z objemkami	46
Londonske žbice	188

M

Mačje glave	274
Manlobove azbestne vezi	152
Manometri	146
Matice	205
Medene pločice	170
Medene rozete za lestene, kavlije	297
Medene zaporne pločice	245
Medeni gumbi za navijanje vrvice	298
Medeni gumbi za preprožne palice	300
Medeni kavliji za lestence	297
Medeni nosilci za zavesne droge	300
Medeni obročki za draperije	299
Medeni okovi za rulete	298
Medeni okovi za vrata	256
Medeni žrebliji za kovčge	201
Medeni vajetni obročki	170
Medeni žrebliji za pohištvo	201
Mednarodne črpalke s stebrom	71
Mehke žvale	166
Mesarski kavliji	218
Mešane baterije za kopalnice	136
Mizne noge	310
Mizne spone	288
Motvozne ključke	216
Mreže za zgornja okna	27
Mreže za vrata	27

N

	Stran
Nadstropna kolena, škotska	45
Nadzemni hidranti	61
Nagibne tačke	10
Nagibni vozički	3
Nagobčniki	178
Nakitne pločice	173
Nanosne uzde	166
Napeljevni rokavci	170
Naprave za mazanje	150
Naprave za zabijanje cevi pri vr- tanih vodnjakih	100
Naprsnice	153, 158
Naprzni obročki	174
Narbe	279
Nasadne spone	235—237
Nasadne spone za ledne omare	267
Nasadne spone za okna	220
Nastavki	308
Nastavki za dimnike	41
Nastavki za stebre	23
Nastavki za vodomete	114
Nastavki z navoji	58
Nastavne cevi	60, 113
Natege	85
Natezalni vijaki	209
Navrtalni oklepi	55
Navrtne pipe	107
Navrtni sesalniki	107
Nočne posode	128
Noge za omare	310
Nosilci	308
Nosilni stebri	18
Nosilo za kamenje	11
Nosne rože	170

O

Obeški za ključke	256
Obešalo za brisače	143
Obešalo za milo	142
Objemke za konopne cevi	99
Obodnice za silke	297
Obračljivi nagibni vozički	4
Obrobne spone za vrata	236
Obroči za perilo	143
Obročki	174, 179
Obročki h kljukam za gugalnice	218
Obročki za blike	178
Obročki za ovratne jermene	172
Obročki za ogledala	216
Obročki za plahte	217
Obročki za podobne	217
Obročki za žilje	174
Obročni žrebliji	197
Odbijači iz gumija	125
Odbijači za vrata	242
Odbojni zaklopi	54
Odcepi, škotski	44
Odrivači	22
Odtočne pipe za ledne omare	267
Odtočne zaklopnice	139, 140
Oglavične verige	154, 156, 160
Oglavne pipe	148
Oglijeni pol	262
Ograjne spone	24
Ograjne vezi in podstavki	23
Ograjni stebri	22
Ogenska zatikala	223
Ogenski zaskočniki	223—224
Oklepne podbradnice	165
Okovi za lesene rulete	231
Okovi za linice	221
Okovi za okna	220—221
Okovi za omare	287
Okovi za pomična vrata	261
Okovi za skrinje	279—280
Okovi za zaboje za pivo	279
Okrajki	308

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran
Okretalo	112
Okretnice	2
Okviri za vizitke	246
Oljnice	151
Omarice za baterije	263
Omrežja za cestne prekope	36
Opetne žbice	195
Opre	126
Opre za izolatorije	35
Opre za okna	307
Opre za sedežne deske	125
Opre za zatikalne palčice	225
Opornjaki	196
Opreme za kopalnice	137—138
Opreme za ukopanje	57
Opreme za umivalne mize	139
Osješke žvale	167
Ovčje škarje	179
Ovratniki	177
Oznake za ključe	245, 246

P

Palice za ograje	25—27
Palice za preproge	300
Palice za vitraže	299
Pariške žbice	193
Parne pipe	145
Parne zaklopnice	144—145
Pasje verige	155, 157, 160
Pasji ovratniki	177
Pasji povodci	163
Patentna okna	29
Patentne ključavnice	246, 247, 251
Patentna prekopna omrežja	36
Patentne verige	164
Patentne vsadne ključavnice	251, 253
Patentne zapadke	251
Patentni gumbi za pečna vratca	305
Patentni kavlji	200
Patentni lesni vijaki	210
Patentni urinoari na olje	118
Peči za kopalnice	133—134
Pečne krogle	305
Pianetti-žreblji	198
Pionirske samokolice	4
Pipniki	113
Pipe s plavačem	126
Pipe s tripotjem	109
Pipe za izpušanje	149
Pipe za umivalnike	139
Pipe z zaklopnico	113
Pisoari	117—118
Pladnjasti sifoni na olje	119
Planinčarji	194
Ploče za pečnike	306
Ploče za čevlje	191
Ploče za jermenje	76
Ploče za jermena	204
Ploščarji, kovani	197
Ploščarji	198
Plužne verige	163
Plužni vijaki	212
Podaljšalne kljuge za svetiljke	297
Podaljšalni kosi	50
Podkovčarji	187, 194
Podkovice	191
Podložne lahke žvale	165
Podložne ploščice	206
Podložne ploščice k zapornicam	223
Podložne cevi	41
Podložni za svetiljke	50
Podložne cevi	41
Podložniki	20
Podpore	309
Podpore za izložbe	304
Podpore za pečnike	306
Podprožne kljuge	170
Podstavki za umivalnike	141

	Stran
Podstavki	309
Podušesne rože	172
Podzemni hidranti	58
Podzemne plošče	34
Pohišvena kolesca	301—302
Pohišvene ključavnice	271
Pohišveni okovi	291—297
Poizkusne črpalke	55
Pokotranjene zagostilne cevi	152
Pokrovi za jame, z okvirom	37
Police	144
Pololive	257
Pololive za okna	231
Poluzaporice za okna	222
Polžaste stopnice	19
Pomivače za sode	163
Popolne spojke za konopne cevi	114
Porcelanasti predalni gumbi	288
Porcelanasti žrebljički	201
Poskusne pipe	148
Posteljne noge	310
Posteljne šine	286
Posteljni kavlji	286
Posteljni valjarji	309
Postranske kljuge	169
Postranske petlje	170
Potezalniki	126
Potezalniki, medeni	291—296
Potezne opreme	299
Poveznice	156, 158, 162
Požarni hidranti	60
Prečni zapahi	241, 242
Predalni gumbi	287—289
Predalni obročki	288
Predalni potezalniki	288
Predmeti za klozete	125
Predmeti za kopalnice	141
Prehodne pipe	109, 110
Prehodne zaklopnice	137
Prekidala	263
Preklopne narbe	279
Preklopne zapore	37
Prekopni zaklopi	35, 36
Prekopne mreže	35
Prekucilne tačke	10
Premične ograje	266
Prenosne sesaljke	88
Pretikalniki	263
Prevetrilne cevi	74
Prevetrilniki	259
Prevetrovalna zapirala	228, 229
Prijemi za pomična vrata	303
Prikovice	232
Pritrdila za podzemne plošče	34
Pritrdilni obročki za preprožne	301
palice	125
Pritrdilo za cevi	208
Privarilni konci	155, 157
Privoznice	216
Privozni obročki	48, 58
Privijala za cevi	63, 65, 66, 68, 69
Prosto stoječe sesaljke	121
Prosto stoječi zaklopni klozet	46, 53
Protimatic	137
Pršala, medena	137
Pršilnik na poteg	137
Pršna ročica	137
Pršne kopeli	180
Priljažni vozički	4
Puščala za kri	178
Pušice za mazilo	150

R

Ravne objemke	46, 47, 52
Ravnovodi z valjci	82
Razcepljene cevi	40
Razdelilne skrinje	55

	Stran
Razgledna vratca	244
Reformne kopalne banje	131
Rezervna opna	89
Robovni zapahi za omarice	235
Robovni zapahi za vrata	239
Ročaji	261
Ročaji, medeni	291—296
Ročaji iz nikljevega cinka	290
Ročaji za kovčge	286
Ročaji za predale	287
Ročaji za skrinjice	287
Ročno kolo	56
Rogljji za blago	304
Rogoznice za stropce	2
Rokavci	170
Rozete	118, 232, 257, 309
Rozete za kljuge	256
Rozete za ograje	23
Rubroid-lepenka	1

S

Sadra za štukature	1
Samokolice	5—8
Samokolice za opeko	4
Samokolice za zemljo	4
Samozaporne pipe	114
Sedeži za banje	142
Sedeži za stole	310
Sedežne banje	130—133
Sedežne deske	125
Segedinske žvalje	167
Sesaljke in dvigalne črpalke	67, 71, 83—84, 90
Sesaljke z dvojnimi batom	86
Sesaljke s krilom	86
Sesalne, dvigalne in brizgalne črpalke	90
Sesalna in tlakovna črpalka	93
Sesalniki	94, 111
Sesalni koš	89, 95
Sestavni deli črpalke	96
Sestavni deli črpalnic pri kopanju vodnjakih	74—75
Sifoni	53, 117
Sifoni, škotski	45
Sifoni za umivalnike	140
Skladišni vozički	4
Sklede za pršne kopeli	130
Skladice za mlo	141
Skladice za gobo	142
Sklepi za sedežne deske	125
Sklepi za skrinjice	273
Sklepne sponce	280—282
S-kljuge	163
Skobe za zapahe	241
Skrinje za pipo	106
Skrinje za klozetni papir	127
Stemenske opore	35
Stenilne kljuge	257
Slovaški žreblji	194
Sobne ključavnice	243
Sobni klozeti	127, 128
Sodarske zakovice	202
Spajalke	111
Spaletne zapadke	250
Spaletne ključavnice	250
Spilavarske sponce	198
Spojne zakovice	204
Spojni vijaki za jermenje	212
Spojnik za konopne cevi	89, 112
Spojka za konopno cev	114
Spone končnih polov	262
Spone	188—189
Spone za igralne mize	283
Spone za izložbe	303
Spone za jermenje	213
Spone za ledne omare	267
Spone za lestve	283

D. RAKUSCH, CELJE

[illegible]

D. RAKUSCH, CELJE

	Stran		Stran		Stran
Zaštitne palice za vrata	244	Zvonci za sani	183, 184	Žičniki za ključavnice	187
Zatične sponе	283	Zvonila	262	Žičniki za lepenko	187
Zatikači	204			Žičniki za nasadila	187
Zatikalne palčice	225	Ž		Žičniki za okove	188
Zavesni obročki	217			Žičniki za podplate	189
Zavojita cev	89	Žabice	275—278	Žičniki za sponе	187
Zavore	150	Žaluzijske kotne sponе	230	Žimnati repovi	183
Zavernice s ključem	156, 161	Žaluzijske osrednje sponе	230	Žlajdre	155, 156, 158
Zemljemerske verige	164	Žaluzijske sklepne sponе	230	Zlebasti žreblji	196
Zglavlja odbojnih lat	309	Žaluzijske sponе	229	Zlebičasta kolesca	303
Zidne opore	35	Žaluzijske zapore	230	Zlebne odtočnice	38
Zidne skobe	199	Žaluzijski jezički	229	Zrebljički za preproge	200, 201
Zidni kavli	199	Žaluzijski povlečni drogi	229	Zrebljički za risalne table	200
Zobčasti zapiralniki za okna	233	Žbice	195	Zrebljički za stenske slike	200
Zoževalne objemke	46, 47, 52	Zbice za obutev	192—197	Zreblji za ključavnice	196
Zoževalne vložne tuljavke	53	Zelezne tračnice	302	Zreblji za ključavnice	198
Zožitve, škotske	45	Železni ključi	109	Zreblji za zaznamovanje železni-	
Zračne zaklopnice	139	Žerjavi	15	ških pragov	198
Zveze dvojnih oken	228	Zice za napeljava	265	Zreblji za pilotne okove	197
Zvonci	181—183	Žične sponе	165	Zvale	166
Zvonci za prednja vrata	245	Žičniki	185—190	Zvale za vprežne konje	168

VII ZAKLJUČEK

V raziskovalni nalogi sem zbral podatke o družini Rakusch, ki je v Celju 19. in prve polovice 20. stoletja pustila močan pečat. S svojo trgovino so bili ves čas simbol kakovosti in zavednega nemštva, čeprav po krvi niso bili Nemci. Njihov mlin in Železni dvor sta bili najimpozantnejši zgradbi v mestu. Županovanje Juliusa Rakuscha je mestu prineslo mnogo novosti in tudi zaostritev narodnega boja med Slovenci in Nemci. Za nadaljnje raziskovanje predlagam druge celjske družine, ki so bile nekoč pomembne, vendar še nimajo raziskovalnega dela, posvečenega samo njim, na primer družina Westen. Pri tem se ne smemo obremenjevati s tem, da so bili Nemci. Moramo jih raziskati z nevtralnega vidika, saj so kljub svojim prizadevanjem za »Nemško Celje« veliko storili za njegov razvoj. Uganka ostaja tudi arhitekt Rakuschevega mlina. V svoji nalogi sem izvedel tudi anketo, s katero sem preverjal predvsem znanje anketirancev o družini Rakusch. Pred izvedbo sem si postavil tudi pet hipotez:

- Večina anketirancev bo vedela, s čim se je ukvarjala družina Rakusch. (Potrjena.)
- Večina anketirancev bo vedela, da je na sliki Rakushev mlin in da je zgorel. (Potrjena.)
- Večina anketirancev ne bo vedela, da je bil Julius Rakusch celjski župan. (Zavrnjena.)
- Večina anketirancev bo znala naštetati vsaj eno zgradbo, povezano z Rakuschi. (Zavrnjena.)
- Večina anketirancev bo znala naštetati vsaj dve stari celjski družini, ki sta se ukvarjali z obrtjo, industrijo ali trgovino. (Potrjena.)

Pisatelj Franc Ksaver Meško je leta 1911 v dijaškem listu Mentor zapisal svojo prigodo iz mladosti, ki gre takole: *»Šel sem nekoč po celjskih ulicah z ravnokar umrlim (Antonom) Aškercem, tedaj kaplanom. Srečava enega bratov Rakushev, najstarejšega in tudi najbrezpomembnejšega: bil je brž le nekak pisar. Rakuschevi so bili tedaj na glasu kot najhujši nasprotniki Slovencev v Celju. A Aškerc ga zelo vljudno pozdravi. Menda je opazil, da sem se nekoliko čudil, ker je pripomnil: „V dijaških letih sem dobival hrano v Rakuschevi hiši; torej je moja dolžnost, da ga pozdravljam!“ Gotovo je bila dolžnost, da je Aškerc mrzel Nemce, Rakusch Slovence, vendar dolžnosti to ni prav nič zmanjšalo ali izpremenilo.«*

(Mentor, Ljubljana: Zavod sv. Stanislava, 1911/12, letnik 4, št. 10.)

Naj nam bo Aškerc zgled za današnji čas, ko niso propadli le mlini in železnine, temveč pri mnogih ljudeh tudi osnovna vljudnost in strpnost.

VIII LITERATURA

KNJIŽNI VIRI

- Orožen, Janko, Felicijan, Justin, Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice, Celje: Odbor za proslavo 500-letnice mesta Celja, 1952.
- Zupan, Guido (et al.), Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, 1937.
- Orožen, Janko, Felicijan, Justin, Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice, Celje: Odbor za proslavo 500-letnice mesta Celja, 1952.
- Zupan, Guido (et al.), Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo v Ljubljani, 1937.
- Dolžan Eržen, Tatjana, Železninski ceniki kot pisni vir za preučevanje materialne kulture, Revija Traditiones št. 25, 1996.
- Počivavšek, Marija (ur.), Iz zgodovine Celja 1848–1918, Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1998.
- Orožen, Janko, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Orožen, Janko, Tovarna Emajlirane posode v Celju, Celjski zbornik 1975/1976, Celje: CZC, 1977.
- Orožen, Janko, Zgodovina Celja in okolice II. del, Celje: Celjski zbornik, 1973.
- Germadnik, Janko, Vodili so Celje (Zbirka Biografika; 2. knjiga), Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2005.
- Stermecki, Elizabeta, Rudolf Stermecki in njegov vpliv na razvoj trgovine v Celju, Raziskovalna naloga, Celje: OŠ Lava – Mladi za Celje, 2013.
- Sapač, Igor (et al.), Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana: Muzej za arhitekturo in oblikovanje, 2015.
- Mikola, Milko, Stara industrijska podjetja, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1996.
- Mikola, Milko, Celje v plamenih revolucije, Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2015.
- Adamič, Tatjana (et al.), Zgodnja industrijska arhitektura na Slovenskem: vodnik po arhitekturi, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine, 2002.
- Goropevšek, Branko, Stoletje v Celju (1900–2000), Celje: Fit media d. o. o., 2001.
- Počivavšek, Marija, En gros & en detail, Celje: Zgodovinsko društvo, 2012.
- Mikola, Milko, Logotipi celjskih industrijskih podjetij, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2004.
- Marija Počivavšek (ur.), Iz zgodovine Celja, Iz zgodovine Celja (1918–1941), Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 2001.

- Marija Počivavšek (ur.), *Iz zgodovine Celja, Iz zgodovine Celja (1780–1848)*, Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996.
- Kuret Niko, *Slovensko štajersko pred marčno revolucijo 1848*, Prvi del, 1. snopič, Ljubljana: SAZU, 1985.
- Friš, Darko (ur.), *Studia historica slovenica*, letnik 14, št. 2/3, Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča, 2014.
- Friš, Darko (ur.), *Studia historica slovenica*, letnik 9, št. 2/3, Maribor: Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča, 2009.
- Ciperle, Jože (et al.), *Slovenska kronika XIX. Stoletja*, Ljubljana: Nova revija, 2003.
- Batagelj, Borut, *Zima – od strahu k veselju*, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2010.
- Povh, Peter, *Celjska arhitektura v 19. stoletju*, Zbornik za umetnostno zgodovino, Ljubljana: 1972.
- Počivavšek, Marija, *Trgovina v Celju – Nastanek in razvoj Kovinotehne*, Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1990.
- Hormayr, von Joseph, *Das Heer von Innerösterreich unter den Befehlen des Erzherzogs Johann im Kriege von 1809 in Italien, Tyrol und Ungarn: aus officiellen Quellen*, Leipzig: 1817 (digitalizirano).
- Cvirn, Janez, Thomas Furstbauer: *Kronika mesta Celja 1892–1907 (I. del)*, Celje: Skupščina občine, 1990.
- Cvirn, Janez, Thomas Furstbauer: *Kronika mesta Celja 1892–1907 (II. del)*, Celje: Kulturna skupnost občine.
- Počivavšek, Marija, *Rakushev mlin (1903 – 2014)*, 2015, objavljeno v: Preinfalk, Miha (ur.), *Kronika – časopis za slovensko krajevno zgodovino*, letnik 63, št. 1, Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije: 2015.
- Črnež, Janez, *Grobišča na Štajerskem*, Ljubljana: samozaložba, 2009.
- Janko Orožen: *Oris sodobne zgodovine Celja in okolice*, Celje: Kulturna skupnost Celje, 1981.
- Milko Mikola, *Zgodovina celjske industrije*, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2004.
- Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana: Založba Jubilej, 1939.
- Studen, Andrej, »Bojimo se, da bo tekla kri«: Ekscesi ob obisku čeških visokošolcev v Celju leta 1899, Celje: Zgodovinsko društvo Celje, 1995 (*Zgodovina za vse*, letnik II, št. 2).
- Rakusz (1810–1975).

SPLETNI VIRI

- <http://www.pge-celje.si/> (10. 2. 2016).
- http://www.biographien.ac.at/oebI/oebI_R/Rakusch_Julius_1852_1910.xml (10. 2. 2016).
- <http://erzherzogcarl.bboard.de/board/ftopic-75805382nx22190-206.html> (10. 2. 2016).
- Register kulturne dediščine, <http://rkd.situla.org/> (10. 2. 2016).
- <http://www.kamra.si/> (10. 2. 2016).
- http://www.pravapeticija.com/signatures/ohranimo_rakushev_mlin_v_celju/ (29. 2. 2016).
- <http://www.turizam.bg-info.org/> (4. 2. 2016).
- <http://www.delcampe.net/> (10. 2. 2016).
- <http://www.panacomp.net/> (4. 2. 2016).
- <https://www.radissonblu.com/en/hotel-belgrade> (4. 2. 2016).

ARHIVSKI VIRI

ARHIV ZAVODA ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE

- Pregled objekta mestnega mlina v Gaberju, MOC (Oddelek za splošne zadeve), 22. 5. 2008.
- Poročilo o ogledu objekta Rakušev mlin v Celju, ZVKDS Maribor, 17. 10. 2014.
- Kronologija dogajanja na objektu: Celje – Rakushev mlin, ZVKDS Celje, 19. 1. 2015.
- Odlok o razglasitvi kulturnih spomenikov lokalnega pomena na območju Mestne občine Celje (Rakushev mlin), Uradni list RS (54/2002).
- Zapisnik terenskega ogleda in gradivo za strokovno presojo glede stanja Rakuschevega mlina v Celju, ZVKDS Celje, 17. 10. 2014.
- Rakushev mlin – Kreativopolis – mnenje o predvideni namembnosti, ZVKDS Celje, 8. 1. 2007.
- Kulturnovarstveni pogoji za Rakushev mlin, ZVKDS Celje, 11. 7. 2008.
- Kulturnovarstveno soglasje za raziskavo in odstranitev spomenika, Ministrstvo za kulturo: Direktorat za kulturno dediščino, 8. 11. 2014.

ZGODOVINSKI ARHIV CELJE

- SI_ZAC/0610 Okrožno kot trgovsko sodišče Celje (1864–1954).
- SI_ZAC/0804 Zbirka poslovnih knjig, cenikov in prodajnih katalogov trgovskih podjetij.
- SI_ZAC/0024 Mestna občina Celje (1850–1918, 1918–1941).
- SI_ZAC/1025 Fototeka Pelikan.

ČASOPISNI VIRI

- Borec, LVII – 2005.
- Cillier Zeitung, 13. 11. 1879, letnik 4, številka 99.
- Delavska politika, 22. 12. 1938, letnik 13, številka 133.
- Deutsche Wacht, 10. 7. 1887, letnik 12, številka 55.
- Deutsche Wacht, 24. 12. 1910, letnik 35, številka 103.
- Deutsche Wacht, 22. 6. 1890, letnik 15, številka 50.
- Domovina, 12. 8. 1899, letnik 9, številka 32.
- Domovina, 18. 8. 1899, letnik 9, številka 33.
- Domovina, 2. 6. 1905, letnik 15, številka 43.
- Domovina, 21. 3. 1906, letnik 16, številka 33.
- Domovina, 23. 5. 1905, letnik 15, številka 40.
- Domovina, 28. 5. 1906, letnik 16, številka 61.
- Domovina, 3. 11. 1905, letnik 15, številka 87.
- Domovina, 3. 2. 1899, letnik 9, številka 5.
- Domovina, 30. 8. 1904, letnik 14, številka 67.
- Domovina, 4. 8. 1899, letnik 9, številka 31.

- Domovina, 5. 1. 1895, letnik 5, številka 1.
- Domovina, 9. 12. 1904, letnik 14, številka 96.
- Edinost, 28. 6. 1900, letnik 25, številka 146.
- Edinost, 6. 6. 1903, letnik 28, številka 126.
- Glas naroda, 20. 6. 1906, letnik 14, številka 144.
- Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule Laibach, 1865.
- Jeseniška straža, 17. 12. 1904, letnik 1, številka 3.
- Jugoslavija, 14. 3. 1922, letnik 5, številka 60.
- Laibacher Zeitung, 13. 12. 1814, številka 99.
- Naprej, 17. 4. 1920, letnik 4, številka 87.
- Naši zapiski, letnik XIV. št. ½, 1922.
- Nova doba, 3. 4. 1933, številka 28.
- Nova doba, 27. 1. 1923, številka 11.
- Novi tednik, 23. 12. 1971, letnik 25, številka 49.
- Pohod, 14. 1. 1933, letnik 2, številka 2.
- Pohod, 9. 3. 1935, letnik 4, številka 9.
- Rodoljub, 16. 10. 1902, letnik 12, številka 20.
- Slovenec, 1. 12. 1931, letnik 59, številka 274.
- Slovenec, 12. 12. 1903, letnik 31, številka 287.
- Slovenec, 27. 11. 1899, letnik 27, številka 272.
- Slovenec, 27. 8. 1900, letnik 28, številka 195.
- Slovenski gospodar, 17. 8. 1899, letnik 33, številka 33.
- Slovenski narod, 10. 3. 1894, letnik 27, številka 57.
- Slovenski narod, 26. 3. 1900, letnik 33, številka 69.
- Štajerc, 9. 2. 1900, letnik 1, številka 6.
- Trgovski list, 6. 4. 1933, letnik 16, številka 40.
- Piano, Brane, Rakuschevega mlina ni več, Delo (8. 12. 2014).

Nekaj fotografij sem pridobil iz arhiva Muzeja novejšje zgodovine Celje in Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Celje.